

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**ULUSLARARASI HALKLA İLİŞKİLER VE KAMU DİPLOMASİSİ:
SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE - AMERİKA BİRLEŞİK
DEVLETLERİ İLİŞKİLERİ ÖRNEĞİ**

HANDE GÖZÜM

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2018

**ULUSLARARASI HALKLA İLİŞKİLER VE KAMU DİPLOMASİSİ: SOĞUK
SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE – AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
İLİŞKİLERİ ÖRNEĞİ**

Hande GÖZÜM

**DOKTORA TEZİ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2018

Hande GÖZÜM tarafından hazırlanan “Uluslararası Halkla İlişkiler ve Kamu Diplomasisi: Soğuk Savaş Döneminde Türkiye – Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Tuğba ASRAK HASDEMİR

İletişim Fakültesi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Prof. Dr. Ayhan BİBER

İletişim Fakültesi, Kastamonu Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Prof. Dr. Filiz ZABCI

Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan : Prof. Dr. Yüksel AKKAYA

İletişim Fakültesi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Prof. Dr. Filiz KARTAL

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 22.06.2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Saliha AĞAÇ

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

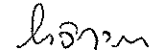
Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hande GÖZÜM

22/06/2018

ULUSLARARASI HALKLA İLİŞKİLER VE KAMU DİPLOMASİSİ: SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE – AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİ

ÖRNEĞİ

(Doktora Tezi)

Hande GÖZÜM

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2018

ÖZET

Eleştirel Kuramda, Robert Cox'un uluslararası ilişkilere taşıdığı hegemonya kavramı, realist yaklaşımdaki hegemonya kavramından farklı anlam taşımaktadır. Cox'a göre hegemonya, aktörlerin sisteme eklemlenerek kapitalist üretim tarzının uluslararasılaştırılmasını ifade etmektedir. ABD; Soğuk Savaş döneminde, kamu diplomasisi aracılığıyla kendi çıkar ve amaçlarına uygun ortam hazırlamış ve Cox'un işaret ettiği hegemonik dünya düzenini kurma çabasına girmiştir. Kamu diplomasisi; hegemonun, diğer ülke halkının tercihlerini maddi kaynaklar, kurumlar, fikirler ve kültür üzerinden hegemon ile tutarlı davranış sergileyecek biçimde yapılaştırmasını olanaklı kılan, uluslararası halkla ilişkiler etkinliğidir. Bu tez; pek çok açıdan ve birçok kez incelen ABD -Türkiye ilişkilerini, bilgiyi iletmenin ötesinde gündem yaratmak, stratejik iletişim kurmak ve ilişki inşa etmek üzere üç boyutlu hegemonya aracı olan kamu diplomasisi çerçevesinde, Marshall Planı filmleri özelinde incelemektedir. Çalışma kapsamında, uluslararası toplumda rızanın inşası ve güç ilişkileri bağlamında meşruiyetin sağlanması meselesi ele alınmıştır. Bu çerçevede, Amerikan yardımlarının kamu diplomasisi aracı olarak kullanılması ve Türkiye'nin uluslararası ekonomiye eklemlenme süreci açıklanmıştır. Marshall Planı filmlerinin; ABD'nin Türk ekonomisine şekil verme sürecinde, Türk siyasal, kültürel ve toplumsal yaşantısını dönüştürmeye yardımcı iletişim aracı olarak kullanılması analiz edilmiştir.

Bilim Kodu : 115503
Anahtar : Uluslararası halkla ilişkiler, hegemonya, yumuşak güç,
Kelimeler : kamu diplomasisi, Marshall Planı filmleri
Sayfa Adedi : 159
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Tuğba Asrak Hasdemir

INTERNATIONAL PUBLIC RELATIONS AND PUBLIC DIPLOMACY: THE CASE
OF TURKEY AND U.S. RELATIONS IN THE COLD WAR ERA
(Phd. Thesis)

Hande GÖZÜM

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
June 2018

ABSTRACT

In Critical Theory, the concept of hegemony Robert Cox conveyed to international relations bears a meaning different than the concept of hegemony in the realist approach. According to Cox, hegemony reflects the internationalization of the capitalist mode of production with other actors inducted into the system. During the Cold War, the US prepared the groundwork via public diplomacy in correspondence with its interests and objectives and as Cox pointed out, made efforts to establish a hegemonic world order. Public diplomacy is an international public relations process that enables the hegemon to reconstruct the other nation's preferences exhibiting behaviors that are coherent with the hegemon's in terms of pecuniary resources, institutions, ideas and culture. This thesis examines U.S.-Turkey relations studied from a variety of angles and many different times, through the lens of Marshall Plan movies. It aims to do so within the scope of public diplomacy as a means of hegemony that has three-dimensional aims: to set the agenda, to establish strategic communications, and to build relations that go beyond the transmission of information. Within the scope of this study, the derivation of legitimacy is discussed in the context of the construction of consent in the international community and power relations. In accordance with this, the utilization of American aid as a means of public diplomacy and the process of Turkey's induction into the international economy are also explained. This study also analyses how the utilization of Marshall Plan movies as a subsidiary means of communication aided the conversion of Turkish political, cultural, and social life in the process of the formation of the Turkish economic system.

Science Code : 1155

Key Words : International public relations, soft power, public diplomacy,
Marshall Plan movies

Page Number : 159

Supervisor : Prof. Dr. Tuğba Asrak Hasdemir

TEŞEKKÜR

Kendimi literatürde kaybetmiş bulduğum her an beni oradan sabırla çekip çıkaran, heyecanımı ve umudumu yitirdiğim her an beni “Hadi Hande!” diye yeniden yüreklendiren, başladığım ilk andan itibaren beni dinleyen, anlayan ve çok değerli önerileriyle benim okuma, düşünme ve tasarlama biçimimi derinden etkileyen Tuğba Hocam olmasaydı bu çalışma muhtemelen olmayacaktı. Bütün kalbimle ve büyük bir minnetle değerli hocam Prof. Dr. Tuğba Asrak’a çok teşekkür ediyorum.

Bir tez izleme komitesi toplantısı sonunda, “burada ihtiyacın olan her şey var ama bir derlenip toplanması gerekiyor” sözleri üzerine neyi derleyip toplamam gerektiğini anlamak için kendi çalışmamı sayısız kere okumamı sağlayan ve nihayetinde daha rafine bir çalışmaya ulaşmamı sağlayan ve bundan çok daha önemlisi, çalışmada uluslararası örgütler kısmının yeniden değerlendirilmesi yönünde ki önerisiyle çalışmanın kuramsal çerçevesini büyük ölçüde etkileyen değerli hocam Prof. Dr. Filiz Çulha Zabcı’ya çok teşekkür ediyorum.

Henüz tez yazma aşamasına geçmemişken yapmış olduğu yüzlerce okuma önerisiyle beni, her şeyden önce kişisel ve düşünsel olarak zenginleştiren, en umutsuz anları ufak bir hikâyeye renklendiren, kavrama çabasıyla saatlerce ve sayfalarca uğraştığım en karmaşık konuyu iki cümleyle şeffaflaştıran değerli hocam Prof. Dr. Ayhan Biber’e çok teşekkür ediyorum.

Farklı bir akademik disiplinden gelmemi bir eksiklikten ziyade alana katkı olarak gören ve doktora başvurumu bu anlayışla değerlendirerek bu çalışmaya başlamama vesile olan değerli hocam Prof. Dr. Yüksel Akkaya’ya çok teşekkür ediyorum.

Çocukluğumdan itibaren bana tanıdıkları özgür düşünme, seçme ve yaşama hakkı için aileme minnettarım. Bu çalışmayı anneme ve babama adıyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	ix
RESİMLERİN LİSTESİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı ve Önemi	1
1.2. Yöntem, Kuramsal Çerçeve ve Varsayımlar	5
1.3. Kapsam ve Sınırlılıklar	17
2. ULUSLARARASI TOPLUMDA RIZANIN İNŞASI VE ULUSLARARASI POLİTİKALARDA MEŞRUIYETİN SAĞLANMASI	19
2.1. Uluslararası Halkla İlişkiler	19
2.2. Uluslararası Toplumda Güç İlişkileri	26
2.3. Uluslararası Politikada Güç, Yapı ve Hegemonya	29
2.4. Uluslararası Politikada Yumuşak Güç Kavramı	36
2.5. Halkla İlişkiler ve Uluslararası İlişkilerin Kesişim Alanı Olarak Kamu Diplomasisi	42
2.6. Kamu Diplomasisi Bağlamında Güç Kavramı	46
2.7. Kamu Diplomasisi ve Propaganda	49
2.8. Türkiye İç ve Dış Politika Önceliklerinin Değişmesi	54
2.8.1. İki Kutuplu Uluslararası Düzen ve Türkiye'nin Önemi	56
2.8.2. Türkiye'nin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Ekonomiye Eklemlenmesi	60

3. TRUMAN DOKTRİNİ VE MARSHALL PLANININ KAMU DİPLOMASİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	63
3.1. Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Ortaya Çıktığı Uluslararası Ortam	63
3.2. Marshall Planı'nın Uygulama Prensipleri	67
3.3. ABD'yi Türkiye'ye Yardıma İten Nedenler	70
3.4. ABD'nin Stratejik Plan ve Yönetimi	72
3.4.1. ABD'nin Misyonunun Saptanması	73
3.4.2. ABD'nin Ülke Profiline Ortaya Konması	74
3.4.3. İki-kutuplu Düzendeki Rekabet Koşullarının Tespit Edilmesi	75
3.4.4. ABD ülke Profili ile Uluslararası Ortamın Eşleştirilmesi	76
3.4.5. Doktrinler ve Planlar Doğrultusunda Uluslararası Kurumsallaşma.....	76
3.5. Kamu diplomasisi Aracı Olarak Amerikan yardımları	77
3.5.1. ABD'nin Türk ekonomisine şekil vermesi	81
3.5.2. Türkiye'nin Uluslararası Ekonomiye Eklemlenmesi	85
3.5.3. Türkiye'nin Politik ve Toplumsal Dönüşümü	87
3.5.4. Kültürel Etkinliklerin Yumuşak Güç Üretmesi.....	92
4. MARSHALL PLANI FİMLERİ	97
4.1. Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Marshall Planı Filmleri	97
4.2. Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Marshall Filmleri	101
4.3. Marshall Planı Filmlerinin Çözümlemesi	102
4.3.1. Uluslararası İş Bölümünde Türkiye'nin Rolüne İlişkin Filmler	105
4.3.2. Amerikan Değerlerini Türkiye'ye Güvenlik Tezleriyle Meşrulaştırarak Sunan Filmler	134
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	147
KAYNAKÇA	153
ÖZGEÇMİŞ	159

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Nye'in gücü sınıflandırma çizelgesi	48
Çizelge 3.1. Marshall planı yoluyla verilen yardımlar (Milyon Dolar).....	68
Çizelge 4.1. Yusuf ve Sabanı filminin göstergebilimsel çözümlenmesi.....	109
Çizelge 4.2. Köy Traktörü filminin göstergebilimsel çözümlenmesi	118
Çizelge 4.3. Suyun Kontrolü filminin çözümlenmesi	126
Çizelge 4.4. Barış için ittifak filminin göstergebilimsel çözümlenmesi.....	136
Çizelge 4.5. Kore'den Ders Alalım filminin göstergebilimsel çözümlenmesi	141

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 4.1. Anadolu köyünde sıradan bir gün görüntüsü ile film başlar.....	113
Resim 4.2. Yusuf'un babası diğer köylülerle beraber radyodan haberleri dinlemektedirler. Radyodan verilen ilk haber Tarım Bakanlığı'nın Marshall yardımları çerçevesinde Türkiye'ye yapacağı yardım ile ilgilidir.	113
Resim 4.3. Köy okulu sahnesi.....	114
Resim 4.4. Bozkır tepelerde yapılan geleneksel tarım.	114
Resim 4.5. Karasabanla çift süren çiftçiler.	115
Resim 4.6. Tarım teknik okulunda gördüğü yeni pulluğu almak ve modern tarım tekniklerini denemek isteyen Yusuf babasından izin isterken.	115
Resim 4.7. Yusuf Bay Hasan'dan pulluk siparişi vermenin usullerini öğrenir. .	116
Resim 4.8. Türkiye Zirai Donatım Kurumu Amerikan tarım makina ve parçalarının sevkiyatını yapmaktadır.	116
Resim 4.9. Yusuf'un köyüne teslim edilen pulluk.	117
Resim 4.10. Bay Hasan'ın Yusuf'a ödünç verdiği sandıklı mibzer.	117
Resim 4.11. Bozkır bir Anadolu köyü diye tasvir edilen köyden bir görüntü.	120
Resim 4.12. Geleneksel tarım tekniğini kullanan bir çiftçi.	121
Resim 4.13. Yine geleneksel tarım tekniğine ilişkin bir görüntü.	121
Resim 4.14. Makinalı tarım hakkında bilgi vermek üzere köye gelen Bay Reşat ve köyün muhtarı Hasan.....	122
Resim 4.15. Köy odasında çiftçiler Bay Reşat'ı dinlemektedir.	122
Resim 4.16. Muhtar Hasan oğlu Emin'i Bay Reşat ile tanıştırır.	123
Resim 4.17. Emin tarım teknik okulunda traktörler ile ilgili mekanik eğitim alırken.	123
Resim 4. 18. Tarım teknik okulundan bir görüntü.....	124
Resim 4. 19. Köye ortak alınan traktörü eğitim almamış olan Necdet kullanırken.....	124
Resim 4.20. Arızalanan traktörü Emin tamir eder.	125

Resim	Sayfa
Resim 4.21. Traktör ile tarım oldukça kolay ve bereketlidir diye anlatılır.....	125
Resim 4.22. Pamuk tarlasında çalışan çiftçiler.....	128
Resim 4.23. Pamuk tarlasında çalışan çiftçiler.....	128
Resim 4.24. Su kontrol edilmediği için oluşan sel sonrası görüntü	129
Resim 4.25. Bazı topraklar sel altındayken bazıları kurak.....	129
Resim 4.26. Suyun insan emeği ile kontrol edilme çabası	130
Resim 4.27. Su kontrol edilmeye başlanınca ara kollar oluşturulur	130
Resim 4.28. Ara kollar ile daha geniş bir coğrafya sulama imkanına kavuşur...	131
Resim 4.29. Devlet daha fazla baraj, set ve göl yapmayı planlamaktadır	131
Resim 4.30. Savaş sonrası evlerine dönen askerler.	138
Resim 4.31. Savaş sırasında girdiği topraklardan savaş sonrası işgal eden SSCB'nin Avrupa'nın özgürlük ve demokrasisini tehdit ettiğini anlatan görsel	139
Resim 4.32. Savaş sonrası SSCB yönetiminde kalan bölünmüş Berlin görseli.	139
Resim 4.33. SSCB'nin işgal ettiği yerlere acı ve yokluk götürdüğü iddiasına ilişkin bir görsel.	140
Resim 4.34. Güney Kore'de pirinç tarımı yapan çiftçiler.....	143
Resim 4.35. Marshall yardımları ile desteklenen tekstil sektörü.....	144
Resim 4.36. Bir imalathane görüntüsü.	144
Resim 4.37. Marshall yardımları ile açılan bir teknik okul.....	145
Resim 4.38. Güney Kore'ye bir tarım ülkesi olma rolünün verilmesi neticesinde desteklenen pirinç üretimi.	145
Resim 4.39. Güney Kore, SSCB kontrolü altında olan Kuzey Kore tarafından tehdit edilmektedir. Bu nedenle ABD ve müttefikleri Güney Kore'yi desteklemelidir.	146
Resim 4.40. Artan tehditler karşısında askere alınan genç Koreli adamlar.	146

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Amacı ve Önemi

Bu çalışma yapısal hegemonya biçimi olarak kamu diplomasisini, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile kurumsallaşmaya başlayan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) - Türkiye ilişkileri ekseninde, uluslararası halkla ilişkiler faaliyeti olarak ele almaktadır.

Çalışmanın amacı, küreselleşme ile uluslararası ilişkilerin daha karmaşık bir hal aldığı günümüzde, uluslararası kamuoyunu etkilemenin ve yönlendirmenin en önemli araçlarından biri haline gelmiş olan kamu diplomasisi meselesini tarihsel bir perspektif içerisinde açıklamaktır. Kamu diplomasisi bir devletin sahip olduğu yumuşak güç unsurlarıyla uluslararası aktörler arasında stratejik iletişim sürecine bağlı olarak koordinasyon ve işbirliğini sağlamakta bununla beraber muhatapları ile uzun süreli ilişki inşa etmeyi hedeflemektedir.

Küresel ekonomik sistemde Soğuk Savaş döneminin başlıca aktörü olan ulus-devletlerin ve bölgesel blokların yanına medya, kamuoyu araştırmaları, insan hakları örgütleri ve sivil toplum kuruluşları gibi yeni aktörler eklenmektedir. Sonuç olarak, uluslararası toplumda giderek derinleşen karşılıklı bağımlılık ilişkileri türemektedir. Küresel sistem artık daha dinamik, çok boyutlu ve daha az kontrol edilebilir bir nitelik kazanmıştır. Ekonomik kaynaklar, uluslararası kurum ve kuruluşlar, medya, popüler kültür, girişim ve seyahat özgürlüğü gibi jeopolitik sistemi oluşturan politikaların tek bir merkezden ve tek bir model üzerinden üretilmesi ve bu politikaların meşruiyetini sorgulayan uluslararası toplumun farklı aktörlerine kabul ettirilmesi gittikçe zorlaşmaktadır. Bugün politika üreticilerinin ve uygulayıcılarının uluslararası kamuoyunda karşılaştığı en büyük sorun, siyasi meşruiyetin ve rızanın sağlanmasıdır. Özellikle, 11 Eylül 2001 sonrası oluşan karmaşa ve güvensizlik ortamında, Amerika'nın izlediği politikalar sonucunda inandırıcılığını ve ikna kabiliyetini kaybetmiş olmasının temel nedeni, Amerika'nın kendi sistemine ilişkin mevcut yöntemlerinin uluslararası kamuoyu tarafından benimsenmemiş olmasıdır. Özellikle 11 Eylül itibarıyla uluslararası toplumun ikna edilmesi ve siyasi meşruiyetin sağlanması nihai amacı ile kamu diplomasisi

incelenmeye ve uygulanmaya değer stratejik bir iletişim aracı olarak tekrar gündeme gelmiştir. Kamu diplomasisi, uluslararası toplumda haber/bilgi yönetimi, stratejik iletişim süreci ve ilişki inşası şeklinde üç temel boyuttan oluşmaktadır. Günümüzde alınan kararların etkisinin yalnızca alındığı bölge ile sınırlı kalmadığı, her gün biraz daha artan karşılıklı bağımlılığın etkilerinin geniş coğrafyalara daha kolay, daha hızlı ulaştığı gerçektir.

İletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, yönetimleri daha fazla etkileşime açık hale getirmiştir. Karar alıcılar mesajları gönderip, mesajların yerine ulaşp, ulaşmadığını kontrol etme imkânına sahiptirler ve hedef kitleleri belirleme konusunda ulaşılan isabet, mesajların etki gücünü arttırmakta, bu sayede planlı bir algılama yönetimi uygulamak mümkün olabilmektedir. Bu bakış açısının genel kabul görmesiyle son yıllarda, Türkiye de dâhil, birçok devlet hedeflediği ulus ötesi toplumun desteğini almak üzere Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü gibi Başbakanlık düzeyinde yapılar oluşturmaktadır. Böylece, devletler ulusal ve küresel politikalarda daha etkili rol oynamayı hedeflemektedirler.

Çalışmanın amacı, kamu diplomasisini tarihi bir perspektiften bakarak tanımlamak ve açıklamaktır. ABD, kamu diplomasisini uluslararası halkla ilişkiler etkinliği olarak kullanmayı keşfeden ve önemli bir dereceye kadar da uygulama ölçütlerini belirleyen devlettir. Özellikle, Soğuk Savaş döneminde, anti-komünist politikalarının önemli bir parçası olarak kamu diplomasisini uygulayan Amerika; böylece, hem kendi şemsiyesi altında korumaya aldığı halklara “Amerikan idealizmini” sert güç¹ kullanmadan benimsetmeye çalışmıştır. Çalışma, ABD-Türkiye ilişkileri ekseninde politik-ekonomi, güvenlik, üretim, finans ve bilgi yapılarının Truman Doktrini ve Marshall Planı ile biçimlenmesi çerçevesinde, yumuşak güç unsurlarıyla stratejik iletişim sürecinin kurgulanması ve ilişki inşa edilmesi şeklinde tanımlanan kamu diplomasisi meselesini açıklamayı amaçlamaktadır.

¹ Sert güç kavramı, Türkçe çeviri kaynaklarda *hard power* kavramının karşılığı olarak çevrilmiştir. Bu nedenle, tezde *hard power* karşılığı olarak sert güç çevirisi esas alınarak kullanılmıştır.

Küresel sistemin gittikçe karmaşıklaştığı, sorunların çeşitlendiği ve merkezin ulus-devletten uluslararası kamuoyuna kaydığı bir ortamda, politikaların sadece askeri ve ekonomik göstergelerden oluşan sert güç ile değil, farklı nüfuz ve çekim alanları yaratma kabiliyetine sahip bir araç olarak, uluslararası toplumda meşruiyet için gereklilik olması, kamu diplomasisi meselesini önemli hale getirmiştir.

Kamu diplomasisi faaliyetleri, devletten-halka ve halktan-halka iletişim olmak üzere iki ana çerçevede yapılmaktadır. Devlet-halk eksenindeki faaliyetler; devletin izlediği politikaları, yaptığı faaliyet ve açılımları doğrudan resmi araçları ve kanalları kullanarak uluslararası kamuya anlatmasıdır. Halktan halka doğrudan iletişim faaliyetlerinde ise sivil toplum kuruluşları, araştırma merkezleri, kamuoyu araştırma şirketleri, basın, kanaat önderleri, üniversiteler, değişim programları, dernek ve vakıflar gibi devlet dışı sivil araçların kullanılması esas olmakla beraber çoğu kez devletin gizli eli etkilidir.

Son yıllarda giderek önem kazanan yumuşak güç (*soft power*) kavramı, kamu diplomasisini açıklamak üzere kullanılacak önemli araçlarından biridir. Bir ülkenin, izlediği politikaların doğruluğu ve etkinliğinden daha önemli olan, sahip olduğu yumuşak güç potansiyelidir. Bir ülkenin ekonomi, eğitim, kültür, turizm, spor, sanat gibi alanları kapsayan yumuşak güç unsurlarının çeşitliliği ve çekim gücü o ülkenin izlediği politikaların meşru kabul edilmesi oranını artırmaktadır.

Bu çalışma, kamu diplomasisinin kuramsal çerçevesini tarihsel bir bütünlükte ele almıştır. Çalışmanın bu yönüyle, günümüzde sıklıkla uygulanan kamu diplomasisi uygulamalarını analiz etmeye ve değerlendirmeye yardımcı olması umulmaktadır. Bununla beraber bu çalışma, Amerikan hegemonyasının yumuşak etkisi altında kalan Türkiye'nin Orta Asya ve Orta Doğu'da hegemon olma çabası ile uyguladığı kamu diplomasisi etkinliklerinin incelenmesine yardımcı olacak kavramsal ve kuramsal bir çerçeve çizmeyi de amaçlamaktadır. Sovyetlerin çöküşünden sonra Orta Asya'da, son on yıldır ise Orta Doğu'da etki yaratma hevesi içinde olan Türkiye'nin kamu diplomasisinin bölge ülkelerine dizi pazarlamanın ötesinde bir etkinlikler bütünü olduğunu fark etmesi gerekmektedir. Türkiye'nin Türki cumhuriyetlerin bağımsızlığına kavuşmasının hemen ardından, bölgede söz sahibi olmak üzere, elinde stratejik bir plan, uygulama ve kontrol

olmaksızın, sadece dil ve ortak kültürel geçmiş üzerine inşa ettiği rol, Rusya gibi etkili bir aktör karşısında bölge ülkelerinde yapısal hegemonya kurmasına yetmemiştir. Her ne kadar bölge ülkelerinin kalkınmalarına yardımda bulunmak üzere Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı kurulmuş ve Türk Eximbank bu ülkelere krediler açmışsa da bölgede bir Türkiye hegemonyasından söz etmek gerçekte mümkün görünmemektedir. Türkiye eğitimi de yumuşak güç unsuru olarak bölgede kullanılmaktadır, bu bağlamda, Orta Asya ülkeleri öğrencileri için Türkiye Bursları adı altında bir program yürütmekte, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullar açmaktadır. Hatta Kazakistan'da Türk-Kazak Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi ve Kırgızistan'da Türk-Kırgız Manas Üniversitesi de yumuşak güç etkisi yaratmak üzere kurulmuştur. Kültür diplomasisini de yürürlüğe sokan Türkiye Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları zirvesine öncülük etmiş ve bu süreç sonunda bir anlaşmayla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi ile kurumsal bir yapıya dönmüştür. Bu çalışmanın, Türkiye'nin Türki cumhuriyetlerde yürüttüğü ve Orta Doğu'da yürütmeyi hedeflediği politikaları kamu diplomasisi çerçevesinde değerlendirmesine ve bu yönde planlama yapmasına yardımcı olacak çerçeveyi çizmesi de çalışmanın amaçlarından biridir.

Çalışmanın bir diğer amacı ise, kamu diplomasisinin kuramsal çerçevesinin literatürde yeni bir kavram olarak ortaya çıkan diaspora diplomasisinin tanımlanması ve uygulanması yönünde yardımcı olacak araç ve teçhizatı sunmasıdır. Örneğin, ABD-İran dış politikasında realist güç egemendir. Oysa Amerika; Amerika'da yaşayan ve nüfusları bir milyon olduğu düşünülen İran topluluğunu, İran halkına karşı fikirlerini ve kültürünü iletmede bir araç olarak kullanmaktadır. Amerika'daki İran diasporasının Farsça yayın kanalları, uydu üzerinden ve ücretsiz olarak İran'da yayın yapmaktadır. Bu kanallarda yapılan haber, yarışma, yemek ve müzik programları Fars dilinde ama Amerikan ideolojisiyle İran halkına sunulmaktadır. Molla rejiminin tüm baskısına rağmen, İran'da yaşamakta olan İranlı genç nüfusun tüketim kültürü, büyük ölçüde diaspora İranlıları tarafından şekillendirilmektedir. Kamu diplomasisinin gündem yaratma, stratejik iletişim kurma ve ilişki kurma boyutlarının kavranması diaspora diplomasisi için de kavramsal set sunacaktır.

Özlüce, kamu diplomasisinin günümüz için en önemli unsuru, ulusal ve uluslararası politikaların belirlenmesinde giderek daha merkezi bir rol üstlenen kamuoyudur. Ulusal ve uluslararası politika süreçleri yakından izlenmekte ve basın aracılığıyla dünya kamuoyuna duyurulmaktadır. Kamuoyunun belli bir desteğini almadan ekonomi, dış politika, enerji yahut çevre konularında bir politika belirlemek ve uygulamak mümkün görünmemektedir. İktidar sahibi aktörlerin kamu diplomasisi etkinliklerini bir üstünlük ve hâkimiyet gösterisi olarak üretilip kamu üzerinde en verimli biçimde kullansa da literatürde hegemonyanın kültürel modellerinin analiz edilmesi ve ortaya çıkarılması açısından kamu diplomasisi hak ettiği ölçüde yer bulamamıştır. Oysa tarihsel perspektif, kamu diplomasisinin iktidarın amaçlarına ve hedeflerine ulaşması açısından birbirine benzemeyen ve/veya eşit olmayan alt gruplara nasıl benzermiş ve/veya eşitmiş gibi davranarak uluslararası toplumları ekonomik olarak örgütlediğini ve uluslararası iş bölümü aracılığıyla bütünleştirerek hegemonya kurduğunun örneklerini sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, kamu diplomasisi kavramını bir hegemonya biçimi olarak tanımlaması, aktörlerini, kullandığı araçları ve etkilerini açıklaması açısından önemlidir.

1.2. Yöntem, Kuramsal Çerçeve ve Varsayımlar

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD, ekonomik ve güvenlik dış ilişkilerinin çerçevesini iki temel olgu belirlemiştir: hegemonya ve güç. Tezin kuramsal çerçevesi bu iki olgu çerçevesinde oluşturulmuştur. Eleştirel Kurama göre, hegemonya bir devletin devletler sistemi içinde maddi kaynaklar, fikirler ve kurumlar aracılığı ile önderliğini yapısalılaştırarak sürdürmesidir. Amerikan hegemonyasının yükselmeye başladığı yıllar, bir tarafta liberal düşünce ve değerlerin Batı Avrupa ve büyük ölçüde de Üçüncü Dünya ülkeleri elitlerince benimsendiği ve öte tarafta komünist bloğun keskin biçimde olduğu döneme denk gelmektedir (Bostanoğlu: 1999:222). ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Üçüncü Dünya’da radikal akımların gelişmesini engellenmeye çalışmıştır ve bu aynı zamanda ilerleyen yıllarda ABD’nin uluslararası alanda oluşturacağı hegemonik yapının da ilk stratejik adımlarını oluşturmuştur. ABD’nin Soğuk Savaş döneminde uluslararası hegemonik stratejisinin en ayırt edici özelliği ekonomik yardımlarını, askeri ittifaklarını, kültürel ilişkilerini hepsinden önemlisi ABD

ideolojisine ve değerlerine uygun küresel yapısallaşmayı yumuşak güç aracı olan filmler ile ilgili halklara yayması ve tanıtması olmuştur. Bu açıdan Truman Doktrini ve Marshall Planı, ABD'nin ekonomi ve güvenlik alanlarında uygulayacağı pratik ilkelerin, stratejik iletişimin, müttefikleri ve onların halklarıyla uzun soluklu ilişki inşasının temeli olarak değerlendirilmelidir.

2003 yılında, ABD Dışışleri Eski Bakanı Colin Powell İsviçre Davos'ta Dünya Ekonomik Forumu'nda kendisine yöneltilen bir soruya şu şekilde yanıt vermiştir: "ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'nı kazanmak için sert güce ihtiyacı olmuştur. Sert gücün hemen arkasından ne oldu? Birleşik Devletler, Avrupa'da tek bir ulus üzerinde egemenlik kurmak istedi mi? Hayır. Yumuşak güç Marshall Planına girdi. Aynı şeyi Japonya'da da yaptık" (CBS News: 2003). Powell'ın sözleri, Marshall Planının ekonomik yardımdan çok daha öte bir misyonunun olduğunu doğrulamaktadır. Marshall Planının misyonu, sert güç unsurlarını kullanmadan hedef ülke halklarını Amerikan ideali ve ekonomik sistemi etrafında rıza ile buluşturmaktır. Truman Doktrini, Sovyet tehdidinin çevrelenebileceği inancından hareketle ABD diplomasisinin ve dış politikasının etkinliğini belirleyen stratejiyi ortaya koymuştur. ABD, ittifaklar sistemini bu doktrinin çizdiği stratejik çerçeve ile işletmeyi hedeflemiştir. ABD Kongresi, Truman Doktrini ile Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık bir ödenek ayırmıştır. Rakam görece küçük olmasına rağmen önemi esasında ABD'nin ilk kez barış zamanında diğer ülkelerin sorunlarına müdahale etmesi açısından büyüktür. Çalışma çerçevesinde bu yardım şu şekilde değerlendirilmektedir: ABD, ittifaklar sistemini, sert güce dayanarak tanklar üzerinden değil; ticaret, eğitim, kültür gibi yumuşak güç unsurlarıyla işler hale getirmeyi hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda uluslararası düzeyde işlevi olan finans, ticaret, eğitim ve kültür yapıları kurmuştur. Türkiye açısından durum değerlendirildiğinde; bir tarafta Stalin'in Boğazlar üzerindeki istekleri ve Türkiye'den toprak talepleri, diğer tarafta, Türkiye'nin geleneksel Batı yanlısı dış politikası bir araya gelince, Türkiye, ABD ile rızaya dayalı ilişki kurma yolunu seçmek durumunda kalmıştır. Rızayı inşa eden ise, ABD'nin Türk hükümeti ile oluşturduğu resmi diplomatik ilişkilerin yanı sıra Türk kamuoyunu kazanmasını mümkün kılan stratejik iletişim unsurlarının kullanıldığı kamu diplomasi etkinlikleridir. Türk kamuoyunun değerlere, ilkelere ve inançlara dayanan konulara karşı göstermesi muhtemel standartlaşmış davranış normlarının değiştirilmesi,

ABD değer ve beklentilerine uygun kanaatlerin oluşturulması süreci kamu diplomasisi sürecidir. Kamu diplomasi etkinlikleri ile ABD; özellikle 1945-1960 yılları arasında, Türk halkının milliyetçi dürtülerini, dini kurumlarını, eğlence anlayışını, eğitim-öğrenim müfredatını, aile yapısını, ulaşım olanaklarını yönlendirmeyi ve yönetmeyi cezaya, baskıya, zora dayanmadan büyük ölçüde başarmıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türk halkının düşünme, yaşama, üretme ve öğrenme biçimi kurumlarıyla sapmaya uğramıştır. ABD, kamu diplomasisi etkinlikleri ile kendisinden farklı olan ve üretim anlamında kendisine denk olmayan Türkiye'ye, ekonomik ve politik ideolojisine uygun teknik, ekonomik, askeri, politik ve kültürel yapılar üzerinden yumuşak güç uygulamıştır. Yapısal düzlemde uygulanan yumuşak güç, aslında kamu diplomasisini bir hegemonya aracı olarak kavramsallaştırmaktadır. İlerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde açıklanacağı üzere; Türkiye'de teknik, ekonomik, askeri, politik ve kültürel yapıların yumuşak güç ile dönüştürülmesi ya da yeniden inşa edilmesi, Türkiye'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı ile uluslararası iş bölümüne dahil edilerek uluslararası ekonomiye eklemlenmesi ile gerçekleşmiştir. ABD, farklı zihinsel kurgular kullanarak, Türkiye'yi kendi amaçları doğrultusunda oluşturduğu homojen yapılaşmanın içine yerleştirirken Türkiye'de devletin doğasını, sivil toplum-politik toplum etkileşimini açık bir şekilde değiştirmiştir. ABD'nin neden olduğu bu değişim, sert güç ile değil, kültürün birleştiriciliği ve bütünleştiriciliği biçiminde tanımlamanın mümkün olduğu yumuşak güç ile gerçekleşmiştir. Truman Doktrini ve Marshall Planı ile uluslararası ekonomiye eklemlenme sürecine yeni kurulan kurumlar vasıtasıyla dahil olan Türkiye'de dönemin kitle iletişim araçları, reklamlar, kurulan dernekler, çeviri kitap ve diğer yayınlar, sunulan film-müzik gibi kültür ürünleriyle halkın rızası da üretilmiştir. Türkiye'de toplumsal düzeyde, ABD'nin çıkar ve amaçlarına azami uyumlu kültür ve ideoloji unsurları yapılarıyla beraber yerleştirilmiştir. Oysa Türk iç siyasetinde yaşanan çatışmalı dönemler, sözü edilen uyumun aslında sahte bir uzlaşma olduğunu da göstermektedir. Türk siyasi tarihinde yaşanan karmaşa, ABD'nin kazanımlarını elinde tutmak ve kitlesel inandırıcılığını kaybetmemek için dünya görüşüne uygun gerçekliği, Türkiye'de tekrar tekrar üretmiştir. 1950'li yılların sonuna gelindiğinde, yumuşak güç ile Türkiye'de toplum bilinci, piyasa ekonomisinin rasyonelleştirilmesi açısından büyük ölçüde homojenleştirilmiştir.

Hegemonyanın ortaya çıkmasının ve toplumsal rızanın üretilmesinin en önemli nedeni iktidar sahibinin kendisine tabi hale getirmeye çalıştığı gruplarla eşit olmaması ve özünde onlara benzememesidir. ABD-Türkiye çerçevesinde kamu diplomasisi Türk toplumunda –ABD’nin amaç ve çıkarlarına uygun- ABD ile bir eşitlik ve benzerlik duygusu yaratarak ABD’nin kavramsal düzlemdeki tahakkümünü ortaya çıkarmıştır. Türk toplumu kendisine özgü niteliklerini, toplumsal ve tarihsel eşsizliklerini göz ardı ederek ABD’nin yumuşak güç unsurlarının hegemonyasında ABD’ye kültürel, ekonomik ve siyasal anlamda tabi hale gelmiştir. Bunun doğal sonucu olarak Türkiye’de kültür, eğitim, spor, ekonomi ve siyasal yapılanma hem hukuki hem kurumsallaşma anlamında dönüşmüştür. Her ne kadar dışardan bakıldığında ya da toplumun büyük kesiminde ya da etkin kesiminde ABD ile bir eşitlik ya da benzerlik algısı oluşsa da çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere biçimsel benzerlik dışında ABD hiçbir dönemde Türkiye ile eşit ya da benzer olmamıştır. ABD’nin en başta ekonomik sonrasında özellikle savunma sanayi anlamında teknolojik üstünlüğü bütün ABD-Türkiye ilişkisi sürecinde hissedilmiştir. Sonuç itibarıyla ABD-Türkiye arasında asimetrik bir ilişki olduğu gibi Türkiye’nin bölgede güvenilir bir ABD müttefiki olması nedeniyle iki ülke arasında karşılıklı bağımlılık prensibine dayalı bir ilişki olduğu da yadsınamaz.

Bu çalışmada uluslararası ilişkiler kuramlarına değinilse de uluslararası ilişkiler ve iletişim bilimlerinin kesişim noktasında bulunan kamu diplomasisini açıklamak için salt uluslararası kuramları yeterli olmayacaktır. Meseleyi ABD’nin İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden yıllar içinde yürüttüğü uluslararası politikasına ve üstlendiği hegemonik rolünü pozitivizm (realizm) ile anlatmak, pozitivizmin ideolojiden arındırılmış ya da objektif olma iddiaları nedeniyle sığ kalacaktır. Bu nedenle bu çalışmada uluslararası ilişkiler eleştirel kuramları kullanılacaktır. Daha dar bir çerçeveyi ise Robert W. Cox’un eleştirel kuramı çizecektir. Cox, uluslararası ilişkilerde pozitivizm (realizm) dışında kalan yaklaşımlar arasında Frankfurt Okulu’ndan esinlenen bakış açısı ile Gramsci’den önemli ölçüde etkilenecek eleştirel bazlı bir rasyonalite çerçevesinde yapısalcı bir uluslararası ilişkiler kuramı geliştirmiştir. En yalın tanımıyla eleştirel uluslararası ilişkiler kuramı açısından dış politika, realist ekolün yaklaşımıyla devletten devlete yürütülen bir faaliyet değil, sivil toplum öğelerinin ve toplumsal-kurumsal yapıların dış politikada ajan olarak devleti güdülemesi olarak değerlendirilmelidir. Realist kuram,

Hobbesian bir anarşi ortamında devletlerin diğer bütün devletleri düşman kabulüyle sonsuz bir mücadeleye tutuştukları ve ancak ortak bir faydacı rasyonaliteyi paylaşmaları durumunda anarşinin öncülü ile olayları açıklamaktadır. Bunu yaparken de pozitivist metodu uygulamıştır. Ancak gözlem, deney, ölçüm, sınama ve tahmin esaslarına dayalı pozitivist metodun objektiflik iddiası ile dünyayı ve olayları tarihten soyutlanmış ve dondurulmuş imajlar olarak ele alması olup bitenin kavramsallaştırılmasında sorunlara yol açmıştır. Zamanı ve tarihi durağanlaştırarak uluslararası ilişkileri açıklamak üzere ortaya atılan pozitivist kuramlar kamu diplomasisini açıklamak da yetersiz kalacaktır. Kamu diplomasisi uluslararası arenada ABD hegemonyasının meşruiyetini sağlamak açısından ABD'nin en güçlü aracıdır. Bu nedenle kamu diplomasisini açıklamak üzere Cox yaklaşımında eleştirel kuram en kullanışlı araçtır. Cox'un kuramında sadece belirli bir dünya düzenini korumak ve sürdürmek yeterli değildir, o düzenin nasıl dönüşeceği ya da dönüştürülebileceği üzerine de odaklanılmalıdır.²

Soğuk Savaş dönemi ABD uluslararası politikaları incelendiğinde politikaların iki kutuplu dünya düzenini sürdürmek ve bir nükleer felaketi önlemek yönünde olduğu görülse de aslında, ABD'nin ekonomik ve kültürel olarak dünyayı dönüştürmeye yönelik uzun vadeli politikalar ürettiği ve uyguladığı görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde yakınlaşan ABD-Türkiye ilişkilerinde Türk kamuoyu, ABD konusunda kanaat oluşturulması sürecinde kişilerin ve/veya grupların ilgi-bilgi boyutu ölçü alınarak tabakalaştırılmıştır. Bu tabakalaşma da yine Cox perspektifinde işaret edilen toplumun en altında genellikle duyuş havasına göre karar veren, konuya ilgi duymayan ve konu ile ilgili bilgisi olmayan halk yığını peşinden sürükleyen, onlara önderlik eden konuya ilgili ve konu hakkında bilgisi olan halk ABD için önemli olmuştur. Tabakanın en üstünde bulunanlar o dönem siyasi ve ekonomik olanakları elinde bulunduran ve ABD ile bir çıkar ilişkisi kurmuş kişi ve gruplar olmuştur. Böylece, ABD hegemonyası, modernleşme ve özgürlük

² Cox perspektifinin bu çalışmaya uygunluğunu *Barış İçin İttifak* filminde “barış” olgusunun sunulma biçimiyle ülkelerin kendi rızasıyla bir ittifak çatısı altında ülke topraklarının silahlanmasına izin vermesi, *Köy Traktörü* filminde köye “makine” pazarlanmasıyla bir köyün üretim biçimiyle beraber . sosyal ve ekonomik biçiminin zaman içerisinde değiştirilmesi gibi örnekler daha iyi açıklayacaktır

retoriği üzerinden kitle iletişim araçlarının etkin biçimde kullanılmasıyla yayılmış ve Türkiye’de yandaş bir arka bahçe yaratılmıştır. İlerleyen bölümlerde dikey olarak seçkinlerden pasif kamuya inen ABD hegemonyasının kültürel, ekonomik ve politik örnekleri detaylı olarak sunulacaktır.³

Tezde kamu diplomasisinin kavramsallaştırılmasında sürekli değişen tarihi, hegemonyayı ve toplumu içeride tutan bir çerçeve çizmektedir. Bu çerçeveyi çizerken de halkla ilişkiler ve uluslararası ilişkiler kuramları analiz edilerek kamu diplomasisini en iyi açıklayacak sentez ortaya konacaktır. Bu çalışmanın esasını, uluslararası ilişkiler disiplininin Cox’un perspektifi ile propaganda kuramı oluşturacaktır. Bu iki temel kuramla beraber uluslararası ilişkiler ve iletişim disiplinlerinin alt yaklaşım ve modelleri de kullanılacaktır. Farklı yaklaşım ve modeller çalışmayı sadece düşünsel anlamda zenginleştirmemekte bunun ötesinde kamu diplomasisini tarihsel ve kuramsal derinlikte açıklamaya destek sağlayacaktır. Örneğin, Marshall filmleri incelenirken filmlerin iletişim aracı, bilgilendirme aracı, eğitim aracı ve bütün bunların nihai amacı olarak da ikna aracı olarak kullanılmıştır. Bununla beraber filmlerin mesajını kavrayabilmek için bütün bu araçları daha da incelten film kuramlarını kullanmak ya da ABD hegemonyasını farklı kültür unsurlarıyla topluma yerleştirmesi örneklendirilirken kültür kuramlarına ve Adorno’ya değinmek de gerekecektir.

³ Bu aşamada çerçeveyi netleştirmesi amacıyla şu örnek verilebilir: Savaş sonrası dönemde Avrupa’nın yeniden yapılandırılması sürecinde ABD’nin yapmış olduğu uluslararası iş bölümünde Türkiye’nin payına tarım ülkesi olmak düşmüştür. Toplumda, mekanizasyon ileri teknolojilerin uygulanması, ayrıca toprak, su, gübre, ilaç gibi girdilerin etkin kullanımının desteklenmesi ile tarımda verimliliğin sağlanacağı algısı yaratılmıştır. Türkiye tarım coğrafyasının ne ölçüde mekanizasyona uygun olduğu ya da uzun dönem etkilerinin neler olabileceği soruları tabakanın hiçbir düzeyinde tartışılmamıştır. Önemli bir üretim aracı olarak pazarlanan mekanizasyon ile kalkınmış ülkeler seviyesine çıkılacağı havası yaratılmış ve her bir makine parçasının temini için Türkiye’ye dolaylı ya da direkt tarım teknolojileri destekleri sağlanmıştır. Tarımda mekanizasyonun ekonomik olmaktan ziyade ideolojik bir araç olarak sunulmasının belki de en trajik sonucu Ankara’da bulunan uçak fabrikasının kapatılması ve buranın ABD’den gelen traktörlerin montajına tahsis edilmesi olmuştur. Uçak fabrikası; 15 Mart 1950 tarihinde kanun ile kapatılmış, fabrikanın yeri Makine Kimya Enstitüsüne devredilmiştir. Türk Traktör şirketinin kuruluş süreci, tam olarak seçkinlerden başlayarak yönetilen halka kadar inen ABD hegemonyasının tesisini gayet net biçimde açıklamaktadır. Marshall Planı çerçevesinde kurulacak olan Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası Yönetim Kurulu üyesi olan önemli bir sanayicinin Türk Traktör fabrikasına devlet ile ortak olması ve devamında köylülerin traktör almak üzere Ziraat Bankasına borçlandırılmak üzere ikna edilmesi tam da seçkinlerden pasif halka inen ABD hegemonyasını da özetlemektedir.

Uluslararası ilişkilerde realist kurama göre, devletler, kuralları belli olmayan bir ortamda güce ve karşılıklı güç dengesine bağlı politikalarla çıkarlarını maksimize etme güdüsü ile hareket eden aktörlerdir. Realizm, güçlü bir ülkenin bir hegemon olmasına yardımcı olan kuramsal bir dünya görüşüdür. Realist dünya görüşünün üç ögesi: ulusal çıkar, güç maksimizasyonu ve güç dengesi ABD dış politikasını tanımlayan temel prensiplerdir (Smith, 1987: 198). Soğuk Savaş döneminin ABD-SSCB ilişkilerinde realist yaklaşımın bu üç ögesi de aslında mevcuttur. İki kutuplu dünya düzeninin iki aktörü ABD ve SSCB tarafından nükleer silahlanma ile güç maksimizasyonu sağlanırken atom bombası ile de güç dengesi ile sağlanmaya çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nı bitiren atom bombasının bir uluslararası strateji unsuru olduğu yadsınamaz. Dolayısıyla savaşı takip eden yıllarda nükleer strateji doğmaya başlamış ve “denge”, “istikrar”, “caydırma” gibi kavramlar gelişmeye başlamıştı. Atom bombası apaçık bir şekilde uluslararası ilişkilerin doğasını değiştirmiş olması realist ekol siyaset adamlarının kamuoyunu nükleer felaket korkusu ile yönetmesine olanak sağlamıştır. Ancak, realist ekolün çıkar ve güç dengesi kavramlarını, uluslararası kuramın merkezine oturtması ve ilişkilerin ekonomik boyutunun göz ardı edilmesi ile realizmin revize edilmesi yoluna gidilmiştir ve bu revizyon hareketleri “neorealizm” olarak tanımlanmıştır. Neorealist kuramcılar, realizmin özündeki ulusal çıkar, güç maksimizasyonu ve güç dengesi prensiplerini kabul etmekle beraber, ekonomik ilişkiler ve süreçlerin güç açısından önemli etkiler yapabilecek potansiyel olduklarını öne sürmüşlerdir. Neorealist kuramcılara göre, devletin gücünü askeri, ekonomik ve teknolojik kapasiteleri belirlemektedir. Waltz’a göre de devlet ancak ilişkide bulunduğu diğer ajanları (devletleri), onlardan etkilendiğinden daha fazla etkileyebildiği ölçüde güçlüdür (Waltz, 1979:192). Bu perspektiften bakıldığında da ABD’nin Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye’ye uyguladığı ve bu tezin temel kaygısı olan kamu diplomasi politikaları Waltz’un bu önermesi ile çatışmaktadır. Waltz’un önermesi, bir güçler hiyerarşisinin oluşmasına bağlıdır ve hiyerarşinin üstünde bulunan devlet diğer devletler üzerinde hegemonik konuma yerleşmektedir. Devletler hiyerarşisinin sonucu olan hegemonya kavramının işaret ettiği: aktör devletlerin güç çevresinde odaklanmış, devlet merkezci, rasyonalist ve faydacı olmaları esasıdır. Bu hegemonya anlayışı, Cox yaklaşımındaki hegemonya anlayışından oldukça farklıdır. Cox’un hegemonya anlayışı kamu diplomasisi

etkinliklerinde ortaya çıkan hegemonyanın çerçevesini de çizmektedir. Cox çizgisinde hegemonya, zorlama sonucu değil, devletlerin güç odakları etrafında, o gücün etkisini kabul ederek kendi “rıзалarı” ile oluşturdıkları bir ilişki sistemidir (Bostanoğlu, 1999:97). Cox realizmin eksikliklerini kapamak üzere ortaya atılan neorealizmi de dondurulmuş bir dış dünya algısına yönelerek değişimin diyalektiğini görmezden geldiği için de yetersiz bulmakta ve eleştirmektedir. Çünkü Cox’a göre teori, sürekli değişen pratiğe ve tarihin ampirik incelemelerine dayanmak zorundadır. Yine Cox, neorealizmin devleti başat güç kabul etmesine itiraz etmekte neorealist teorinin sosyal kuvvetler faktörüne yeteri kadar önem verilmemesini de eleştirmektedir. Oysa Cox’un eleştirel kuramında dünya düzenini ve süre gelen değişiklikler anlamak ve açıklamak için tarihsel bir düşünce biçimini yakalamak gereklidir. Böylece meydana gelen yapısal değişiklikleri yorumlamak mümkün hale gelmektedir. Cox’un realist ve neorealist kuramlara itiraz ettiği iki asıl nokta vardır: birincisi realizm ve neorealizmin dayandığı pozitivizimin insan ilişkilerine uygulanması; realizm ve neorealizmde sosyal olanın göz ardı edilerek tek ve mutlak aktörün devlet olduğu iddiasıdır. Buraya kadar olan kısmı özetlemek gerekirse, realist teori, neorealist yaklaşım da dahil olmak üzere, uluslararası ilişkileri temel ve tek aktör olarak devletlere; devletleri maddi güçlerine; dünya düzeninin yapısını da maddi güçlerin türevi olan güç dengesine indirgeyerek çözümlemeye çalışmaktadır. Bununla beraber toplumsal kuvvetler, sosyal bütünsellik ve devletlerin iç yapıları gibi faktörlere bir rol verilmemektedir. Gramsci’den etkilenecek somutlaştırdığı kuramında Cox, devletlerarası etkileşimin ve hegemonya sorunsalının realist güç politikası çerçevesinde anlaşılamayacağını ifade etmektedir. Cox açısından, tarih bilinci ile devlet ve devletler sistemi sürekli evrimleşmektedir. Cox’un odaklandığı tarih bilinci bizim için şu açıdan oldukça önemlidir: *non linear* bir tarih süreci içinde kurulan ve yeniden üretilen toplumsal, kültürel, ekonomik kuvvetler ABD’nin yardım planları ile yürüttüğü kamu diplomasisinin kavranmasına ışık tutmaktadır. Çünkü kamu diplomasisi de, devletlerarası ilişkilerle birlikte toplumsal kuvvetleri, ideolojiyi ve kültürü biçimlendirmektedir. Cox’un kuramında yer alan toplumsal kuvvetler, gücün üç boyutunun etkileşimiyle ilişkilidir: üretim süreciyle ilişkili olanlar, sınıflar arası ilişkilere ilintili olanlar ve siyasal güce ilişkin olanlar. Sınıflar arası ilişkiler ile ilintili olanlar toplumsal güce, siyasal güce ilişkin olanlar ise devlet üzerindeki denetime

işaret etmektedir. Cox'un kuramına yansıyan Gramscian boyutu ise maddi imkanlar, fikirler ve kurumlar boyutudur. Üretici potansiyel maddi imkanlara tabidir. Bir kenarda bekleyen kaynaklar teknoloji tarafından dönüştürülebilir. Fikirler ise ikiye ayrılmaktadır: ilki, toplumsal ilişkilerin davranış, alışkanlık ve beklentilerini kalıcı kılmayı pekiştiren ortak kavrayışlar ve ikincisi, değişik insan grupları tarafından kabul gören toplumsal düzenin kolektif imajları veya iktidar ilişkilerinin anlam, meşruiyet, adalet, kamu hayatı üzerine farklı görüşler.

ABD emir vermeden uluslararası toplumda kararları etkileyerek istediği sonuçları almak, amaçlarının meşru olduğuna inandırarak bir şeyler yapmaya karşı tarafı ikna etmeye odaklı siyaseti oldukça uzun yıllardır uygulamaktadır. Her ne kadar somut ve ölçülebilir güç kaynaklarına sahip olsa da bu, her zaman ABD'nin kazandığı ya da kazanacağı anlamına gelmez. Örneğin ABD'nin Vietnam Savaşını kaybetmiş olması ya da 11 Eylül saldırılarını önleyememiş olması somut ve ölçülebilir gücün tek başına hegemonya kurmaya yaramayacağını göstermektedir. Soğuk Savaş döneminde gözle görülür olan güç, nükleer silahlanma idi ancak buna rağmen gerek ABD gerek SSCB ikna etmeye dayalı güç olanaklarını stratejik olarak kullanmışlardır. ABD ve SSCB nükleer silah ve uzay teknolojisinde, yani somut güç unsurları açısından, birbirlerine karşı gittikçe *tırmanan bir denkliğe* sahip olmalarına rağmen, ABD'nin ikna stratejisini yumuşak güç unsurlarıyla temellendirerek SSCB'den daha etkin kullanması hegemonyasını pekiştirmesini ve uzun süreli ilişki kurmasını olanaklı kılmıştır.

Joseph Nye, hegemonya tanımlarındaki ayrımı, "emredici güç" ve "katılımlı güç" ayrımı ile açıklamaktadır. Emredici güç (*command power*), "havuç ve sopa" ilkesine göre işlemektedir, yani, hiyerarşinin üstünde bulunan devlet, diğer devletlerin davranışını değiştirmek için bazen teşvikler (havuç), bazen de bazı tehditler (sopa) öne sürmekte ve böylece güç emredici biçimde kullanılmaktadır. Nye'in bu "emredici güç" tanımı sert güç unsurlarının baskın olarak kullanılmasıdır. Oysa, katılımlı güç (*cooptive power*), diğer ülkelerin de o devletin amaç ve yöntemlerini katılımcı biçimde benimsemesi ve ilişki kurması ile

gerçekleşmektedir⁴. Soğuk Savaş döneminde, özellikle 1945-1960 yılları arasında, ABD-Türkiye ilişkileri “katılımlı güç” ilişkisi çerçevesinde gerçekleşmiştir. ABD, bu yıllar arasında Türkiye’nin de kendi istediğini istemesini sağlamak yoluyla kendi fikirlerinin cazibesini Türkiye’nin tercihlerini yönlendirecek şekilde “yumuşak güç” ile Türkiye’ye empoze etmiştir. Aynı dönemde SSCB Türkiye’yi yenilmezlik ve engellenemezlik gibi sert güce mahsus söylentilerle etkilemeye çalışmaktaydı. O dönemin uluslararası gelişmeleri neticesinde ABD 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini ile Türkiye’nin yardımına gelmeye karar vermiştir. Amerika’nın yardım kararını yürürlüğe koyan 12 Temmuz 1947 tarihli Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma, savaş sonunda iki güçlü dünya devletinden biri olarak beliren ABD ile küçük fakat stratejik önemi olan Türkiye arasında ortak bir tehlike gerekçesine dayanılarak girilmiş ilişkilerin temelidir. Amerika tarafından Avrupa ülkelerine yapılan Marshall yardımlarından 1949 yılında Türkiye’nin de yararlanmaya başlaması ilişkilerin daha sıkılaşmasını teşvik etmiştir. 1945 yılından sonra ABD’ye dönük yönünün ağır basmaya başladığı Türk dış politikası, 1952 yılında NATO üyeliğiyle tam bir ABD bağlılığına yönelmiş ve Türkiye ABD tarafından yürütülen dünya politikasını kayıtsız şartsız benimsemiştir. Bu gelişmeler eşliğinde ABD’nin kültür, ideoloji ve kurumlar gibi kaynaklara bağlı olan yumuşak gücü Türkiye’de etkili olmuştur ve günümüzde halen daha etkili olmaya da devam etmektedir. ABD, kamu diplomasi politikalarını gücün kaynaklarını sadece askeri kudret, coğrafya, nüfus, hammadde gibi realist yaklaşım öncülleriyle değil, teknoloji, eğitim ve ekonomik büyüme gibi öğeleri de içerir bir çerçeve içinde belirlemiştir. 1945 yılından itibaren Türk-Amerikan ilişkisinin “karmaşık karşılıklı bağımlılık” kavramıyla açıklanabileceği de görülmektedir. Bu kavram, Keohane ve Nye’in birlikte ortaya attığı bir kavramdır ve bu kavramla anlatılmak istenen de, üretim, değişim ve iletişim yapılarındaki entegrasyonun sistemik yararlar ortaya çıkardığıdır. Truman Doktrini ve Marshall Planı yapılarındaki entegrasyonun ABD ve müttefiklerine sistemik yararlar ortaya çıkarmıştır. Bu doktrinler kapsamında

⁴ Tezin ilerleyen bölümlerinde, bütün bu farklı güç tanımlamaları incelenecek olan filmlerle ortaya konacaktır. Yine de buraya kadar olan kısımda söylenmeye çalışılanı daha açık biçimde ortaya koymak adına, *Barış İçin İttifak* filmi iyi bir örnektir. Filmin adından da rahatlıkla anlaşılacağı üzere bir katılım söz konusudur; filmin ilk açılış sahnesinde NATO’ya ve NATO devletlerine barış için birlik olmaları ve filmin yapılmasını desteklemeleri nedeniyle teşekkür metni yer almaktadır.

Türkiye'ye yapılan teknoloji, eğitim, ekonomi ve kültürel yardımlar ve destekler, özünde ABD-Türkiye arasında ki "karmaşık karşılıklı bağımlılık" esasına hizmet etmektedir. Klasik uluslararası ilişkiler anlayışına alternatif bir teori sürmesi nedeniyle önemli olan Keohane ve Nye'in ortaya koyduğu "karmaşık karşılıklı bağımlılık" teorisine göre, klasik uluslararası ilişkiler düzeni üç noktada değişime uğramıştır. Birincisi, ulusları birbirine bağlayan kanal sadece diplomatik ilişkiler değil, çok sayıda resmi ve gayri resmi irtibat kanalları gelişmiştir. İkincisi, klasik askeri güvenlik konusunun birinci ve en önemli kabul edildiği konular hiyerarşisi sona ermiş, sivil toplumları ilgilendiren başka konular da uluslararası ilişkilerde önemli gündem maddeleri haline gelmiştir. Üçüncüsü, aralarında karmaşık ekonomik bağımlılık ilişkisi olan ülkeler, kendi aralarındaki ilişkilerde askeri güç kullanmayı tercih etmezler. Karşılıklı bağımlılık görüşünün en önemli yanı, devletlerin birbirinden bağımsız olduğu ilkesini açıkça reddetmesidir.

ABD'nin Soğuk Savaş döneminde, uluslararası politik arenanın en doğal hali olan anarşiyi ortadan kaldıracak hiç değilse denetimi olanaklı kılacak mekanizmaları işler hale getiren politikalar ürettiği, kurduğu uluslararası askeri, finans, eğitim ve yardım örgütlerinden de anlaşılmaktadır. Realist kuram, sadece devletler arasındaki güç matriksine dayanarak yaptığı hiyerarşik sıralama, bazı sorunları açıklayamaması ve bazı sorulara da yanıt verememesi nedenleriyle yetersizdir. Şöyle ki realist kuram, hegemonyayı neden bazı devletler kabul etmekte, diğerleri reddetmektedir ya da hegemonya kurmak için ne kadar güç gereklidir gibi soruları açıklayamamaktadır. Devletin istediğini elde etmesi sadece kandırmalara (havuç) veya tehditlere (sopa) dayalı sert güçle mümkün olmamaktadır. Bütün bu tartışmalar çerçevesinde ABD, Soğuk Savaş döneminde kendi sunduğu değerlere hayran olan, bu değerleri örnek alan, Amerika'nın yansıttığı refah seviyesine ve fırsatlarına özenen ülkeler yaratmış ve bu ülkelerle paydaşlık kurabilmiştir. Bu bakış açısıyla ABD-Türkiye ilişkilerine ele alındığında ABD, Türkiye'yi askeri güç tehdidi ya da ekonomik yaptırımlar kullanarak değişmeye zorlamamış, yumuşak güç unsurlarıyla Türkiye'yi sadece yanına çekmekle kalmamış nükleer füze başlıklarını bile yerleştirmeye ikna etmiştir. ABD'nin kurumlar, değerler, kültür, ideoloji, politikalar gibi yumuşak güç kaynaklarıyla Türkiye ile kurduğu ilişki, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin güvenilir müttefik olarak kolektif davranış sergilemesini olanaklı kılmıştır. ABD,

Türk halkını kamu diplomasi retoriki ile kazanmayı hedeflemiş ve Sovyet bloğuna karşı müttefik bir devlet kazanırken Amerikan idealizmi ile büyülediği bir halkı da taraftar haline getirmiştir. İletişim teknolojileri, kamu diplomasi retorikinin hem kendisidir hem de onun aracıdır. Medya unsurları, ulusların birbirine yaklaşmasını, farklı toplum ve kültürler arasında *katılımlı güç* kurumları yaratılmasını sağlamakta ve bir yönüyle bu kurumsallaşmanın hem kendisi olmakta hem de onu yansıtmaktadır. Marshall Planı döneminde Amerika'nın kullandığı iletişim araçlarından biri de Marshall Planı filmleri olmuştur. Marshall filmleri Amerikan dünya görüşünün paydaş ülke halklarına aktarılmasına aracılık etmiştir. Bu aracılık Amerika ve diğer ülke halkları arasında ki ilişkinin Amerikan çıkar ve beklentilerine uygun biçimde yeniden inşasını olanaklı hale getirmiştir. Marshall filmlerinin birer kurgu olarak üretilmesi ve tüketilmesi, film yapımcıları ve izleyicileri arasında bir ilişki yaratmıştır. Marshall filmleri estetik ya da sanatsal kaygıyla ortaya konan yapıtlar olmamakla beraber üretimlerinde ve dağıtımlarında kullanılan teknikler açısından sembolik form ve dile sahiptir. Ancak birer film olarak kurgulansa, üretilse ve dağıtılsa bile Marshall filmlerinin hiç bir aşamasında bir sanatçının varlığından söz edilemez dolayısıyla ortada sanatsal bir deneyim de yoktur. Doğal olarak Marshall film yapımcıları, izleyiciye estetik ilgiler değil, ampirik ve pragmatik ilgiler kurabileceği kurgular sunmuştur. Bununla beraber hareketli görüntü, ses, müzik ve konuşma gibi sinema gereçlerini kullanması nedeniyle Marshall filmleri, film çözümleme yöntemiyle analiz edilecektir. Gülümser Ş. Belkaya'ya göre göstergebilimsel çözümleme, ruhbilimsel çözümleme ve toplumbilimsel çözümleme olmak üzere üç temel film çözümleme yaklaşımı bulunmaktadır (Belkaya 2001:116). Göstergebilimsel çözümlemede filmin en küçük birimi olan görüntü tümceyle eşdeğer tutulmaktadır, buna göre her görüntü bir anlam taşır ve başka görüntülerle beraber yan anlamlar yaratır. Marshall filmleri özünde birer söylemdir ve kodlara dayanmaktadır. Marshall filmlerinin Amerika'nın iletişim dili olduğu varsayımıyla Amerika'nın yaymayı hedeflediği iletileri Türk halkının çağrışım kalıplarına uygun biçimde filmlerde kodladığını söylemek mümkündür. Marshall filmleri çözümlemesinde göstergebilimsel yaklaşım yöntem olarak seçilmiştir. Bu seçimin nedeni, göstergebilimsel çözümlemenin sanattan ziyade daha çok anlama ve kavrama biçimleriyle ilgileniyor olmasıdır. Ruhbilimsel çözümlemenin esası ise bilinçaltı okumalarına dayanmaktadır. Ruhbilimsel

çözümlemede filmin yönetmeni, içeriği ve karakterleri birer psikanalitik veriler olarak değerlendirilmektedir. Marshall filmlerinde herhangi bir bilinçaltı ya da bilinçdışı bir süreç yoktur. Bu nedenle Marshall filmlerini ruhbilimsel çözümleme yöntemiyle analiz etmek, okumaya çalışmak zorlama bir çabadan öteye geçmeyecektir. Diğer bir film çözümleme yöntemi olan toplumbilimsel çözümlemede filmler, sosyo-ekonomik sınıf, toplumsal rol, yaşam biçimi, yabancılaşma, cinsiyet, toplumsallaşma gibi kavramlar üzerinden analiz edilmektedir (Berger 1996: 90-96). Marshall filmlerinin Türk çiftçilerini hedef alan film analizlerinde toplumbilimsel çözümleme kavramlarından toplumsal rol, yaşam biçimi, toplumsallaşma gibi birkaçını gözlemlemek mümkündür. Ve fakat Marshall filmlerinin toplumbilimsel yöntemle çözümlenmesinin Marshall filmlerinin Amerikan hegemonyasının iletişim aracı olması tezine bir katkısı olmayacaktır.

Görüldüğü üzere bu tezde, hegemonya, güç, diplomasi, ikna söylemi, propaganda gibi kavramlar ele alınmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bütün bu kavramlar ile kamu diplomasisi uygulamaları arasındaki ilişki analizi yapılacaktır. Bununla beraber yukarıda açıklanmaya çalışılmış olan varsayımlardan hareketle, şu sorulara cevap aranacaktır:

- 1945 yılından itibaren ABD, kamu diplomasi söylemini hangi çerçevede planlamıştır?
- ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı kamu diplomasi pratiğinde:
 - o ABD, Türkiye'ye ve Türk halkına hangi mesajları vermiştir?
 - o ABD, kamu diplomasi pratiği olarak hangi araçları kullanmıştır?
- Soğuk Savaş döneminde etkin biçimde kullanılan kamu diplomasisi pratiği son yıllarda neden tekrar popüler bir faaliyet haline gelmiştir?
- Günümüzde kamu diplomasi pratiği hangi araçlarla uygulanmaktadır?

1.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Kamu diplomasisi pratiği, özellikle aktörleri ve amaçları açısından uluslararası ilişkiler disiplinin, mesajın üretilmesi, dağıtılması ve ilgili kamunun ikna edilmesi açısından ise iletişim disiplinin kesişme alanındadır. Bu kesişme alanında, kavramsal ve kuramsal çerçevenin çizilmesi, çalışmanın amacına uygun olması açısından gerekli ancak karışık bir süreçtir. Güç, hegemonya gibi kavramlar

uluslararası ilişkiler kuramları bağlamında ele alınacaktır. Mesajın ilgili aktör tarafından üretilmesi, uygun araçlarla dağıtılması, kamuoyu oluşturma ve tarafları taraftar yapma süreçleri ise, iletişim ve daha özelde halkla ilişkiler pratiği çerçevesinde ele alınacaktır. İki farklı sosyal disiplini buluşturma çabası, kamu diplomasisi pratiğinin açıklanması için gereklidir. Kavramsal çeşitliliğin kaçınılmazlığı kavramsal karmaşaya ve kavramların yeteri kadar açıklayıcı olmamasına neden olacaktır.

Çalışma, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile sınırlandırılmıştır, bu sınırlama araştırmanın akademik değer taşıması açısından gereklidir, ancak köklü diplomasi tarihine sahip iki ülke arasındaki ilişkiler yumağını belli bir dönem perspektifinden açıklamak, anlamak, değerlendirmek ve bir takım genellemelere varmak çalışmanın taşıyacağı risklerdir.

2. ULUSLARARASI TOPLUMDA RIZANIN İNŞASI VE ULUSLARARASI POLİTİKALARDA MEŞRUIYETİN SAĞLANMASI

2.1. Uluslararası Halkla İlişkiler

Uluslararası halkla ilişkiler, hegemonun uluslararası toplumda hedef ülke halkının seçimlerini medya, sinema filmleri, eğitim, reklam ve tanıtım aracılığıyla etkilemek ve yönlendirmek üzere yürüttüğü halkla ilişkiler etkinliklerinin bütünüdür. Kamu diplomasisi pratiği, uluslararası halkla ilişkiler uygulamaları çatısı altında ortaya çıkmış bir pratiktir. Etkin bir uluslararası halkla ilişkiler neticesinde hegemonun tehdit, baskı, kaba güç unsurlarını kullanmadan ilgili ya da hedef kamuyu ikna etmesi ve rıza inşa etmesi mümkündür. Uluslararası halkla ilişkiler etkinliğini sürdüren hegemonun, hedefinde olan devletin ve/veya uluslararası toplumun özelliklerini göz önünde bulundurarak rızaya dayalı ilişkiler kurmak üzere program yapar, yürütür ve kontrol eder. Halkla ilişkiler disiplininin altında yer alan uluslararası halkla ilişkilerin literatürde yer alan farklı tanımlamalarına geçmeden önce hatırlatmak gerekirse halkla ilişkiler pratiği, bugün ki uygulamaya en benzer haliyle ilk önce, yirminci yüzyılın başlarında dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın İngiltere yanında savaşa girme ve kamuoyu düşüncesini etkilemeyi amaçlayan Creel Komisyonu'na katılmak üzere tuttuğu gazeteci Walter Lippmann ve Edward Bernays tarafından uygulanmıştır. Bu süreç içinde Bernays "grup zihni" ve "rızanın üretimi" gibi kavramları ortaya atmıştır. Lippman ve Bernays'in çalışmalarının ürünü olarak ortaya çıkan halkla ilişkiler, günümüzde çeşitli biçimlerde, farklı aktör ve araçla uygulanan etkinlikler toplamıdır. Halkla ilişkiler uygulayıcıları, hedef kamuya haber ve bilgi sunmayı, sunulan bilgi çerçevesinde toplumsallaştırmayı yani hedef kamunun yeni değerler edinebilesini ve bireylerin/grupların bu değerleri toplumsal yaşamlarının bir parçası haline getirmesini hedeflemektedirler.

Uluslararası halkla ilişkiler, uluslararası iletişim etkinliği olarak, uluslararası sistemin aktörleri –devletler, devletlerarası örgütler, uluslararası sivil toplum örgütleri, çok uluslu şirketler, yurttaşlar- arasında üretilen ve sürdürülen enformasyon ve bilgi akışının sağlandığı ve hegemonun amaçlarına uygun çıktılar almak üzere kurgulanan yapıdır. Uluslararası iletişim, tarih boyunca farklı aktörler

arasında ve farklı etkileşim biçimlerinde kendini göstermiştir. Uluslararası aktörler, farklı tarihsel dönemlerde, dönemin olanak sağladığı araçlarla iletişim kurmuş ve varlıklarını bu iletişim ile anlamlandırarak, uluslararası sistemde konumlanmışlardır. Bu çalışmanın diğer önemli kısmı olan uluslararası ilişkilerin bir boyutunun da uluslararası iletişim oluşturmaktadır.

Uluslararası halkla ilişkiler kavramının literatürde yer alan temel tanımları çerçevesinde ele almak faydalı olacaktır. Wilcox ve Cameron'a göre, uluslararası halkla ilişkiler, "bir şirketin, kuruluşun ya da hükümetin diğer hükümetlerin halkları ile karşılıklı yarar ilişkilerini yerleştirme amacıyla planlı ve örgütlü çabası" olarak tanımlanmaktadır (Wilcox ve Cameron 2006: 516). Kazancı'nın tanımı ise, "Halkla ilişkiler kapsamı içinde tanıtım; ülkelerin yurtdışındaki imajını gerçekleştirmek için çoğunlukla devlet tarafından amaçlanan çıkar amaçlı bilginin, planlı ve sürekli bir biçimde dış dünyaya yayılması demektir. Bu tanımı esas aldığımızda kabaca ülke tanıtımı anlamına gelen uluslararası halkla ilişkilerin temel amacının, aynı zamanda bir ülkenin olumlu imajını sürdürmek ya da kurmak, yani diğer ülkelere güvenilir gözükmek olduğunu söyleyebiliriz" (Kazancı 2007:138).

Culbertson, uluslararası halkla ilişkilerin halkla ilişkiler uygulamasına uluslararası ve kültürlerarası biçimde yaklaştığını ve uluslararası örgütler (Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, IMF gibi), hükümetler arası ilişkiler (diplomatik tanınma, işbirliği oluşturma, ambargo gibi), ulus aşırı ekonomik işler (yatırım ve ulus aşırı şirketlerin finans yönetimi gibi) ve farklı ulusların vatandaşları arasındaki ilişkileri kapsadığını söylemektedir (Culbertson 2009: 2). Kazancı'nın tanımı uluslararası halkla ilişkileri dar bir çerçeveye basit bir imaj çalışmasına indirmektedir. Oysa uluslararası halkla ilişkiler karşılıklı bağımlılık, denge, çatışmaların çözülmesi ve çıkar gruplarını liberalize etme prensiplerini benimsemektedir. Culbertson'ın yaklaşımı, Soğuk Savaş dönemi ABD-Türkiye ilişkilerini uluslararası halkla ilişkiler çerçevesinde analiz etmek ve açıklamak adına daha yol göstericidir. Coombs ve Holladay ise, tanımlarında uluslararası halkla ilişkilerin kullanım alanlarında üç farklı başlığa yer vermektedirler. Onlara göre, uluslararası halkla ilişkiler, küresel şirketlerin ve sivil toplum örgütlerinin uygulayıcısı olduğu küreselleşme mesajlarını vermek amacıyla halkla ilişkilere muhtaç olan grupların uygulayıcısı olduğu terörizm ve de ulus devletlerin

uluslararası halkla ilişkiler faaliyetlerinin uygulayıcısı olduğu kamu diplomasisi başlıkları altında icra edilmektedir (Coombs ve Holladay 2010: 283-299).

Uluslararası halkla ilişkilerde çatışmaların baskı, manipölasyon ve şiddet yoluyla değil, müzakere, iletişim ve uzlaşıyla çözülmesi esastır. Prensipleri ve esasları açısından değerlendirildiğinde Kazancı'nın imaj çalışmasına indirgediği tanım uluslararası halkla ilişkileri tanımlamak açısından yetersizdir. Öte yandan Culbertson'un tanımı her ne kadar bu çalışma açısından göreceli olarak geniş bir bakış açısı sunuyor olsa da bu tanım kamu diplomasisini dışarıda bırakmaktadır. Yine de uluslararası halkla ilişkiler etkinliği olan kamu diplomasisini uluslararası halkla ilişkiler bağlamında çalışmanın mantığını Culbertson'un tanımında bulmak mümkündür. Görüldüğü üzere Coombs ve Holladay'ın tanımı ile Culbertson'un tanımı beraber kullanıldığı takdirde bu çalışmanın amacı ve sorusu daha kapsayıcı bir tanımla açıklanabilecektir. Çünkü Culbertson'un uluslararası örgütler, ulus aşırı ekonomik ilişkiler, hükümetler arası ilişkiler kavramlarının yansıması, Coombs ve Holladay'ın kamu diplomasisi bağlamında gerçekleşmektedir.

Sancar'a göre ise, uluslararası halkla ilişkiler denildiğinde iki farklı boyut akla gelmektedir: a) küresel şirketlerin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilen; kültürel farklılıklar göz önünde bulundurularak oluşturulan kurumsal kimlik, iletişim stratejileri, uluslararası kriz yönetimi gibi konuları içeren uluslararası halkla ilişkiler kampanyaları; b) hükümetler tarafından uluslararası kamuoyunda dış politika amaçlarına yarar sağlamak, istenilen algıyı yaratmak ve çatışmaları çözmek amacıyla yapılan faaliyettir (Sancar 2012: 51). Devletlerin, uluslararası kamuoyunu oluşturmalarına ve yönetmelerine olanak sağlayan araç, uluslararası halkla ilişkilerdir. Sancar'ın yaklaşımı, uluslararası halkla ilişkilerin kamuoyu oluşturma potansiyeli üzerinde durmaktadır. Kamuoyu oluşturmak ise çıkar gruplarının erkin hale gelmesi açısından kamu diplomasisi için önemlidir. Çıkar gruplarının serbest kalması, dar görüşlü hükümetlerin bir ölçüde de olsa bertaraf edilerek yurttaş gruplarının çıkarlar doğrultusunda örgütlenmesi demektir. Çıkar grupları sistemi kendi aralarında müzakere ederek yönetirken bir taraftan da taraftar toplama, kamuoyu oluşturma çabası içinde hareket etmektedirler. Böylece sıradan insan grupları kendilerini belki de kendileriyle çok da ilgili olmayan bir

takım siyasi ya da ticari faaliyetleri yapıları ve politikaları savunurken bulabilmektedirler.

Uluslararası halkla ilişkiler, halkla ilişkilere kültürlerarası bağlamla yaklaşmaktadır. Uluslararası halkla ilişkilerdeki kültürlerarasılık konusunda dikkate alınması gereken, uygulandığı ülkenin kültür, gelenek ve değerlerine uygunluğudur. Curtain ve Gaither, uluslararası halkla ilişkilerde etno-merkezci ve çok-merkezci olmak üzere iki farklı yönelim bulunmaktadır. Etno-merkezci yaklaşıma göre, uluslararası halkla ilişkiler, menşei olan ülkenin halkla ilişkiler programından farklı değildir. Çok-merkezci yaklaşıma göre, uluslararası halkla ilişkiler kuramı her ülke ve kültür için farklı hazırlanmalıdır (Curtain ve Gaither 2007:113-114). Uluslararası halkla ilişkiler meselesinin diğer önemli araştırmacıları, Verčič ve Sriramesh, uluslararası halkla ilişkilerde üç temel anahtar olarak bir ülkenin siyasi sisteminin, ekonomik gelişim düzeyinin ve aktivizm düzeyinin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar (Sriramesh ve Verčič 2003: 2-3). Truman Doktrini ve Marshall Planı ile gelişen Türkiye-ABD ilişkileri, pazar, devlet ve sivil toplum analizinin ayrışması açısından ele alındığında kaynak olarak sadece Amerikan hükümetine bağlı kalınmamış özel gruplar, sivil toplum kuruluşları ve şirketler de etkin rol oynayarak Amerikan hükümetinin dış politika amaçlarına yönelik uluslararası halkla ilişkiler etkinliği yürütülmüştür. Böylece pazar, devlet ve sivil toplum üçgeninde birçok farklı kaynakla bir devletin dış politika amacına ulaşması adına yürütülen bütün etkinlikler sonucu ortaya çıkan kamu diplomasisi pratiğinin, tarihsel, ekonomik, siyasal ve uluslararası toplumsal yönleri bulunmaktadır. Kamu diplomasisi pratiğinde, meselelere kültürlerarası ve uluslararası stratejik iletişim bağlamında yaklaşılmakta ve uluslararası örgütler, hükümetler arası ilişkiler, ulus-aşırı ekonomik faaliyetler ve farklı ulusların vatandaşları arasındaki etkileşimler gibi farklı düzeyler söz konusu olmaktadır. Amerika'nın Türkiye'de yürüttüğü kamu diplomasisi pratiğinde, uluslararası örgütler Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE) olmuştur; bu dönemde Türk ve Amerikan hükümetleri arasında Marshall yardımının kendisi de dahil olmak üzere bir çok anlaşma imzalanmıştır; ulus-aşırı ekonomik faaliyetler bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylandırılacağı üzere Türkiye Amerikan şirketleri için potansiyeli yüksek bir

pazar haline gelmiştir; Türk ve Amerikan vatandaşları arasındaki etkileşim spor, sinema ve eğitim alanlarında gerçekleşmiştir.

Uluslararası halkla ilişkilerin aktörleri; devletler, uluslararası sivil toplum örgütleri, devletlerarası örgütler, çok uluslu şirketler ve halklardır. Devletlerin uluslararası halkla ilişkiler uygulamalarının en önemli amacı; kendi toplumsal, kültürel ve ekonomik değerlerinin, hem iç hem dış politika konularının uluslararası kamuoyuna, amacına uygun biçimde anlatılmasıdır. Uluslararası halkla ilişkilerde kültür önemli yer tutmaktadır; kültür kalıpları bir devletin, bir toplumun değerlerinin toplamıdır ve dış politikada uygulanacak uygun halkla ilişkiler programıyla bu kültür kalıplarının diğer halklara aktarılması ve yaygınlaştırılması mümkündür. Uluslararası halkla ilişkiler etkinliği; bir devletin değerlerinden ibaret olan dünya görüşünün, farklı mesajlarla uluslararası alanda halklara aktararak uluslararası toplumda olumlu itibar ve imaj yaratılmasına hizmet etmektedir. Bir ülkenin imajı; onun değerleri, gelenek ve göreneği, tarihi, toplumsal, politik sembollerinden oluşmaktadır. Kültürün uluslararası halkla ilişkiler açısından önemi, işbirlikçi bir toplum kültürü yaratılması açısından da önemlidir. Bir toplumun kültürü; uygulanacak halkla ilişkiler programının sadece doğasını belirlemekle kalmaz, gerekirse toplumda var olan kültürün değişkenleriyle oynayarak yeni kültür yapılarının halkla ilişkiler programı aracılığıyla toplum tarafından içselleştirilmesine de çalışılır. Amerikan kültürünün neredeyse tüm dünyada yayılması konusunda pek çok kültür eleştirmeni hem fikirdir. Nye'a göre de Amerikan kültürü önemli ölçüde yumuşak güç üretmektedir. Kennan'a göre, güç dengesi politikalarına bakış açısı nedeniyle geleneksel bir realist kuramcı olmasına rağmen, "dünya görüşlerinin çoğunu yansıtan Amerika hakkındaki olumsuz izlenimlerle savaşmak için kültürel ilişkiler kurulmasına" büyük önem vermiştir (Nye 2005:50). Soğuk Savaş döneminde tiyatro, müze ve opera etkinlikleriyle pek çok sivil topluluk, Amerika dışında, farklı uluslararası platformlarda gösteriler yapmıştır. Yine birçok akademik ve bilimsel alışveriş, Amerikan yumuşak gücünün artmasında önemli rol oynamıştır. 1950'lerden başlayarak Ford Vakfı, İlimi Cemiyetler Konseyi ve Sosyal Araştırmalar Konseyi, öğrenci değişim programlarında Amerikan kolejleri ve üniversiteleriyle çalışmışlardır. Toplumsal tabakanın elitleri arasındaki kültürel ilişkilerden doğan çekicilik ve yumuşak güç, Amerika'nın politik hedeflerine önemli katkılarda bulunmuştur.

Uluslararası halkla ilişkilerin, genel olarak üç aşamalı bir araştırmayla başladığını söylemek mümkündür. Birinci aşama, halkla ilişkiler programının yürütüleceği ülkeye ve o ülke halkına ilişkin araştırmanın yapılmasıdır. Hedef ülke kamuoyunun değerleri, sosyo-ekonomik durumu, kültür bileşenleri ile zayıf ve güçlü yönlerine ilişkin araştırma birinci aşamada gerçekleştirilir. İkinci aşama, duruma bağlı olarak karşılaşılan fırsatın ya da sorunun ne olduğuna ilişkin araştırmanın yapılmasıdır. Üçüncü aşama, programın uygulanacağı hedef kitleye ilişkin araştırmanın yapılmasıdır. Bu aşamada, yasama, yürütme, yargı organları, aydınlar, iletişim araçları, eğitim ve sanat etkinlikleri incelenir. Araştırma aşamaları geçildikten sonra amaca uygun program oluşturulur. Bu programda, hedeflenen ülke içinde ittifaklar kurmak, lobicilik faaliyetlerinde bulunmak, halkı örgütlemek, politik temelli eylem komiteleri oluşturmak, politik mesaj içeren eğitim programları hazırlamak, çıkarına uygun politik hareketleri desteklemek gibi faaliyetler yer almaktadır. Bu faaliyetler neticesinde, programın uygulayıcısı devlet, hedeflediği ülkede saygınlık kazanmayı, itibar bulmayı, güven sağlamayı arzulamaktadır ve nihayetinde kendi varlığını ve varlığına uygun politikaları halkın rızasına dayanarak gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yolla, hegemon devlet diğer devlet üzerinde baskıya, zora, kaba kuvvete başvurmadan sadece, yumuşak güç unsurlarını kullanarak hegemonya kuracak ve hegemonyasını meşrulaştıracaktır.

Truman Doktrini ile başlayan ve Marshall Planı ile devam eden yıllarda ABD-Türkiye ilişkilerinde Amerikan üst kültürü, ABD için Türkiye’de önemli ölçüde yumuşak güç unsurları üretmiştir.⁵ Bu dönemde, ABD-Türkiye arasında yoğun biçimde, zaman zaman sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle birçok akademik ve bilimsel değişim programları gerçekleştirilmiştir. Yine Türk seçkin sınıfının Amerika ile kurduğu ticari, kültürel ve turistik ilişkiler, Amerikan değerlerinin Türk toplumuna aşılmasına kolaylık sağlamıştır. Sadece Amerikan üst kültürü değil, Amerikan

⁵ Günümüzde Amerikan üst kültürünün bütün dünyada böyle bir etkisi olduğu görülmektedir. Bir üst kültür bileşeni olarak, eğitim, bu anlamda Amerika’nın halen daha elindeki önemli yumuşak güç unsurlarından biridir. Amerika’da eğitim alıp ülkesine dönen öğrenciler, ülkelerinde Amerikan değerlerinin gönüllü yerel misyonerleri gibidirler. Bu konuda Dışişleri Bakanı Colin Powell’in sözleri çarpıcıdır: “Ülkemiz için burada eğitim gören, geleceğin liderlerini kazanmaktan daha iyi bir servet düşünmüyorum” (Nye 2005: 50)

popüler kültürü de yumuşak güç unsuru olarak Türk toplumunda önemli ölçüde taraftar yaratmayı başarmıştır.

Bu dönemde ABD-Türkiye arasındaki güç ilişkileri, uluslararası ilişkiler disiplininin çalışma alanına düşerken, Türk kamuoyunun dünya görüşünün ve değerler sisteminin dönüştürülmesine ilişkin uygulanan programlar halkla ilişkiler disiplininde yer almaktadır. Uluslararası ilişkiler ve halkla ilişkiler arasındaki kesişim alanı kamu diplomasisi olarak tanımlanmaktadır. ABD-Türkiye ilişkilerinin de bu kesişim alanında ele alınmasının nedeni, son yıllarda kamu diplomasisine yönelik yükselen ilgidir. Kamu diplomasisi kavramı kulağa yeni bir kavram gibi gelse de uygulama bakımından oldukça eskidir, Yağmurlu'ya göre, göre ilk kamu diplomasisi uygulamaları Soğuk Savaş dönemine dayanmaktadır (Yağmurlu 20007:4). Soğuk Savaş döneminde Amerikan değerlerinin yayılmasına yönelik ikna faaliyetleri kamu diplomasisi etkinlikleridir. Kamu diplomasisi pratiği, uluslararası halkla ilişkiler etkinliği olarak tezahür etmekte ve özelde halkla ilişkilere, daha genelde iletişim disiplinine dayanmaktadır. Kamuoyu oluşturmak, kitleleri harekete geçirmek, toplumsal değişimi sağlamak gibi eylemler kamu diplomasisine ilişkin olmakla beraber, aynı eylemler propagandanın da kapsam ve amaçları içinde yer almaktadır. Tıpkı kamu diplomasisi gibi propaganda da bir iletişim sürecidir ancak bu çalışma iki kavramın birbirinden farklı olduğunu savunmaktadır. Bununla beraber bu iki kavramı bütünüyle birbirinden ayırmaya çalışmak pratikte önemli bir değişiklik getirmeyecektir. Fakat bu çalışma çerçevesinde kamu diplomasisinin propagandadan en belirgin farkının, propagandanın sert güce, diğer bir deyişle askeri güce destek sağlamak amacıyla iletişim unsurlarını kullanmaya ihtiyaç duyması olduğu söylenebilir. Soğuk Savaş döneminde Amerika'nın uyguladığı kamu diplomasisi etkinlikleri askeri bir işgale eşlik etmemiştir. Oysa Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonunda askerini çekmeyi vaat ettiği ülkelerden çekilmemiş ve bu ülke halklarının rızası dışında işgalini sürdürürken yine bir iletişim etkinliği olan propagandayı etkin biçimde kullanmıştır. Aslında her iki pratiğin amacı bir devletin, başka bir ulusun halkını ve seçkinlerini, bu ulusun politikalarını kendi avantajına döndürmek amacıyla etkileme çalışmasıdır. Ancak en azından teorik olarak kamu diplomasisi pratiğinde, etkileme sürecinde hegemon daha rafine ve ince araçlar kullanarak hedef halkla uzun süreli ilişki inşa etmeye çalışmaktadır.

2.2. Uluslararası Toplumda Güç İlişkileri

Uluslararası ilişkiler bir disiplin olarak görece yeni olsa da uluslararası siyaset etkinlikleri antik çağlardan bu yana vardır. Disiplin olarak, uluslararası ilişkiler pratiği, realizmin felsefi kökenine ve Hobbes'un siyaset kuramına dayanmaktadır.⁶ Realizm kuramının adı da, tıpkı uluslararası ilişkiler gibi yirminci yüzyılın ikinci yarısında konmuştur fakat kuramın pratiğe ilişkin ilk yansıması Thucydides'in *Peleponez Savaşları Tarihi* adlı yapıtına kadar gitmektedir. Thucydides'in eserinden başlayan ve Morgenthau'nun *Uluslar Arasında Politika* isimli eserine uzanan süreç realizmin temel prensiplerini ortaya koymaktadır. Bu temel prensipler en basit ifadeyle:

- (1) Devletler uluslararası politikanın baş aktörleridir,
- (2) İç politika ile uluslararası politika arasında kesin bir ayrım bulunmaktadır,
- (3) Disiplinin odağı; güç ve barış olgularının ulusal çıkar, güç maksimizasyonu ve güç dengesi bağlamında incelenmesidir.

Realist kuram, çıkar ile devletin ahlaki arasında bir çatışmanın var olduğu durumlarda, son kararın alınmasında çıkarın belirleyici olduğu esasına dayanmaktadır. Devlet için ahlaki yükümlülük, çıkarlarını koruyabilme başarısıdır. Kuramın özünde, Hobbescu gelenek yatmaktadır. Bu geleneğe göre de insan; doğası gereği bencil, çıkarına düşkün, hatta kötü bir yaratıktır ve insanın bu kötülüğü devletlerin davranışlarına da yansımaktadır. Devletler, birbirinden farksız olarak ilişkilerinde güç faktörünü mümkün olan en üst düzeye çıkarma yönünde

⁶ Hobbes'a göre, doğal durumlarında bireylerin yaşamı bireysel çıkar üzerine kuruludur ve sosyal düzenden yoksundur. Doğal durumlarında, bireyler apolitik ve asosyaldir. Toplum sözleşmesi, bireylerin bir araya gelmesi ve bazı haklarından vazgeçmeleri ile ortaya çıkmıştır. Bireyler arasında karşılıklı olarak haklardan vazgeçilmesi önce toplumların oluşmasını, sonrasında genişleyerek devletlerin oluşmasını sağlamıştır. Böylece sosyal etkileşimleri düzenleyen, yeni hakların korunmasını sağlayan bir düzenin ortaya çıkması sağlanmıştır. Toplumda artık kaotik bir durum artık söz konusu değildir.

Uluslararası ilişkilerde realist teoriler Hobbes'un bu fikirleri üzerine inşa edilmiştir ve bu yaklaşıma göre toplum sözleşmesinden ortaya çıkan devlet hala kaotik durumdadır. Doğal durumda insanların tam bağımsızlığı ve kendi bireysel çıkarlarının peşinde koşmaları gibi devletler de kendi aralarında anarşist bir rekabet içerisindeyler. Devletlerin üzerinde, çatışmaları engelleyen, toplumsal sözleşmeyi oluşturabilecek bağımsız bir yapı yoktur.

hareket etmektedirler. Bu durumda, egemen devletler arasındaki ilişki, sürekli olarak savaş olasılığının içinde barındırmaktadır süre gelmektedir. Uluslararası sistem, anarşik ve kaotik bir durumdadır ve egemen devletlerin bu durumla başa çıkabilmeleriyle ilgili olarak, Hobbescu gelenekten hareketle, Morgenthau, “uluslararası ilişkilerde var olma ve üstünlük mücadelesinde güç, güce karşıdır” demektedir (Morgenthau 1946:71). Morgenthau’nun bu temel önermesi, uluslararası politikanın bir güç mücadelesi olduğuna işaret etmektedir. Güç çerçevesinde tanımlanan çıkarlar, devletlerin mücadelelerinde belirleyici unsurdur.

Klasik realizm, güç ve çıkarlar arasındaki bağı, politik ve askeri ilişkiler üzerine kurmaktadır. Bu ilişkiler matriksi ise, uluslararası ortamda güç dengesi üzerine inşa edilmektedir. Bu bakımdan klasik realist yaklaşım, ekonomik, iletişim, ikna, eğitim, tanıtım gibi süreçlere ve ilişkilere gerekli önemi vermemektedir. Klasik realizmin ekonomik süreçleri göz ardı etmesi kurama ağır eleştiriler getirmiş ve neticesinde klasik realist yaklaşım, “Neorealizm” diye adlandırılacak bir revizyona gitmiştir. Neorealistler, realist kuramcıları, ekonomi, sosyoloji ve psikoloji disiplinlerinden yeteri kadar yararlanmamış olmaları nedeniyle eleştirmiştir. Bu eleştirileri yapan neorealist yaklaşım, realist yaklaşım gibi devlet merkezidir ve devleti yine uluslararası ilişkilerin baş aktörü olarak kabul etmişlerdir. Neorealist kuramın bu yaklaşımı realizmi benimseyen yaklaşımdan şöyle ayrılmaktadır: neorealist yaklaşım, devletin hep kendine yeterli olabilecek duruma gelme çabasında olduğunu, bunun için de elinde askeri ve ekonomik araçlar bulunduğunu söylemektedir. Devlet, başının çaresine bakabilmek için hem askeri hem ekonomik gücünü artıracak stratejiler geliştirmek durumundadır. Neorealizmin ikinci önemli prensibi ise devletin rasyonel olduğunu varsaymasıdır. Neorealist yaklaşım, devletin rasyonel bir aktör olarak çıkarlarını hesapladığını ve uluslararası sistemde denge gözeterek amaçlarına ulaşmak için mümkün olan en verimli araçları seçtiğini söylemektedir. Neorealizmin bakış açısı, gücü de yeniden tanımlamaktadır: **güç, devletin pazarlık yapma kabiliyetidir**. Gücün bu yeni tanımıyla beraber, neorealist yaklaşım, devletlerin hegemonya kurma veya hegemonya alanlarını artırma çabalarını uluslararası ilişkilerin ilgi alanına katmaktadır. (Bostanoğlu 2008:105) Türkiye-ABD ilişkilerine bu çerçevede bakacak olursak, İkinci Dünya Savaşı Sonrası koşullarının baskısı altında bağımsızlığının, güvenliğinin ve gelişmesinin devamı için Türkiye, ABD yanlısı iç

ve dış politika benimsemiştir. Bu dönemde Türkiye, kendi çıkarlarını ABD'nin çıkarları içerisinde değerlendirmiş ve politika tercihlerini bu değerlendirme temelinde yapmıştır.

Hobbes için, uluslararası sistem, her daim herkesin savaş içinde bulunduğu bir ortamdır ve düzen, ancak üst bir yöneticinin varlığında mümkün olmaktadır. Klasik realist yaklaşım, Hobbescu gelenekten hareketle uluslararası ilişkilerde sürekli bir anarşi durumu yaşandığını iddia etmektedir. Neorealistler yaklaşım ise, anarşiyi ortaçağ siyasal sistemin parçası kabul etmekte ve modern uluslararası sistemde olayların sistematik döngüden ibaret olduğunu iddia etmektedir (Waltz 1979:88-93). Bir klasik realistci olmasına rağmen, Waltz, uluslararası sistemde, tek bir üst yöneticinin yokluğunu sistemin yapısal özelliği olduğunu da belirtmektedir. Diğer bir deyişle, Waltz'a göre, uluslararası sistemde, hiçbir çağda, merkezi bir düzenleyici bulunmamıştır. Bostanoğlu ise ne realist ne de neorealist yaklaşımların, anarşik uluslararası sistem varsayımından uzaklaşmadığını ifade etmektedir. Bununla beraber, güç dengesi hem realist hem neorealist yaklaşımın kavramsal anahtarıdır.

Uluslararası düzen, “güçlerden birinin ya da birkaçının ötekileri, onlardan etkilendiğinden daha fazla etkileyebilecek düzeye yükselmesi ve bir güçler hiyerarşisinin oluşmasıdır” (Bostanoğlu 2008:106). Güç hiyerarşisinin işaret ettiği, bir devletin, diğerleri üzerinde hegemonik konuma yerleşmesidir. Cox çizgisinde hegemonya, zorlama sonucu değil, devletlerin güç odakları etrafında, o gücün etkisini kabul ederek rızaları ile oluşturdukları bir ilişki sistemidir.

Uluslararası ilişkiler pratiği ve realist kuramının açıklanması ve kavranması kamu diplomasisinin temellerini ortaya koyan kuramsal çerçevenin çizilmesi açısından önemlidir. Realistlerin bir bakış açısı geliştirirken kullandıkları kavramlar uluslararası anarşi, çıkarlar, güç maksimizasyonu gibi kavramlardır. Kamu diplomasisinin kuramsal çerçevesini çizerken geleneksel diplomasiden pratik, kuram, aktörler ve araç bakımından farklarını ortaya koyacaktır. Bununla beraber tarihsel kökenin incelenmesi, gerek geleneksel diplomasiyi gerekse de kamu diplomasisinin ortak kaygılardan oluştuğunu göstermesi açısından da önemlidir.

Kamu diplomasisi; haberdar eden, bilgilendiren, iletişim kuran, eğiten, iknayı sağlayan ve rıza inşa bir faaliyetler bütünü ise, o halde bütün bu süreci planlayan, yürürlüğe koyan ve kontrol eden bir iradenin varlığı da söz konusudur. Bu irade, gücü elinde bulundurandır. Bu nedenle uluslararası ilişkilerin başat ve eleştirel kuramlarının ve eleştirel kavranmasının, kamu diplomasisinin şu üç ontolojik sorusunun yanıtlanmasını sağlayacağı beklenmektedir:

- Kamu diplomasisi faaliyetinde gücün kaynağı nedir ve bu kaynak meşru mudur?
- Bir iradenin uyguladığı kamu diplomasisi, uluslararası toplumun, kazanan ve kaybeden şeklinde iki kategoriye bölünmüşlüğüne son vereceği yönündeki beklentileri besleyen ve bu beklentilerden beslenen mitten ibaret bir etkinlik midir?
- Bir iradenin uyguladığı kamu diplomasisi, uluslararası toplumsal uyumu destekleyen adil, etik ve eşitlikçi uygulamalar mıdır?

2.3. Uluslararası Politikada Güç, Yapı ve Hegemonya

Uluslararası toplumda taraftar yaratmak üzere, diğer devletlerin halklarına bir konuyu anlatmak, o halkların kanaatlerini, tavır ve tutumlarını yönlendirmek gayreti içinde olan kamu diplomasisi pratiğine, uluslararası politika alanında sıkça rastlanmaktadır. Uluslararası politikada ise şu üç anahtar kavram önemlidir: güç, yapı ve hegemonya. Güç tanımlaması kolay bir kavram olarak düşünülse de aslında tam olarak anlaşılması ve derinlemesine incelenmesi zor olan bir kavramdır. Güç kavramı üzerinde düşünölmeye başlandığında ilişkin düşünöldüğü takdirde akla hemen şu sorular gelmektedir: Yönetenin gücünün kaynağı ve meşruiyeti nedir? Yöneten gücünü başkalarına nasıl kabul ettirir? Yöneten başkalarının rızasını nasıl elde eder? Tezde bu sorulara yanıt ararken, önce güç kavramına ilişkin çeşitli tanımlar verilecek ve daha sonra çalışmanın amacı doğrultusunda gücün icra araçları tartışılacaktır.

Güç, ölçmesi kolay bir kavram olmadığından, onu tanımlayanlar genellikle gücün ölçülebilmesini sağlayacak formüller üzerinde çalışmışlardır. Örneğin, CIA'in yüksek rütbeli yöneticilerinden Ray Cline, 1977 yılında yaptığı çalışmada, algılanan gücü (*perceived power*) şu şekilde formülleştirmiştir: Algılanan Güç = (nüfus + toprak + ekonomi + askeri) x (strateji + irade) (Nye 2011:4). Bu formül, kullanılan parametreler açısından gücü ölçülebilir birimlere dönüştürmektedir.

Güç kavramına ilişkin bir diğer kavramsallaştırmada, şu soruların mutlaka belirlenleştirilmesi gerektiği vurgulanır: (1) kim için güç; (2) kime veya neye göre güç; (3) gücün kaynağı; (4) güce ilişkin amaç ve zaman; (5) eylemlerin ne olduğu; (6) yapıların neler olduğu (Gill ve Law 1988:71). Gill ve Law'un yanıtını araştırdığı temelde yine gücün kaynağı, meşruiyeti ve uygulamasıdır.

Nye'a göre, güç, itiraz edip yanlış olduğunun ispatlanamayacağı bir sürü tanımları olan bir kavram olarak ortada durmaktadır. Bazılarına göre, güç, bir değişimi mümkün kılmaktayken, bazılarına göre, değişime direnmek anlamına gelebilir. Ya da güç, başkalarına göre istediğini elde etmek de olabilir. Bu kadar tanımın açıklamak için rekabet ettiği güç kavramını, Nye, şöyle formüle etmektedir: kim, neyi, ne zaman, nasıl ve nerede eline geçiriyor. Ancak Nye'in bu formülü temellendirdiği nokta, dayanak niyetler ve sonuçların akıbetidir. Eğer başta ortaya konan niyetlere uygun erişimler sağlanabiliyorsa bu güçtür (Nye 2011: 5-6).

Yapısal güç (*structural power*) bağlamında, hegemon, güç ilişkisi içinde bulunduğu diğer tarafın dünya görüşlerini sınırlayan ve onun düşünce çerçevelerini oluşturan yapılar inşa etmektedir. Yapısal güç, Cox'un çizgisinde bir anlayış sunmaktadır. Yapısal güç yaklaşımında, güç, gücün normatif görünümünü belirleyen maddi yönleriyle birlikte oluşmaktadır (Cox 1992: 449-456). Örneğin, modern ve gelişmiş bir ülke, daha az gelişmiş bir ülkeyi yapısal yolla oluşturulan mekanizmalarla elde etmektedirler. Gill ve Law, yapısal ilişkilerin bir görünümünü az gelişmiş ülkelerin yönetici elitlerinin zevklerinde ve kültürel tercihlerinde izlemenin mümkün olduğunu söylemektedirler. Elitler, modernleşmedeki yapısal işlevleri dolayısıyla bir yandan gelişmiş ülkelerdeki benzerlerinin değerlerini benimserken, bir yandan da yığınları Batı tarzı tüketim kültürlerine ısındırmaktadır (Gill ve Law 1988: 74-75). Gill ve Law'un yığınların dünya görüşünün elitler,

aydınlar tarafından değiştirilmesi düşüncesi, oldukça ilgi çekici örnekleri olan bir meseledir; Bernard Lewis Türk Devrimini açıklarken, Türklerin devrimlerini ifade ederken en çok kullandıkları iki terimin milliyetçilik ve Batılılaşma olduğunu ve “yönetici elitler”in devrimin başarılı olmasında çok etkili olduğunu ifade etmektedir. Lewis’in “yönetici elit” diye ayırdığı sınıf, idari, dinsel ve askeri gruplardan oluşmuştur ve Lewis bu grupları tanımlayanın ekonomik sınıf değil, aldıkları eğitim ve işlevleri olduğunu söylemektedir. Lewis, yönetici elitin; kendisini, devleti, ülkeyi değişime uğrattığını ve elit sınıfın yeni bir toplumsal ve ekonomik işleyiş yarattığını böylece kamusal işleyişi dönüştürdüğünü söylemektedir (Lewis: 2009: 656- 657).

Uluslararası politikanın üçüncü kavramı olan hegemonya, bu çalışmada Cox’un yaklaşımıyla ele alınmıştır. Tezin temel sorusu, 1945 yılından itibaren ABD’nin kamu diplomasisi etkinliğiyle Türk halkı üzerinde bir hegemonya kurup kurmadığı ve/veya ne tür bir hegemonya kurduğudur. Bu soru çerçevesinde, realist yaklaşımın öne sürdüğü gibi devletin rasyonel seçimler yaparak gücün davranışsal yönünü ortaya çıkarması göz önünde bulundurulacaksa da asıl olan, gücün yapısal görünümüyle de anlaşılmasını sağlamaktır. Cox’un yaklaşımında hegemonyada, fikirlerin ve kültürün tercihleri yönlendirdiği ve kamusal düşünüşü belirlediği ifade edilmektedir. Cox, realist yaklaşımın hegemonyayı salt rasyonel bir temele yerleştirmesinden farklı olarak, hegemonyayı ulus aşırı toplumsal yapılara dayandırmaktadır. Daha anlaşılır bir ifade ile Cox yaklaşımında hegemonya, finans, ekonomi, sağlık, insani yardım ve benzeri uluslararası yapılar üzerinden tezahür etmektedir. Tekrar hatırlatmak gerekirse, realist yaklaşım, uluslararası toplumda bir ya da birkaç merkez ülkenin tekeli olduğunu ve diğer devletlerin bu uluslararası topluma uygun biçimde en rasyonel tercihleri yaptıklarını söylemektedir. Realist yaklaşım, böylesi bir uluslararası ortamda ve devletlerin rasyonel tercihleri sonucunda bir hegemonik ilişki biçimi yaratıldığını iddia etmektedir. Cox’un yaklaşımı ise düzenin zorlayıcı bir yönü olduğunu kabul ederek ideoloji, fikirler ve kurumların işbirliği olmadan hegemonun arzu ettiği ortak bir değerler sistemi yaratmanın kolay olmadığını belirtmektedir. Türkiye’nin ABD ile giriştiği ikili ve çok taraflı ilişkiler, yardımlar ve işbirliği sürecinde, Türkiye, ABD’nin gücünün etkilerine rıza göstermiş ve hiçbir silahlı zorlama olmaksızın kendi çıkarlarını ABD’nin çıkarları içerisinde tanımlamıştır. Her ne kadar zaman içerisinde işbirliği ilkesinin sınırları aşılmış ve Türkiye egemenlik hakları kısıtlı,

tavizler veren ve ekonomik anlamda sömürülen bir ülke durumuna düşmüşse de Türkiye’de, ABD değer ve beklentilerine uygun, yapılar yaratılmış ve işbirliği bu yapılar üzerinden süre gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde ortaya atılan özgür, demokratik, eşit ve refah toplum ideolojisi ile ortaya çıkan Amerikan ideolojisi bir düşünce kurgusundan öte, uluslararası toplumu örgütleyen, bulundukları ortamın tehdit ve fırsatlarının bilincine varmalarını sağlayan bir işlevselliğe sahiptir. Burada sözünü ettiğimiz şey uluslararası kamuoyu oluşturma sürecidir. Kamuoyu da birey-çevre ve bu ikisi arasında gerçekleşen etkileşim sonucunda oluşmaktadır. ABD, Türkiye’de kendisinden en habersiz olan pasif kitleyi bile haber ve bilgi sağlama, güdüleme, eğitime ve ikna etme gibi kamu diplomasisi işlevleriyle yeniden örgütlemiştir. Amerikan yardımlarıyla açılan meslek ve teknik kurslarından en ücra köye kadar satılan en basit Amerikan ürünü ile düne kadar Türkiye’de var olmayan istek ve ihtiyaçlar var edilerek yeni bir iş bölümü ve bununla dönuşen toplumsallaşma, yaratılmıştır. Amerika’nın değerleri, koşulları ve beklentileri çeşitli iletişim araçlarıyla Türk halkına iletilmiş ve Amerika’nın değerlerini edinen birey ve gruplar bu değerleri kendi gündelik pratikleri haline getirmeye başlamıştır.

Cox, realist yaklaşımın kendisini büyük ölçüde üzerine inşa ettiğı askeri gücün önemini inkar etmez. Uluslararası eleştirel kuram, askeri güçler ilişkisini, askeri düzey ya da askeri/politik düzey olarak tanımlamaktadır. Bununla beraber baskı altında olan ulusun, kendi ordusunu kurması ve askeri gücünü artırması hegemonun izin verdiği ve uygun gördüğü oranda bu talebin gerçekleşebilir. Cox’un yaklaşımını ABD’nin NATO’yu kurmaya önderlik etmiş olmasında, çevreleme politikası gereğı Türkiye’ye yapmış olduğı askeri teknoloji desteğinde gözlemek mümkündür.

ABD-Türkiye ilişkileri açısından, hegemonya kavramı, bir ilişkiden daha fazlasını, iki ilişki arasında ki “değişimin” egemen olduğı bir alanı ifade eder: a) hegemonize edilen elit-idari sınıf ile Türkiye’nin kendi doğal sınıfı arasındaki ilişki ve b) hegemonize edilen elit-idari sınıf ile onu hegemonize eden sınıf (ABD) arasındaki ilişki. Bu ilişkininin farklı kavramsal biçimler içinde birlikte varoluşu bu çalışmada “hegemonya”nın teorik bir tanıtımını yapmayı kaçınılmaz kılmaktadır. ABD, hegemonize eden güç olarak, Türkiye’yi kendi dünya görüşüne uyan bir model haline dönüştürmek arzusu ve hedefiyle değişmekte olan Türk iç

politikasının da ona sunduğu fırsatları kullanarak elit-idari sınıf üzerinden toplumsal değişimi gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Bu paragrafı irdelersek, söylenmek istenen: 1) dönemin Türkiye'sinin elit sınıfı ve ABD arasındaki ilişki ve bu ilişkide elit sınıfa yüklenen görevler çerçevesinde ABD önce Türk idari ve ticari hayatının önde gelen kimseleriyle kurduğu ekonomik, ticari, kültürel ve sosyal ilişkiler üzerinden hegemonize etmeye başlamıştır. 2) ABD'nin görev yüklediği kimseler, Türk halkının geri kalanı –ki bu çalışmada onlara Türkiye'nin “doğal” halkı denmesi tercih edilmiştir- ile görevleri çerçevesinde kurduğu ekonomik, ticari, kültürel ve sosyal ilişkiler üzerinden doğal halkı hegemonize ederek değişimin tabana doğru yayılmasını sağlamışlardır. Demek ki, hegemonya ile hedeflenen kesimin kimliğinin, önceliklerinin ya da dünya görüşünün değiştirilmesi mümkündür. Marshall Planı kapsamında üretilen filmlerden birçoğu tarımın makineleşmesi ve Sovyetlere karşı askeri birliğin önemi ile ilgilidir. Tarımın makineleşmesi kavramının kavramsal çerçevesini kırsal alan, kırsal kalkınma ve kırsal sanayi oluşturmaktadır. Tarımda makineleşme diğer bir deyişle kırsal alanda sanayileşme, özünde kent-kır arasındaki sosyokültürel ve ekonomik farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulmasını amaçlamaktadır. En azından o dönem böyle ifade edilmiştir. Ancak uzun vadede kent-kır arasında ki dengenin geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde bozulduğu ortadadır. Anadolu'nun her bölgesi makineli tarım için uygun olmadığı halde hiçbir önlem alınmadan hızlı bir şekilde makineli tarıma geçilmiştir. Bunun sonucunda erozyon ve kırdaki işsizlik oranının artması gibi göz ardı edilemeyecek iki önemli sorun ve bunlardan kaynaklı birçok yeni coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlar baş göstermiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Raporuna göre kırsal alanda sanayileşme, öncelikle bir kalkınma sorunudur ve kırsal sanayilerin temel işlevi kırsal kalkınma çabalarını süreklilik/kalıcılık temeline kavuşturmak ve giderek kırsal kent arasındaki ekonomik ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamaktır (1994: iv). Burada asıl mesele ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal bir süreç olan kalkınma sürecini kimin, ne amaçla tasarladığı, planladığı ve uyguladığı sorularının yanıtlarını verebilmektir. Türkiye henüz toprak reformunu bile çıkan kanunlara uygun bir biçimde uygulanamamışken bir anda Marshall Planı ile tarımda makineleşme süreci başlatılmıştır. ABD'nin Türkiye tarımını daha mekanize hale getirme politikasında kullandığı yöntemler, araç ve gereçler hegemonun

amaçlarına uygun biçimde seçilmiş, pazarlanmış ve kontrol edilmiştir. Makineleşme ile erozyonun artması, verimli toprağın kaybedilmesi, insan gücüne ihtiyacın azalması ile kırdan kente göçün kontrolsüz biçimde artması, kentleri bu göçü kaldıracak fiziki, ekonomik, sosyal hiçbir alt yapısının olmaması, gecekondulaşma gibi meseleler elbette hegemon tarafından ya öngörülmemiş ya da kayda değer bulunmamıştır. Yönetilen ise erk sahibini mutlak otorite olarak benimsemiş ve koşulsuz kabullenmiştir. Çünkü hegemonya demek, bir sistem içerisindeki erk sahibinin kendisinden üstün, baskın olduğunu kabullenmektir. ABD - Türkiye arasındaki hegemonya daha çok burjuvazi değerlerine göre işleyen kültürel ve ideolojik bir güç inşa etme sürecidir. Hegemonya inşa etme sürecinde ABD, egemenliği altında bulunan Türkiye'ye sert güç unsurları yerine yumuşak güç unsurlarıyla özne olmaktan çıkarıp nesne haline dönüştürmüştür. Bu dönüşüm Marshall filmlerinde özellikle de Köyün Traktörü filminde apaçık görülmektedir. Filmde bölge ziraat muallimi köye gelir ve çiftçilerle köy odasında toplanılır. Ziraat muallimi köylülerden farklı daha Batılı tarzda giyinmiştir ve köy odasına dizlerine kadar gelen çizmeyle girer oysa çiftçiler ayakkabılarını odanın dışında çıkarmıştır. Köy odasına gelen bu seçkin konuk oldukça yüksek ve altı minderlerle döşeli bir yere oturtulurken, konuğun yanına alçak bir taburede muhtarı görürüz, diğer çiftçiler de yere otururlar. Burada oturma düzeni ve muallimin köy odasına çizmeleriyle girmesi sınıfsal hiyerarşik yapı çizer. Bu sahne elit iktidar ile halk arasındaki hegemonyayı simgelemektedir. Traktör almak isteyen çiftçilere gerekli krediyi sağlayacak olan muallim tarafından hem bilgilendirilmeleri hem de borçlandırılmaları ise elit iktidar aracılığıyla ABD'nin ülke üzerinde ki burjuvazi değerlerine göre kültürel ve ekonomik güç inşa etmesini simgelemektedir. Traktörün temsil ettiği bir başka hegemonik işleyiş de Türk Traktörün kuruluşunda rol alan kişi ve kurumlarda gizlidir. Tam adı Türk Traktör ve Ziraat Makinaları A.Ş. olan Türk Traktör, Amerikan yardımları çerçevesinde Ankara Gazi'de Atatürk tarafından kurulan uçak ve bakım fabrikasının kapatılarak yerine Minneapolis-Moline firmasının traktörlerinin montajını yaparak faaliyete başlayan işletmedir. 1960'lı yıllara kadar işletmenin yönetimi Amerika'da olmuştur. 12 Eylül 1992 tarihinde bütün kamu hisseleri Koç Topluluğuna devredilmiştir. Türk Traktör ile ilgili hegemonya iki türlü işlemiştir: İlki Marshall yardımları çerçevesinde, Türkiye'de traktör montaj fabrikası kurulurken aynı tarihlerde İtalya'da traktör imalat fabrikası kurulmasıdır. Uçak imal

etme vizyonuna ve bir ölçüye kadar bu konuda yetkinliğe sahip olan Türkiye; ABD'nin çizmiş olduğu uluslararası iş bölümünde, ancak tarım ülkesi olma kapsamında tutulmuştur. Böylece bir tarım ülkesi olma vizyonuna sapan Türkiye; uçak, motor ve makina imalat fabrikalarını tasfiye etmiştir. Uçak fabrikasının traktör montaj atölyesine dönüştürülmesi ile aynı dönemde, Eskişehir tank fabrikası ve Kırıkkale silah fabrikası NATO standartlarına uymadıkları gerekçesiyle tamamen kapatılmışlardır. Türkiye'nin tarım ülkesi olmaya yönlendirilmesi ABD açısından yeterli olmamış; hangi tarım ürünlerinin yetiştirileceği, Amerikalı uzmanların raporları doğrultusunda planlanmıştır. Örneğin, soya yetiştiriciliği yerine tütün yetiştiriciliği desteklenmiştir. TEKELE Enstitüleri, ABD'den gönderilen Wisconsin çeşidi tütün tohumunu Anadolu çiftçisine dağıtmıştır (Ergün&Uğurlu 123-14). Hegemonyanın ikinci işleyişi ise işletmenin kuruluş hikâyesi kendi başına bir egemen ve diğer taraf ilişkisini ortaya koyuyor olmasında gizlidir. İşletmenin iştirakçileri olan kurumlar ve işletmeyi yıllar sonra devir alan kişilerin uzun yıllar yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptıkları Kalkınma ve Sınai Bankası'nın fabrikanın kurulmasını finanse etmiş olması da elit ve doğal halk arasında başka türlü bir hegemonik yapıyı işaret etmektedir.

Tarihsel perspektiften bakıldığında, imparatorluklar döneminde ya da modern devlet döneminde, *iktidarı* ele geçiren kişi ve/veya grup, egemenliğinin devamı için bir süre sonra *yönetimi* de ele geçirmek durumundadır. Siyasal olarak iktidarda bulunmak ve ekonomik anlamda söz sahibi olmak egemenliği altında bulunanların süreklilik arz eden biçimde yönetileceği anlamına gelmez. Bu nedenle, her iktidar çeşitli güç ilişkiler matriksini kullanarak toplumsal hegemonya kurmayı amaç edinir. ABD; kapitalist üretim biçimini tamamlayan burjuva değerlerinin çerçevesini çizdiği bir dünya görüşüne sahiptir. Bu bağlamda ABD, Türkiye ile olan ilişkisinde, iktidarı karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ele geçirirken kendi düşünce düzenine uygun tutarlılıkta eylem düzeni oluşturarak yönetimde söz sahibi olma gayretine girmiştir. Bu nedenle ABD, Türkiye'de her kesime ulaşırken öncelikle kendi bilinç düzeyine yakın grupları etkileme yoluna gitmiştir. Yönetilen halkın ABD tarafından ahlaki, politik, ideolojik ve ekonomik alanlarda yönetilmesi işi, ABD'nin değerlerini paylaşan yerel elitlerin yani Türk yöneticilerinin görevi olmuştur. Böylece ABD ve Türk halk arasında çok da fazla sorgulamaya ya da itiraza olanak kalmadan rızaya dayalı bir ilişki sistemi tesis edilmiştir. Kamu diplomasisi, rızaya dayalı uzun vadeli ilişki kurma. Kamu

diplomasisi; Amerikan değerleri ile Türk kültürü, eğitim sistemi, aile değerleri, üretim ilişkileri gibi birçok farklı alanda haliyle olarak var olan uyumsuzluğu, çelişkiyi ya da olası çatışmayı gidermek üzere Türkiye’de birçok kurumu Amerikan değerlerine uyumlu hale getirmesidir. Cox; gücün, kurumların ve diğer aktörlerin tek tek seçimleriyle değil bütün bunlar arasındaki etkileşim sonucu kolektif bilinç yaratımıyla uygulandığını düşünmektedir. Keza dönemin Türk elitleri entelektüel önderlik ile ABD’nin önceliklerini, dünya görüşünü, değerlerini kurumlarda ve toplum genelinde destekleyen kolektif bir bilinç yaratmıştır. Bu toplumsal bilincin kendisi ABD’nin mttelefiki olmuştur.

Truman Doktrini ve Marshall Planı ile başlayan sürece kadar Türkiye’nin devletler düzeyinde yürüttüğü ve içinde bulunduğu uluslararası sistem; ABD’nin kamu diplomasisi etkinlikleriyle devlet- uluslararası örgütler - toplum düzeyine sapmıştır. Devlet – uluslararası örgütler – toplum bileşkelerindeki güçlü çıkarların güçlerini nasıl hegemonyaya dönüştürdüklerini anlamanın yolu üretim süreçlerinin uluslararasılaşmasını anlamaktır. Türkiye’de üretim biçimlerindeki gücün ABD’ye geçme serüveni Marshall Planı filmleriyle çok daha iyi anlaşılacaktır. Uluslararası iş bölümünde Türkiye’ye biçilen rol ve bu role uygun biçimde dönüştürülen üretim süreçlerine ek olarak değerler, kültür ve fikirler düzeyinde de ABD Türkiye’de etki alanı yaratmıştır. ABD-Türkiye ilişki yapısının temelinde yatan maddi g ilişkisinde doğal olarak bir zorlama vardır. ABD, Türkiye için ekonomik kaynak ayırırken bu kaynağı ne için, kim için ve nasıl kullanacağına ilişkin çerçeveyi de belirlemiştir. Ancak Türkiye, ABD’nin gücünü baskıcı ve zorlayıcı görmemiş ve onun önderliğini rıza ile kabul etmiştir. Bu kabulleniş sadece ABD’nin üstünlüğünü ekonomik hegemon olarak değil aynı zamanda kültür ve değerler bağlamında da kabulleniştir. ABD’nin kültür ve değerler bağlamında da Türk toplumunda nder olması ile ABD Türkiye’nin tercihlerini sekillendirmekte çok az zorlanmıştır.

2.4. Uluslararası Politikada Yumuşak G Kavramı

Harvard Üniversitesi, Kennedy Hükümet Okulunda Siyaset Bilimi profesörü olarak görev yapan Joseph S.Nye’nin 2004 yılında basılan *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (*Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*) adlı eseri “yumuşak güç” kavramını tanımlayan eseridir. Nye, bu kitabında, yumuşak güç

kavramını tanımlamadan ve bu kavramın Amerikan dış politikasının belirlenmesinde ne denli önemli rol oynayabileceğini çeşitli örneklerle okuyucuya aktarmadan önce, güç kavramının üzerinde durmakta ve gücün tamamlayıcı öğelerinden bahsetmektedir. Nye'a göre güç "istenilen sonuçlara varabilmek için başkasının ya da başkalarının davranışlarına nüfuz edebilme yetisi" olarak tanımlanabilir (Nye, 2004:3). Ancak, bu nüfuz edebilme yetisini sadece fiziki güç kullanımı, bastırma ve yaptırım gibi unsurlarla açıklamak, gücün boyutlarını anlamaya yardımcı olmaz. Gücü anlamamanın ve güçten en etkin biçimden faydalanabilmenin en iyi yolu, gücün sert (hard) ve yumuşak (soft) güç olmak üzere iki uçta seyrettiğini anlamak, aynı zamanda bu iki gücün birbirleriyle dirsek teması içinde ve birbirini sürekli besler bir ilişkide olduğunu kavramak gerekmektedir.

Ülkelerin gücünü yalnızca sahip oldukları yerüstü ve yeraltı zenginlik kaynaklarıyla, yüksek teknolojiyle donatılmış ordularla ve varıl bir toplumun ortaya çıkmasını tetikleyen rekabetçi ekonomi ile sınırlı bir çerçevede tanımlamak arzulanan sonuçlara ulaşmayı engellemektedir. Bu bağlamda, Nye, yumuşak güç kavramını ortaya atar; yumuşak güç, üzerinde etki kurma yöntemiyle bir kişi ya da topluluk üzerinde söz sahibi olma, dediğini yaptırma becerisidir. Askeri ya da eylemsel müdahale içermemesi bağlamında kaba kuvvetten ayrılır. Yumuşak güçte -kaba kuvvetin aksine- etkilenen tarafın rızası vardır. En çok kültürel bağlamda öne çıkan yumuşak gücü, kamusal dönüşüm politikalarının da ilk ayağı olarak değerlendirmek mümkündür.⁷ Gelişmiş ülkelerin yumuşak gücünde kalkınma yardımı kuruluşlarının önemli bir rolü olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

Yumuşak güç ve kamu diplomasisi arasında bulunan bağı açıklamaya geçmeden önce, gücün çeşitlerini açıklamak faydalı olacaktır. Güç, bir tarafın elinde

⁷ Monocle (medya şirketi), yıllık yaptığı Yumuşak Güç Anketinin üçüncüsünü yayınladı. Devletlerin yumuşak gücünü ölçmeye amaçlayan anket, ülkelerin çekiciliğine ve dünyadaki etkisine göre bir sıralama yaptı. Anket, hükümet, diplomatik ilişkiler, kültürel faaliyet, ülkenin ticarete ve iş yapmaya uygunluğu, üstlendiği kültürel misyonlar, alınan olimpiik madalyalar, ülkenin mimarisi, özgün marka çıkarma becerisi gibi elli yumuşak güç unsuru olduğu tespit edilen faktöre göre yapılan anketin yumuşak güç bakımından birincisi İngiltere, düşen bir grafiği olsa da ikincisi ABD, üçüncüsü yükselen grafiğe sahip Almanya, takip eden diğer ülkeler ise çoğunluğu AB ülkeleri olmakla beraber şaşırtıcı biçimde Brezilya, Güney Kore de listeye girmiş durumda. Türkiye ise listenin sonunda, yirmi numarada kendisine yer bulmuş. (Kaynak: <http://monocle.com/film/affairs/soft-power-survey-2013/>)

olan tehdit, ödöl ya da cazibe kaynakların belli sonuçlar elde etmek amacıyla karşı taraf üzerinde farklı bileşenlerle kullanımıdır. Kaynaklarını kullanan tarafın arzu ettiği durum, karşı tarafın davranışında kendisine fayda sağlayacağına inandığı değişikliği yaratma arzusudur. Karşı tarafın davranışını değiştirme, meselesinin özünde, aslında ortada geliştirilmiş bir davranış bulunmaktadır, bu ilk davranışın değiştirilmesine yönelik uygulanan güç formülasyonları ilişkisel güç (*relational power*) kavramını ortaya çıkarmaktadır. İlişkisel gücün boyutları şu şekilde sıralanabilir: değişimi buyurmak, örneğin, bir ülkenin topraklarını askeri güçle işgal edip ülkenin var olan siyasi, ekonomik ve sosyal yapısını değiştirmek; gündemi kontrol etmek, yani gündemin çerçevesinin belirli amaçlar doğrultusunda belirlenerek, konuların gücüne bağlı olarak politikanın şekillendirilmesi, örneğin, uluslararası finans kuruluşlarının belirlediği gündemler; tercihleri saptamak, yani inanç ve fikirlerin yönlendirilmesiyle tercihlerin belirlenmesi, örneğin, moda endüstrisi. İlişkisel gücün bu üç boyutu gücü üç aşamada tanımlamaktadır: a) Birinci aşama-Buyurgan/emredici güç⁸; İlk defa siyaset bilimci Robert Dahl tarafından, *Who Governs?*(1961) adlı kitabında, ortaya konan bu güç türü, gücün en basit ve en ürkütücü halini tarif etmektedir. Buyurgan taraf, baskı, zorlama ve tehdit etme yoluyla karşı taraftan istediklerini elde etme yoluna gitmektedir. 1968 yılında Prag'ın Sovyet tanklarıyla işgal edilmesi buyurgan güç için örnek verilebilir. Ancak ekonomik yaptırımların ya da daha geniş ifadeyle ambargonun durumu tartışmalıdır. Bir devlete uygulanan ambargonun amacının, içeriğinin, süresinin ve sınırlarının işbirliği için uygun ortam yaratmaktan çıkıp başlı başına bir baskı aracı olması gibi orantısız pazarlığın söz konusu olduğu durumlar buyurgan/emredici güç alanı içine düşmektedir.⁹ Bu güç türünde koşulsuz itaat söz konusudur ve iktidara karşı gelinmesi durumunda maruz kalınan ceza acı, can yakıcı hatta yok edicidir. b) İkinci aşama-işbirlikçi/ödüllendirici güç¹⁰; Ödüllendirici güçte,

⁸ Caydırıcı güç, İngilizce metinlerde *command power* şeklinde geçmekte, Türkçe'ye emredici, buyurgan ya da caydırıcı güç olarak çevrilmektedir.

⁹ ABD'nin Küba'ya uyguladığı ambargo, tam da Dahl'ın emredici gücünü bütün yönleriyle yansıtan bir örnektir. ABD komşu bu ada ülkeye 1959 yılından beri ambargo uygulamaktadır. Ambargonun başladığı yıllardaki gerekçelerin tamamının ortadan kalkmış olması ABD'nin tutumunu değiştirmemiştir. 29 Ekim 2013 tarihinde toplanan 193 üyeli BM Genel Kurulu, 193 üyeli BM Genel Kurulu'ndaki Küba toplantısında üye ülke temsilcilerinden delegeler Washington'un, komşusu ada ülkesine 21 yıldır uluslararası toplum vasıtasıyla uyguladığı ambargoların kaldırılmasını, 188 "evet" oyuna karşı 2 "hayır" (ABD ve İsrail) oyuyla kabul etti.

¹⁰ Ödüllendirici güç, İngilizce metinlerde *co-optive power* olarak geçmekte Türkçe'ye ödüllendirici ya da işbirlikçi güç biçiminde çevrilmektedir.

iktidar sahibi, boyun eğen ve iktidarını tanıyan tarafı genellikle maddi olarak ödüllendirir. Caydırıcı ve ödüllendirici gücün ortak tarafı, bu iki güç türünde itaat eden durumun bilincinde olarak itaat etmektedir. c) Üçüncü aşama-İkna edici güç¹¹; İkna edici güçte, erk sahibi, düşünceleri, tercihleri belirler ve var olanları değiştirir, İkna etme yöntemi, eğitim, tiyatro, sinema, müzik, müze gibi tabi ve olağan görünen etkinliklere kişilerin sosyal katılımı sağlanarak işlevselleşir. Burada itaat, tercihli bir seçimi ifade eder; öyle ki kişiler itaat ettiklerinin farkına bile varmaz. Modern sanayi toplumlarında ikna edici gücün en açık şekillerinden biri reklamlarda kendini gösterir. Basın, radyo ve televizyonun büyük bir eğitici fonksiyona sahip olduğu da bilinen bir gerçektir ve bu yolla da kitleler bilgi alırken ya da sadece vakit geçirirken bile ikna edilirler. İkna etme süreci ailede, ilkokullarda, ortaokullarda, liselerde, üniversitelerde başlamakta ve iktidarın icrasına zemin hazırlayan düşünceler insanlara zerk edilmektedir. İkna yoluyla tercihler bir kere oluşturulduktan sonra bu inanışın kolektif iradeye ait doğru ve iyi olduğu düşünülür. Dolayısıyla bu sürecin işleyişinde ceza ya da ödül yoktur. ABD-Türkiye ilişkileri açısından değerlendirildiğinde ABD Türkiye'ye sert güce özgü davranış spektrumuna denk düşen emir ve zorlamada bulunmamıştır ve yine sert gücün kaynakları olan baskı, tehdit ve yaptırımları kullanmamıştır. Bunun yerine yumuşak güç kaynakları olan değerler, kültür, hükümet politikaları ve kurumları kullanarak yumuşak güç spektrumuna denk düşen gündem yaratma, cazibe alanı oluşturma ve yanına çekme gibi davranışları benimsemiştir. Yumuşak gücün en önemli kaynağı bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünü olan kültürdür. Truman Doktrini ile başlayan süreçte Amerikan kültürünün de Türkiye'de yaygın olarak Amerikan üst kültürünü yansıtan eğitim ya da eğlenceye dayalı popüler kültür gibi birçok farklı gösterme biçimi gerçekleşmiştir. ABD kültürünün Türkiye'de yaygınlaşmasını sağlayan en önemli araç şüphesiz ticaret olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonunda yaşanan Büyük Bunalım ABD'yi oldukça etkilemiştir. Büyük Bunalım en çok sanayileşmiş şehirleri vurmuş, bu kentlerde işsizler ve evsizler ordusu yaratmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda benzer bir depresyonla karşılaşmayı göze

¹¹ İkna edici güç: Nye'in *The Future of Soft Power* kitabında *establishing preferences* olarak tanımlanan güç tipi, bu çalışmada ikna edici güç olarak çevrilerek kullanılmıştır. Galbraith ise *İktidarın Anatomisi* kitabında, caydırıcı, ödüllendirici güç tipiyle beraber şartlandırıcı iktidar kavramını kullanmıştır. Şartlandırıcı iktidar, ikna edici güç ile eş anlamlı olarak düşünülmüştür ancak bu çalışmada şartlandırıcı iktidar yerine ikna edici güç kavramı tercih edilecektir.

alamayan ABD, savaş sonrasında Keynesian teorilerini sıkı sıkıya uygulamaya başlamıştır. Keynes'e göre ürünler için toplam talep yetersiz olduğunda kriz olur ve Keynesian bazı iktisatçılar özellikle uluslararası koordinasyon ve uluslararası ekonomik kurumların gerekliliğine inanmışlardır. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonunda en büyük motivasyonu bir ekonomik bunalımı daha yaşamamak üzere uluslararası alanda toptan talebi artırmak olmuştur. Marshall yardımları bu yaklaşımın cüzi bir yansımasıdır ancak kabul etmek gerekir ki Plan başarılı bir şekilde birçok ülkeyi Amerikan ürünlerini talep eder hale getirmiştir. Marshall Planı ile Türkiye ABD otomotiv, traktör, beyaz eşya, gıda konusunda önemli bir pazar haline gelmiştir ve bununla birlikte özellikle maden açısından bir ham madde kaynağı olmuştur. Öte yandan Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile ABD'nin dünyadaki kültürel etkisini karşılaştırdığımız da Sovyet Rusya'nın kültürel etkisinin askeri sınırlarında neredeyse bittiğini görmekteyiz. Bunun en önemli nedeni Sovyetler Birliği'nin askeri sınırlarının ötesinde değerleri, etkinlikleri ve yaşam tarzları benzer olan topluluklar yaratmayı becerememiş olmasıdır. ABD'nin kültür, değerler ve yaşam tarzları açısından askeri sınırlarının ötesinde Sovyetlerden daha çekici bulunması gerçekten ABD çekici olduğu için midir yoksa yürüttüğü etkin kamu diplomasisi sonucu mudur?

ABD'nin Türkiye'de ki yumuşak güç kaynaklarından bir diğeri de ABD hükümetinin geliştirdiği politikalarıdır. Genel olarak, hükümet politikaları, bir ülkenin yumuşak gücünü güçlendirebilir ya da zayıflatıp yok edebilir. Eğer bir hükümet bir başka ulusun halkını kazanmaya çalışırken kullandığı söylemler ile kendi iç politika uygulamaları tutarsız ya da ikiyüzlü ise o devleti yumuşak güç alanı oluşturmamasını imkânsız hale getirebilir.¹² Hal böyleyken Marshall Planı çerçevesinde çekilen ve Avrupa'nın birçok ülkesinde gösterime giren filmler ABD'de yasaklanmıştır. Yazılı olarak Marshall filmlerine ait pek az doküman bulunmaktadır. Filmlerin bir kısmı 66 senedir bir yerlerde saklanmış ancak bu filmler asla Amerika'da gösterime

¹² 2009 ve 2010 yıllarında Arap ülkelerinde yapılan TESEV kamuoyu araştırmaları Türkiye'nin bölgedeki çekiciliğinin bir hayli yüksek olduğunu ortaya koymuştur (<http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/21102013104928.pdf>). Ancak Economist dergisine göre Türkiye iç politikalarının yansımasıyla oluşturduğu dış politikalar nedeniyle yumuşak gücünü önemli ölçüde tüketmiş durumdadır. Economist AKP iktidarının, "kibir, Sünni mezhepçiliği ve yanlış kararlar karışımı çizgisiyle ülkenin yumuşak gücünün tükenmesine yol açtığını" yazmaktadır. http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2014/08/140801_economist_son.shtml

girmemiştir. 1948 yılında Amerikalıları her türlü propagandadan korumak amacıyla yürürlüğe giren Smith-Mundt Yasası kapsamında filmler ABD’de yasaklanmıştır. Arkasında yatan fikir ise hükümet destekli her türlü bilginin ya da propagandanın Amerikalılardan uzak tutulmasıydı. Türkiye dâhil birçok ülkede gösterilmek ve insanları ikna etmek üzere üretilen Marshall filmlerinin gösteriminin ABD’de yasaklanmış olması tutarsızlık ya da ikiyüzlülük olsa da ABD’nin yumuşak güç alanı oluşturmasını imkânsız hale de getirmemiştir.

Ceza ve ödül sistemiyle işleyen sert güçte hegemon tehdit ve kuvvet kullanarak zorlama, caydırma ve koruma davranışları sergilerken yumuşak güçte değerler, kültür, politikalar ve kurumlar aracılığıyla hayranlık uyandırma ve gündem yaratma esastır. Sert kuvvet kullanan devlet zorlayıcı diplomasiyi ya da savaşı tercih ederken yumuşak güç kullanan devlet kamu diplomasisi, iki taraflı ve çok taraflı diplomasi yürütmeyi tercih etmektedir. Yumuşak güç kullanan hegemon ikna etmek üzere medyanın rolünü asla yadsımaz. ABD’nin medyada görünme konusuna verdiği önemin asıl nedeni kendi önemsedığı konunun gündemleşmesini sağlamak istemesidir. Konu medyada daha çok göründükçe, paydaşlar hatta paydaş olmayanlar bile konudan haberdar olur ve böylece sıcak gündem kamularına dönüşürler. ABD Türkiye ile ilgili yürüttü bütün politikalarda o dönemin gazetelerine oldukça önem vermiş ve gazete haberleri aracılığıyla Türk toplumuyla iletişim kurmuştur. Örneğin, 13 Mart 1947 tarihli Ulus Gazetesi birinci sayfasında manşetten verilen haber şöyledir: *“Başkan Truman diyor ki: Türkiye’nin bağımsız olarak bekasının ehemmiyeti büyüktür”* ; 3 Mayıs 1947 tarihli Son Posta Gazetesinin manşeti: *“Dost Amerikan filosu hararetle karşılandı, Amiral Biery’nin beyanatı: Samimi bir dostluğun nişanesi olarak sahillerinizi selamlarız”* ; 24 Temmuz 1948 tarihli Ulus Gazetesi manşeti: *“11 yardımcı gemi daha donanmamıza katıldı- Amerikan yardımından alınan yeni gemilerimizin sekizi arama- tarama, üçü akaryakıt ve atölye-tamir gemisidir”*.

Elbette bütün bunlar Türk toplumunun tamamının o dönem ki Amerikan politikalarının sempatzanı olduğu anlamına gelmemektedir, bununla beraber politikalara duyulan tepkiler kültüre ve değerlere duyulan tepkiden daha da değişkendir. Bugün bile baktığımızda toplumun oldukça önemli bir kısmı Amerikan teknolojik ve bilimsel gelişmelerini referans kabul etmekte ve hayranlık duymaktadır

ya da Amerikan müziğini, sinemasını, TV'sini sevmektedir. Bunlar Amerika'nın çekiciliğinin boyutlarını oluşturmaktadır ve arkasında oldukça iyi planlanmış ve sürdürülmüş bir stratejik bir iletişim planı mevcuttur. Bu plan kamu diplomasisidir. Ancak kamu diplomasisi sadece basit bir halkla ilişkiler etkinliği de değildir, onu uluslararası politikadan ve farklı aktörlerden soyutlayarak üstü kapalı bir propagandaya indirgemek sorunu kavrayamamaktır.

2.5. Halkla İlişkiler ve Uluslararası İlişkilerin Kesişim Alanı Olarak Kamu Diplomasisi

Diplomasi, Yunanca katlanmış kâğıt anlamında olan “diploma” sözcüğünden gelmektedir. Etimolojik olarak bakıldığında diplomasi sözcüğünün uyandırdığı ilk anlam gizliliktir. Geleneksel diplomasi, diplomasi sözcüğünün kökenine sadık kalacak biçimde bir işleyişi açıklamaktadır. Farklı kaynaklar, geleneksel diplomasiyi, “dış politikanın pratiğe dökülmesi” ya da “hükümetler ve uluslararası siyasi irtibat” şeklinde tanımlamaktadır (Snow & Brown 1996: 486 ve Ammon 2001: 8). Geleneksel diplomaside aktörler, devletler, uluslararası-bölgesel-hükümetler arası örgütlerdir; geleneksel diplomasiinin uygulayıcıları devletlerin görevlendirdiği diplomatlar, bürokratlar ve bakanlardır; Geleneksel diplomasi, devletler arasındaki müzakerelerin atanmış uygulayıcılar tarafından kapalı, hiyerarşik ve seçkin bir işleyişle yürütülmesidir. Geleneksel diplomasi işleyişi bakımından asimetriktir; daha açık bir anlatımla, geleneksel diplomaside bir devlet, diğer başka bir devletin tutum, karar ve davranışlarını işbirliğine kapalı bir dünya görüşüyle kontrol etmektedir. Devletler arası işleyen geleneksel diplomaside, uygulayıcılar, kapalı sistem, seçkincilik, muhafazakarlık ve merkezi otorite bileşenleriyle tanımlanabilecek uygulamalarda kamuyu bilgilendirmekten kaçınmaktadırlar. Tanınmış diplomasi profesörü Alan K. Henrikson, diplomasi sözcüğünün kökeninde, belli ölçüde gizlilik bulunduğuna işaret etmektedir (Tiedeman 2004: 4). Geleneksel diplomasi bu gizliliğe uygun bir şekilde kapalı kapılar ardında gerçekleşmekte ve sadece sonuçlar ya da kararlar kamuya bildirilmektedir.

Ammon, geleneksel diplomasiyi “eski diplomasi” olarak tanımlarken artık eski diplomasiinin sonlandığını ve onun yerine iletişim ağlarına dayalı “yeni

diplomasinin” oluştuğunu söylemektedir (Ammon 2001:6). Ammon’a göre, “eski diploması” Rönesans’tan I. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar sürmüş ve yazılı haberin yaygınlaşması ile “yeni diploması” dönemi başlamıştır. Yeni diploması, geleneksel diplomasinin yöntemlerini değiştirmiş ve geleneksel-olmayan aktörleri diplomasie katmıştır (Ammon 2001: 7). Yeni diplomaside aktörler, devletler, bölgesel-uluslararası-hükümetler arası örgütler, sivil toplum örgütleri, çok uluslu şirketler ve yurttaşlardır. Yeni diplomasinin uygulayıcıları, atanmış devlet görevlilerinin yanı sıra çok uluslu şirketler, sivil toplum örgütleri ve yurttaşlardır. Yeni diploması, yukarıdan aşağıya hiyerarşik ve yaptırımcı anlayış ile değil, yatay ve eşitlikçi bir anlayışı öngörmektedir. Yeni diploması, hakkaniyet, özerklik, iletişim, uzlaş ve işbirliği bileşenleriyle simetrik bir dünya görüşü önermektedir. Yeni diplomaside esas olan, aktörler arasındaki ilişkinin karşılıklı esasıyla yürütülmesi ve yurttaşların uluslararası toplumun etkili aktörleri olarak öngörülmesidir. Karşılıklılığın uluslararası toplumun istikrarı ve adil olabilmesi için bir başlangıç noktası teşkil edeceğini söylemek mümkündür. Uluslararası toplumun en zayıf aktörleri olarak kabul edilen yurttaşlar için karşılıklılık kuralı oldukça işlevseldir ve yurttaşların diğer güçlü aktörlerle başa çıkmalarına olanak sağlamaktadır. Güç dengesizliğinin apaçık ortada olduğu uluslararası sistemde *iletişim* yurttaşların müzakereye, münazaraya ve temsile katılımını artırmakta etkin bir rol üstlenmektedir. Amerika Dışişleri Eski Sekreteri Colin Powell, günümüzde iletişim ile tüm dünyaya ve beş temel alıcıya ulaşmanın mümkün olduğunu söylemektedir. Powell, beş alıcıyı şöyle sıralamaktadır: gazeteciler, yerli halk, tüm dünya devletleri, düşmanlar ve birlikler (Powell 2001, Konferans Metninden). Powell’ın bu düşüncesi, kamunun günümüz dış politika karar mekanizmasında aldığı yeri tarif etmektedir. Powell uluslararası örgütleri dışarda bırakmıştır, uluslararası örgütleri de eklediğimiz de yeni diploması vurgusuyla tarif edilen ve geleneksel diplomasieyi gölgede bırakan kavram, “kamu diplomasisi”dir. Kamu diplomasisi, başka bir devletin yurttaşlarının görüşünün dış politikada belirleyici rol oynadığını, dolayısıyla bu kamuların ilgili kamu olarak yönlendirilmesi gerektiğini önermektedir.

Kamu diplomasisi kavramının ilk tanımlamasını, kavramı ortaya atan Fletcher Hukuk ve Diploması (*Fletcher School of Law and Diplomacy*) Dekanı Edmond Gullion, 1965 yılında Edward R. Murrow Kamu Diploması Merkezi (*Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy*) kuruluş konuşmasında, yapmıştır.

Fletcher Okul kataloğunda da yer alan Gullion'un kamu diplomasisi tanımı şöyledir:

“Basın ve medyanın uluslararası ilişkilerde, yabancı kamu düşüncesini yöneterek işlemesi, bir ülkedeki özel grupların ve çıkarların diğer ülke ile sivil etkileşimi ve bütün bu uluslar ötesi sürecin dış politikayı formüle etmesine ve pratiğe dökülmesine etki etmesi ile oynadığı roldür” (Tuch 1990: 8).

Gullion'un tanımını, kamu diplomasisinin betimlenmesinde yeterli bulmayan Tuch ise kendi tanımını şu şekilde yapmıştır:

“Kamu diplomasisi, hükümetin yabancı kamular ile ulusal düşünceleri, idealleri, kurumları, kültürü, hedefleri ve güncel politikaları üzerine bir anlayış geliştirmek üzere, iletişim kurmasıdır” (Tuch 1990:8). Ancak Tuch'un tanımı da aktörü sadece hükümet ile sınırlandırılması nedeniyle yetersizdir.

Fitzpatrick ise, kamu diplomasisinin evrensel kabul gören bir tanımının olmadığını ileri sürmekte ve devlet destekli bir uygulama olmakla eleştirmektedir (Fitzpatrick 2002: 207). Fitzpatrick'e göre, devletlerin uyguladığı kamu diplomasisi “asimetri ve çıkar karakteri taşımakta ve yumuşak güç paradigmasının da yansımasıdır” (Fitzpatrick 2002: 207). Bu aslında yukarıda belirtilen herhangi bir yapının altında yatan maddi güç ilişkilerinde bir zorlama vardır. Fitzpatrick'in yaklaşımı doğru olmakla beraber yeni bir bilgi ya da bakış açısı sunmamaktadır.

Bu tanımlar kamu diplomasisini adlandırmak, tanımlamak ve açıklamak için faydalı olmakla beraber yeteri kadar kapsayıcı değildir. Halkla ilişkilerin altında yer alması ve iletişim araçlarını kullanan bir uygulama olması sebebiyle kamu diplomasisi en uygun halkla ilişkiler ile açıklanabilir. Özellikle Lippman'ın halkla ilişkiler yaklaşımı bana göre kamu diplomasisini de en direk açıklamaya yardımcı olacaktır. Demokrasiye inancını yitirdiğini ifade eden Lippman 1925 yılında yayımladığı “*Hayalet Kamu- The Phantom Public*” kitabında halkı “bir illüzyon, mit ve kaçınılmaz bir hayalet” olarak tanımlar. Lipmann'a göre, kamu düşüncesi rasyonel görünen bir güç olmasına rağmen, halk esasında akıl yürütmüyor, soruşturmuyor, icat etmiyor, ikna etmiyor, pazarlık yapmıyor ve çözümlemiyor.

Bütün bunları gerçekleştirmek Lippman'a göre halkın/kamunun kendini yönetme sorumluluğudur. Ancak halk, gücünü sorunları çözebilecek diğer etkin grubu göreve getirmek için kullanmaktadır. Halk görünmez ve etkisiz olmayı başka bir gruba güç ve güven atfederek başlamaktadır. Bu sürecin devamında halk, kendisini ilgilendiren toplumsal meselelerden daha çok kendi özel ilişkileri ve birbirleriyle olan ilişkileriyle ilgilenen ve kamu sorunlarıyla çok az fikir sahibi olan, "arka sıradaki sağır seyirci" ya da "hayalet halk" biçimlerinde tezahür etmektedir (Lippman 1993: 69-198). İktidarı elinde bulunduran grup, akıl yürütmeyen, soruşturmayan, icat etmeyen, müzakereye girmeyen, pazarlık yapmayan ve çözümlemede bulunmayan bir halkı halkla ilişkiler disiplini kullanarak yönetmekte ve yönlendirmektedir. Lippman'ın halkla ilişkiler yaklaşımını esas alarak kamu diplomasisi meselesine tekrar baktığımız da halkın seçtiği iktidarın uluslararası ortamda bir süre sonra kendisini seçen halka benzediğini söyleyebiliriz. Böyle bir durumda hem seçen hem seçilen uluslararası ortamda bir başka egemen tarafından **kamu diplomasisi** ile daha büyük bir "hayalet kamu" haline getirilmektedir. Uluslararası ortamda göreceli olarak daha güçsüz bir devlet güçlü olan diğer devlete güç ve güven atfederek görünmez ve etkisiz olmaya başlamaktadır. Sonuç olarak göreceli güçsüz olan devletin yurttaşları egemen olan gücün etki alanına girmekte, egemen tarafından yönlendirilmektedir. Bunu sağlayan da kamu diplomasisidir.

Öte yandan Nye'a göre sadece halkla ilişkilerden ibaret değildir. Bilgiyi iletmek ve olumlu imaj yaratıp pazarlamak kamu diplomasisinin parçasıdır. Bununla beraber kamu diplomasisi uluslararası politikalar için devletlere uygun ortam hazırlayan ve uzun vadeli ilişkiler inşa etmeyi olanaklı kılan etkinlikler bütünüdür (Nye 2005: 107). Nye'in tanımlamasında kamu diplomasisinin üç boyutu bulunmaktadır: yerel ve dış politikaları açıklamak üzere günlük iletişim; özel bir devlet politikasını gerçekleştirmek üzere stratejik iletişim; burslar, değişim programları, staj, seminerler, konferanslar ve medya kanallarına ulaşım yoluyla yıllar içerisinde ilişkiler geliştirmek (Nye 2005:109). ABD'nin Türkiye için yürüttüğü kamu diplomasisi etkinliğinde Nye'in belirttiği üç boyutta bulunmaktadır. ABD Türkiye'de özellikle gazeteler aracılığıyla politikalarını halkın anlayacağı ve hatta kendisini bir parçası hissederek gurur duyabileceği şekilde ambalajlamış ve sunmuştur. ABD'nin özel devlet politikası zaten Truman Doktrini ile ilan edilmiş ve

Marshall Planı ile de uygulanmaya başlanmıştır. Marshall Planı filmleri bu özel devlet politikasını gerçekleştirmek üzere çekilen stratejik iletişim unsurlarıdır. Son olarak, Fullbright bursları, ABD fonu ile üniversitelerin kurulması, araştırma enstitülerinin açılması, ziraat başta olmak üzere teknik birçok okulun açılması, kamuoyunun gözünde ABD politikalarını meşrulaştırmıştır.

Marshall Planı filmleri ile ABD Türkiye’de kırsal halkı belirli politikalar etrafında düzenlemek üzere çekilmiş ve servis edilmiştir. Türk halkı filmler ile tarımda makineleşmenin, gazeteler ve yine filmler ile silahlanmanın, reklamlar ile küçük ev aletlerinin mutlak ihtiyacı olduğuna ikna edilmiştir. Tıpkı Le Bon’un söylediği gibi kişilerin duyguları ve inançları tek bir potada eriyerek yeni bir yapı oluşturmuştur (Akarcılı 2003:36). ABD, misyonunu baskıcı ve zorlayıcı değil sadece hegemonik olarak gördükleri yani kendi çıkarından ziyade Türk halkının refah ve güvenliğinin hizmetindeymiş gibi yansıtmış ve halkın Amerikan önderliğini rıza ile kabul etmesini sağlamıştır. Tıpkı Cox’un söylediği gibi hegemonik ilişkilerde güç, rızaya göre, bilinçlerde daha geri planda yer tutmaktadır. Hegemonik olmayan yapılarda ise, güç daha ön plandadır (Cox 1992: 451). Cox’tan farklı olarak Nye, burada gücü ayrıştırır, Nye’a göre hegemonik yapıda rızayı sağlayan yine güçtür ama yumuşak güç unsurlarıdır. Truman Doktrini ile başlayan Marshall Planı ve bu çalışmanın kapsamı dışında kalması nedeniyle değinilmeyen diğer birçok stratejik doktrin ve plan ile ABD kendi politikaları için devlet düzeyinde, uluslararası örgütler düzeyinde, diğer ülkelerin halkları düzeyinde uygun yerel ve uluslararası ortam hazırlamıştır. ABD-Türkiye arasında da büyük ölçüde Truman Doktrini ve Marshall Planı ile başlayan ve devam eden karşılıklı bağımlılık ilişkisi inşa etmeyi başarmıştır.

2.6. Kamu Diplomasisi Bağlamında Güç Kavramı

Hobbesian gelenekten hareketle, Morgenthau, “Uluslararası ilişkilerde var olma ve üstünlük mücadelesinde güç, güce karşıdır” der (Morgenthau 1946:71). Morgenthau’nun bu temel önermesi, uluslararası politikanın bir güç mücadelesi olduğuna işaret etmektedir. Klasik realizm, güç ve çıkarlar arasındaki bağı politik ve askeri ilişkiler üzerine kurmaktadır. Bu ilişkiler matriksi ise, uluslararası ortamda güç dengesi üzerine inşa edilmektedir. Bu bakımdan realist kuram, ekonomik,

iletişim, ikna, eğitim, tanıtım gibi süreçlere ve ilişkilere gerekli önemi vermemiştir. Realist kuramı eleştiren Neorealistler, devletin rasyonel bir aktör olarak çıkarlarını hesapladığını ve uluslararası sistemde denge gözeterek amaçlarına ulaşmak için mümkün olan en verimli araçları seçtiğini söylerler. Neorealizmin bakış açısı, güce ilişkin yeni bir tanımda yapmaktadır: g, devletin pazarlık yapma kabiliyetidir. Gücün bu yeni tanımıyla beraber, neorealist yaklaşım, devletlerin hegemonya kurma veya hegemonya alanlarını artırma çabalarını uluslararası ilişkilerin ilgi alanına katmaktadır (Bostanoğlu 2008:105).

Kamu diplomasisi kavramını, Hans Tuch, “ bir hükümetin ulusal amaçlarının ve güncel politikalarının olduğu kadar ulusunun fikir ve ideallerinin, kuruluşlarının ve kültürünün yabancı halklarca anlaşılması amacıyla gerçekleştirilen iletişim süreci” olarak tanımlamıştır (Tuch 1993:3). Kamu diplomasisi kavramının bir iletişim süreci olarak tanımlaması, kavramı uluslararası ilişkiler ve iletişim disiplinlerinin ortak çalışma alanı haline getirmektedir. Geleneksel diplomasi bir hükümetin diğer bir hükümeti bilgilendirme ve etkileme çabalarını içerirken, kamu diplomasisi bir hükümetin istediği amaçlara ulaşmak için yabancı bir ülkede kamuoyu üretmesi çabalarını içermektedir. Dolayısıyla bir kaynaktan alıcılara enformasyon akışı gerçekleşmektedir ve burada iletişim yaklaşımları kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkiler bağlamında ise kamu diplomasisi, bir ülkenin sivil toplumunu hedef alarak geleneksel diplomasi yaklaşımlarından uzaklaşmakta ve ancak gücü elinde bulundurma amacının aynı kalması nedeniyle bu disiplin içerisinde kendine özgü bir alan yaratmaktadır.

Halkla ilişkiler biliminin doğuşunda yer alan kamuoyu oluşturmak amacı, Nye’in deyimiyle yumuşak güce bağlıdır. Sert güç olan asker ve psikolojik savaş ile de bir halkı yönetmek mümkündür ancak o halkı kendine benzetmek suretiyle dönüştürerek taraftar yapmak sert güç ile mümkün değildir. Sert güç rüşvete ve tehdide dayanır derken Nye, yumuşak gücün tercihleri teknolojik, eğitim, kültürel ve sosyal değerlerin pazarlanmasına dayandığını söylemektedir (Nye 2008: 29). Nye’in yumuşak güç kavramının temelini oluşturduğu kamu diplomasisi, yabancı halkları zor kullanmadan ikna etmeyi amaçlamıştır. Nye’a göre “barışı kazanmak savaşı kazanmaktan zordur ve yumuşak güç barışı kazanmakta temeldir” (Nye

2008: xii). Nye'in gücü sınıflandırma tablosu kamu diplomasisinin konumunu kavramak açısından incelemeye değerdir:

Çizelge 2.1. Nye'in gücü sınıflandırma çizelgesi

	Davranışlar	Öncelikli Değerler	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	Baskı Caydırma Önlem	Tehdit Güç	Zorlayıcı Diplomasi Savaş İttifak
Ekonomik Güç	Tahrik Baskı	Ödemeler Yaptırımlar	Yardım Rüşvet Yaptırımlar
Yumuşak Güç	Cazibe Gündem Oluşturma	Değerler Kültür Politikalar Kuruluşlar	Kamu Diplomasisi İki ya da Çok Yönlü Diplomasi

Kaynak: Joseph Nye, Soft Power, New York, Public Affairs, 2004: 31

Nye'in güç çeşitlemesi tablosu ile Truman Doktrini ve Marshall Planı yardımlarını incelediğimiz de ilk önce, yardımların Amerika'nın ekonomik gücü olduğunu söylemek mümkündür. Marshall Planı'nın Türkiye açısından ortaya çıkış süreci ve uygulanışı, gerek Amerika'da gerekse Türkiye'de birçok tartışmanın yaşanmasına yol açmıştır. Bu nedenle Plan'ın dünya kamuoyunda yardım olarak algılanması sağlanmıştır.

Plan'ın uygulanma aşamasında ise, Türkiye'nin sermaye birikim süreçlerinden gündelik yaşamlarına, iktisat politikalarına kadar geniş bir yelpazeye etki eden birçok kurumsal yapı, mekanizma ve düzenleme oluşturulmuştur. Bu yapı, mekanizma ve düzenlemelerin bir kısmı işlevini tamamladıktan sonra ortadan kalkmış, bir kısmı da kapitalist sistemin uluslararası ölçekte yaşadığı dönüşümlere uyum sağlayarak, dolayısıyla başlangıçtakinden farklı bir noktaya evrilerek, bugüne kadar varlığını korumuştur¹³. Bu yapı, mekanizma ve düzenlemeler

¹³ Marshall Planı'nın koordinasyon örgütü olan Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı -OEEC- 1960'larda Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne -OECD- dönüşmüştür. Bir başka örnek de Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development; IBRD)'dir. IBRD 1944 yılında Bretton Woods Anlaşması'nda Uluslararası Para Fonu (IMF) ile birlikte kurulmuş, zaman içinde bir grup

çerçevesinde ise Amerikan yardımları, Amerika'nın ekonomik güç bağlamından çıkmış politikalar ve kuruluşlar bağlamında Amerika'nın yumuşak gücü haline gelmişlerdir. Nye, Soğuk Savaşın sert güç ve yumuşak gücün birleşimiyle kazanıldığını söylemektedir (Nye 2004:50). Nye'in söylemek istediği aslında Amerika'nın askeri gücü ve ekonomik refahı olan bir ülke olarak uluslararası itibara sahiptir ve bu itibar ile Amerikan değerleri ve kültürü birer yumuşak güç unsuru olarak kendiliğinden çekim alanı oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle kamu diplomasisi sert gücün meşrulaştırılmasıdır. Esas olan yumuşak güç unsurlarıyla Amerika'nın Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye'de çekiciliğini ve ikna ediciliğini yerleştirmiş olmasıdır. Amerika, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye'de kamuoyu yaratmayı, rıza üretmeyi ve meşruiyet kazanmayı başarmıştır.

2.7. Kamu Diplomasisi ve Propaganda

Kamu diplomasisi, aktörler, uygulamalar, kullandığı araçlar ve işlevler açısından propaganda ile yakın ilişkide bulunmaktadır. Öte yandan propagandanın olumsuz algısının yarattığı kaygı ile yeni bir kavram olduğu da öne sürülmektedir. Şüphelilere göre kamu diplomasisi popüler bir kavram olarak yeni yeni telaffuz edilse de uygulama olarak asırlar öncesinden beri kullanılmaktadır ve son on yılda bu eski uygulamalara yeni ve kulağa hoş gelen bir isim bulunmuştur. Kamu diplomasisi, daha önce vurgulandığı üzere bir devletin uluslararası halkla ilişkiler faaliyeti olarak ortaya çıkmaktadır ve amacı da hegemonun bir diğer ülke hakkında fikirler ve değerler üzerinde oydaş kolektif bir bilinç yaratmaktır.

Öte yandan kamu diplomasisinin propaganda olup olmadığı tartışmalarının kesin bir dille sonuçlanması sosyal bilimlerin doğası gereği zaten mümkün değildir. Kavram olarak kamu diplomasisi ve propaganda bir toplumda kamuoyu yaratmak, kamuoyunu etkilemek ve ikna etmek üzere planlanan ve sürdürülen iletişim süreçleridir. Kullandıkları araçlar ve kullanıldıkları alanlar çerçevesinde sınıflandırıldıklarında iki uygulama bazı işlevleri açısından benzerlik

haline gelerek Dünya Bankası Grubu (World Bank Group) adını almıştır. Bugün Dünya Bankası bünyesinde beş ana kurumdan biri olarak yer almakta ve gelişmekte olan ülkelerin kamu sektörüne kredi açmaktadır.

göstermektedir. Örneğin, hem kamu diplomasisi hem propaganda hedef ile bilgilendirici iletişim kurarlar. Tabii burada bilgi nedir, kim tarafından ve ne amaçla üretilmiştir gibi eleştirilerle karşılaşmak iki uygulama için de kaçınılmazdır. Bununla beraber Nye, bilgi iletmenin kamu diplomasisinin bir parçası olduğunu ve fakat propagandadan farklı olarak kamu diplomasisinde esas amacın uzun vadeli ilişki kurmak olduğunu söylemektedir (Nye2005:107).

Kamu diplomasisi ve propagandanın bir başka ortak işlevi ise eğitimidir. Oysa Bektaş elde edilen verilere göre eğitim ve propaganda arasında kesin bir ayrılık olduğunu söylemektedir (Bektaş 2002:45). Ancak eğer propaganda kasıtlı fikir ve doktrin aşılaksa o halde resmi eğitimin kendisi pekâlâ bir propaganda değil midir? Öte yandan kamu diplomasisinin reddedilemez biçimde eğitim işlevi vardır. Kamu diplomasisinin eğitim işlevinde hegemon devlet, başka bir halkın uzun vadeli eğitimini sadece programlayıp yürütmez çok daha derin biçimde eğitimin kurumsal yapısını yeniden kurgular. Propagandada devlet kendi resmi ideolojisine uygun bir müfredat belirler ve uygular, kamu diplomasisinde ise hegemon devlet, diğer ülke içerisinde eğitimin kurumsal yapısını yeniden kurgular. Cox, kurumların uluslararası politikada çatışmaların en az düzeyde güç kullanılarak çözülmesine olanak sağladığını söylerken hegemon devlet, diğer ülkede eğitimin kurumsal yapısını kurgulayarak aslında hegemonik stratejileri için de uygun ortam yaratmaktadır. Burada, Soğuk Savaş döneminde Amerikan yardımları ve tasarılarıyla Türkiye’de açılmış olan ziraat teknik okullar, makine meslek okulları, Atatürk Üniversitesi, İngilizce dilinde eğitim veren ve uzun yıllar rektörü ABD tarafından atanmış olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi, değişim programları gibi çok yönlü bir eğitim kurgusundan söz edilmektedir. Eğitim meselesi sadece resmi müfredata kapitalist tüketim ile ilgili matematik problemi sokulması olsaydı, bu propaganda olarak adlandırılabilirdi ancak ABD-Türkiye ilişkilerinde eğitim meselesi fikir ve yapısıyla ABD’nin yumuşak güç unsuru olarak tezahür etmektedir.

Kamu diplomasisi ve propagandanın bir diğer ortak işlevi de ikna faaliyetidir. İkna faaliyetinin kendisi de zaten tıpkı kamu diplomasisi ve propaganda gibi iletişimin alt dalıdır ve genellikle diğerlerinin kararlarını, seçimlerini ve davranışlarını yönlendirmek için gerçekleştirilen bir iletişim süreci olarak

tanımlanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ABD tarafından yüklü bir kaynakla yürütülen *Voice of America- VOA (Amerika'nın Sesi) Radyosu'nun*, ulaşabildiği her ülkede, Amerikan yaşamının erdemlerini pazarlaması bir propaganda faaliyeti midir yoksa kamu diplomasisi faaliyeti midir? Eğer Soğuk Savaş döneminde ABD'nin tek kaygısı mesajını iletmek olsaydı VOA'nın yayınlarını sadece propaganda faaliyeti olarak tanımlamak mümkün olabilirdi. Ancak Soğuk Savaş döneminde ABD'nin yapmaya çalıştığı, fikirler ve kurumlar üzerinden kendi ideolojisine uygun bir kurguyu gerçekleştirmek üzere uluslararası ortamda diğer aktörlerle uzun vadeli ilişki kurmaktır. Bu ise propaganda değil, kamu diplomasisidir ve Bektaş'ın ve Pratkanis ve Aronson'un ifade ettiği üzere "her ikna faaliyeti propaganda değildir" (Bektaş 2002:53) (Pratkanis ve Aronson 2008:14).

Kamu diplomasisini sadece propaganda olarak gören şüpheçiler, propagandanın "anlık bir olgu olma" özelliği taşıdığını göz ardı etmektedirler (Ellul 1965: xv). Ya da Doob'un propaganda açıklamasını da göz ardı etmektedirler: "propaganda bir toplumda, belirli bir zamanda, kişileri etkilemeye teşebbüs eden ve bireylerin bilimsel olmayan ya da şüpheli değerler olarak kabul edilen amaçlara yönelik davranışlarının kontrol edilmesi için yapılan girişim" (Doob 1966: 390). Ya da Bektaş'ın propaganda tanımını da göz ardı etmektedirler: "... propaganda, karşılıklı anlayış ya da gereksinimlerin birbirini tamamlaması peşinden koşmaz. Propaganda, bir cevabın alınmasını sağlayacak davranışları tavsiye etme niyetiyle yapılan önceden tasarlanmış ve sistemli girişimdir (Bektaş 2002: 63). Bütün bu açıklamalara bir kez daha ve dikkatle bakılırsa propaganda ile kamu diplomasisinin iletişim süreci olmaları, halkla ilişkiler etkinliği altında yer almaları, medyayı araç olarak kullanmaları dışında neredeyse ortak hiçbir noktaları bulunmamaktadır. Bu ortak noktalardan yola çıkmak kavram kargaşası yaratmaktan ibaret olacaktır. Çünkü benzer şekilde reklamcılık da tıpkı propaganda ve kamu diplomasisi gibi iletişim sürecidir, halkla ilişkiler etkinliğidir ve verdiği mesajlarla hedef kitlenin seçim ve davranışlarını yönetmektedir ve araç olarak medyayı kullanmaktadır, o halde kamu diplomasisi reklamcılık mıdır ya da benzer şekilde propaganda reklamcılık mıdır?

Kamu diplomasisinin biricik amacı, mesajı ileterek hedeflediği halkın davranışını değiştirmek değildir. Kamu diplomasisi, hedef halk ile ticaret, yatırım,

turizm, kültür ve eğitim üzerinden stratejik iletişim kurmaktadır. Kamu diplomasisinde stratejik iletişim, Ellul'un propaganda tanımında olduğu gibi "anlık bir olgudan" ibaret değildir. Propagandada daha çok reaktif iletişim varken kamu diplomasisinde reaktif, proaktif ve ilişki inşa etmeye dayalı iletişim stratejileri planlanmakta ve uygulanmaktadır. Kamu diplomasisi, ticarete, eğitimde, kültür ve spor faaliyetlerinde uluslararası yapılar kurmakta ya da amacına uygun mevcut uluslararası yapıya hedef ülke halkını entegre edecek uzun soluklu ilişki inşa etmektedir. İlişki inşa etmek de Doob'un propaganda açıklamasında ifade ettiği şekilde "bir toplumda, belirli bir zamanda, kişileri etkilemeye teşebbüs etmek"ten daha fazlasıdır. Ve yine kamu diplomasisinde Bektaş'ın söylediğinden farklı olarak "karşılıklı anlayış ya da gereksinimlerin birbirini tamamlaması" esastır, bunun adı da yukarıda ki bölümlerde zikredildiği üzere "karşılıklı bağımlılık" ilişkisidir.

Propaganda faaliyetinin diğer tanımlarına yer verirse, Speir'e göre, propaganda, boyun eğdirmeyi, bozgunculuk, iş birliği, panik yaratmayı ve yoksulluk duygusu aşılamaı amaçlamaktadır (Ayhan 2007: 52). Speir'in bakış açısına göre, propaganda, ülke içerisinde kendi halkına yönelik, işbirliği içinde bulunan dost ülkenin halkına yönelik, tarafsız ülke halkına yönelik ya da düşman ülke halkına yönelik gerçekleştirilmektedir (Brown 2000:73). Kesin olan bir şey varsa o da propaganda etkinliğinde duygu sömürüsüne ve korku uyandırmaya rasyonelleştirme için sıklıkla başvurulduğudur. Hitler'in Yahudi karşıtı politikalarını açıklarken kullandığı dil korku uyandırmaya yöneliktir. Propagandayı bir silah olarak kullanabileceği düşüncesi üzerine Halkın Bilgilendirilmesi ve Propaganda Bakanlığını kuran Hitler'in ilk işi kitle iletişim araçlarının kontrolünü ele almak olmuştur. Hitler gazetecileri ödül ve ceza sistemiyle kontrol altında tutmayı başarmıştır. Yine Naziler döneminde yapılan propaganda etkinlikleri incelendiğinde mesajların kısa ve basit olmasına dikkat edildiği görülmektedir. Propagandanın seviyesinin en düşüğe tutulması çabası ile ilgili olarak Hitler şöyle demektedir: "Her propaganda hitap ettiği kitlenin bilgi seviyesi göz önünde bulundurmalı ve o kitle içinde en kültürsüz kimselere göre ayarlanmalıdır. Şu halde, bu kitle ne kadar büyük olursa, yapılan propagandanın da seviyesi o nispette düşük olacaktır" (Domenach 1961: 62). Propagandanın basit sloganların tekrarına dayanması ile amaçlanan kitleye bir fikri incelikleri, esasları ve gerekliliyle anlatmak değil, anlamsız bir biat yaratmaktır. (Domenach 1961: 63).

Nazi propagandasında ki bir başka göze çarpan unsur da göze hitap eden kalın harflerle, keskin ve şiddetli çizgiler gibi grafik öğeler ve dikkat çekici başlıklarla tasarlanmış olan posterlerdir. Berlin’de bulunan Terörün Topografyası Dokümantasyon Merkezi’nde (*Topographie des Terrors*) Berlin 1933-1945: *Propaganda ve Terör* adlı açık hava sergisinde insanların baskı, tehdit ve korku ile kontrol altına alınması, mesajların grafik öğelerle ve göze çarpan harflerle hazırlanması, mesajların kısa ifade edilmesi gibi özellikler dikkat çekmektedir.

Propaganda ve kamu diplomasisinin ortak araçları kullanıyor olması kullanılıyor olmasına rağmen propaganda çalışmalarında doktrin basite hatta çoğu kez tek bir slogana indirilir ve bir sembolle ifade edilir. Sloganın ve sembolün amacı, çoğu kez kışkırtmak, korku ve terör yaratmak, insanları doktrin çerçevesinde tahrik etmektir.¹⁴ Yine kamu diplomasisi faaliyetinden farklı olarak farklı olarak, propaganda faaliyetinde bir tek hedefe yönelme durumu vardır ve kitlenin umudunu kin ve husumet ile besler (Domenach 1961: 59). Öte yandan oysa kamu diplomasisi, toplumsal piramidin tamamını hedef alır ve hedeflediği toplumun dünya görüşünü topyekûn değiştirerek kendine benzer *değerlere* sahip paydaş yaratmayı hedefler. İki uygulama arasında ki bir diğer farkı da propaganda faaliyeti olayları abartır ve hatta tamamen değiştirir. Örneğin, bazen bir metinden kasıtlı seçme yapılarak, işe yarayan cümleler alınır ve iyi hatipler tarafından bağlamından koparılmış bu cümleler sürekli kullanılarak düşmanı zor durumda bırakmak hedeflenir. Propagandanın kamu diplomasisi ile en önemli farkı belki de en çok burada ortaya çıkmaktadır, propaganda eyleminde hep bir şekilde hasım ve düşman gibi sözcükler tekrar edilerek *ötekileştirme* gerçekleştirilirken, kamu diplomasisi etkinliklerinde farklılıklar eritme potasında eritilerek bütünleştirme *paydaşlık, iş birliği, oydaşma, taraftar kazanma ve dostluk* vurguları bulunmaktadır. Kamu diplomasisi uygulamalarında hedef kitlenin, hegemonun değer yargısına ve dünya görüşüne erişmesi için hegemonun kendi üst kültürünü hedef kitleye aktarımı söz konusudur. Başka bir anlatımla kamu diplomasisinde kültürel yayılcılık esas olduğundan çoğu kez işe, toplumun en alt tabaklarından

¹⁴ Örneğin, Hitler’in gamalı haçı ve selamı; Churchill’in zafer (*victory*) anlamına gelen “V” işaretini kullanması.

başlanmaz, bunun yerine aydınlar ve seçkinlerin ideolojik ve kültürel olarak dönüştürülmesi ile kurulan müttefikler aracılığıyla toplumsal kültürün değiştirilmesi söz konusudur. Örneğin, Soğuk Savaş yıllarında ABD, hem Amerika'da hem Avrupa'da çok sayıda sol tandanslı üniversite ya da fakülte kurarak, kendi sosyalist tezlerini kendi kontrolünde üretmiş ve yine kendi kontrolü altında bulunan kanallar ile bu tezleri yaymıştır.

İki uygulama arasında ki farka ilişkin tartışmaları Castells'in açıklaması ile sonlandırırsak:

"Kamu diplomasisi propaganda değildir ve de hükümetlerin diplomasisi de değildir. Geleneksel diplomasi uygulamalarını adlandırmak için yeni bir kavrama ihtiyaç yoktur; kamu diplomasisi kamu diplomasisidir... (kamu diplomasisi) farklı sosyal ortaklarla onların kültürleri arasında anlama ve anlayışı paylaşma umuduyla diyalog gütmektir. Kamu diplomasisinin amacı, kandırmak değildir..." (Castells 2008).

2.8. Türkiye İç ve Dış Politika Önceliklerinin Değişmesi

1946-1950 yılları gerek iç gerekse dış politika ölçeğinde Türkiye için geçiş yılları olmuştur. Uluslararası ölçekte, İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'nin savaşa girmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak Türkiye, bu çabalara rağmen savaş boyunca tarafsızlık politikasını benimsemiş ve kendisini savaşın dışında tutmayı başarmıştır. Uyguladığı tarafsızlık politikası, Türkiye'yi savaşın büyük yıkımından uzak tutmakla birlikte, savaş sonrasında Türkiye'nin kendisini büyük bir yalnızlık içinde bulmasına da neden olmuştur. Türkiye bu yalnızlığının sıkıntısını en çok Sovyetler Birliği'yle savaştan hemen sonra yaşadığı sorunlu dönemde hissetmiştir. Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından yayılma politikasına başlamış ve bu politikası gereği yayılma alanı içindeki Türkiye için büyük bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki bu politikası 1945 yılında resmiyete dökülmüş ve Sovyetler Birliği verdiği notayla Türkiye'den Boğazlarda üs ve doğu bölgelerinde toprak talep etmiştir.

Egemenlik haklarını açıkça ihlal eden ve kabul edilemez bu talepler karşısında Türkiye, kendisini tek başına savunamayacağı Sovyetler Birliği'ne karşı

Batı dünyasından destek aramaya başlamıştır. Batı devletleri arasında, Türkiye'ye ihtiyacı olan desteği verecek ülke, savaştan dönemin en büyük gücü olarak çıkmış ve Sovyetlerin yayılma politikasından rahatsızlık duymaya başlayan Amerika Birleşik Devletleri olacaktır.

İç politika ölçeğinde ise, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti 1946 seçimlerinde, seçmenleri kazanmak amacıyla yeni kimlikler edinmek için mücadele etmişlerdir. CHP seçimleri öne alarak ve DP tam anlamıyla örgütlenmeden, duruma hâkim olmak isterken, DP, kurallar daha demokratik hale getirilene kadar seçime katılmayı ve CHP yönetimini meşrulaştırmayı reddetme yoluna gitmiştir. Sonuç olarak, hükümet bazı yasaları düzeltmek zorunda kalmıştır. Böylece seçim yasası, seçmen kurulları aracılığıyla iki basamaklı seçimler yerine doğrudan seçimlere izin verilecek biçimde değiştirildi, üniversitelere idari özerklik verildi ve basın yasası serbestleştirildi. Bütün bunlara rağmen DP örgütü zayıftı ve 1946 seçimlerini CHP aldı. Hükümet, ekonomik açılım için önlemler aldı: lira devalüe edildi, ithalat kolaylaştırıldı ve bankalara altın satma izni verildi. Ekonomide gözlemlenen bu liberalleşme siyasetin diğer uygulama alanlarında da yer edindi. Ancak belirtmekte fayda var ki, ekonominin liberalleştirilmesi için atılan adımlar aslında Türkiye ile Uluslararası Para Fonu (IMF) arasında kurulan ilişkinin ekonomiye ilk yansımasıdır. Liberalleştirme siyaseti, 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar, dört yıl boyunca hız kazandı. Ahmad, İnönü'nün okullara din dersi koymasına izin vermesi kadar liberalleşmesini iki noktaya bağlamaktadır, birinci nokta İnönü'nün gerçekten çok partili siyasete umut bağlaması, ikinci nokta ise, Türkiye'nin Batıyla giderek artan ilişkilerinden ötürüydü (Ahmad 2008: 131). Türkiye'nin geleceğine devletçi kapitalizmin değil rekabetçi kapitalizmin hizmet edeceğine inananlar, büyük ölçekte yabancı sermaye yatırımlarının da hızlı ekonomik büyümeye hizmet edeceğine inanıyorlardı. Bu konjonktür içinde Stalin'in 1945'te Türkiye'ye yönelik saldırgan davranışları genelde Batı ile özelde Amerika ile yakınlaşmayı kolaylaştırdı. 1930'ların devletçilik yılları sırasında Sovyet kredileriyle Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarını uygulayabilen Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir kalkınma planı düzenlemekteydi. Ancak Sovyetler bu kez kredi vermek bir yana Türkiye'ye notalar vermemekteydi. CHP iktidarı için bu koşullarda başvurulabilecek tek seçenek Amerika idi ve böylece hükümet IMF ile de anlaşmış bulunuyordu.

Washington Türk Büyükelçisi'nin ölümü, Truman'ın Ankara'ya ilk dostluk bildirisini göndermesine vesile olmuştu. O yıllarda yapılmış olan en büyük savaş gemisi Missouri zırhlısı Elçinin cenazesiyle İstanbul limanına gelmişti. Gevgilili, Akdeniz'e ve Boğazlara ilk defa bu kadar büyük bir Amerikan donanmasının girmesinin Ankara ile Moskova arasındaki gerilimi ve soğukluğu arttırdığını söylemektedir. Sovyetler, bu donanmanın Türkiye ziyaretini kendilerine karşı kışkırtma kampanyası diye niteleyerek Ankara'ya bir nota daha göndermişlerdi (Gevgilili 1987: 50).

Moskova'nın sürekli baskısı ve notaları karşısında, Ankara ve Washington arasında beklenen yakın ilişki doğmak üzereydi. 1945'lerden sonra Türkiye ne denli Amerikan desteğine ihtiyaç duyuyorsa Yunanistan da aynı ölçüde Washington'dan yardım beklemekteydi. Başkan Truman, beklenen yanıtı, Mart 1947'de Truman Doktriniyle verdi. Doktrine göre, Amerika artık Türkiye ve Yunanistan'ı açıkça kendi koruma alanı içinde saydığını ilan ediyor ve Türkiye'yle Yunanistan'a gerekli askeri yardımlarla askeri ve sivil personeli göndermeyi üstleniyordu. Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye ayrıca yüz milyon dolar ekonomik yardım da yapılması kararlaştırılmıştı. Ancak Amerika, askeri yardımı stratejik nitelikte iki hükme bağlamıştı:

- Türkiye kendisine verilen araç, gereç ve teçhizatı ABD'nin onayı olmaksızın hiçbir biçimde kullanamayacaktır.
- Amerika, askeri yardımların amaca uygun kullanımı konusunda Türkiye'yi denetleyecektir.

Her ne kadar Ankara bu ikinci hükmü kabul etmediyse de denetimin dolaylı yollardan yapılmasını mecburen kabul etmiştir. Truman Doktrini, Türkiye ve Yunanistan'a yardım ile başlayıp giderek Amerika'ya bağlı bütün Batı Avrupa ülkelerini kapsayacak Marshall Planının ilk ön adımı olmuştur.

2.8.1. İki Kutuplu Uluslararası Düzen ve Türkiye'nin Önemi

İkinci Dünya Savaşı, 1945 yılında Müttefik Devletler' in (Birleşik Krallık, Fransa, Sovyetler Birliği, ABD ve Çin Cumhuriyeti) Almanya ve Japonya'ya karşı

kesin zaferiyle sonuçlandı. İkinci Dünya Savaşı, dünyanın politik düzenini ve sosyal yapısını derinden etkilemiştir. Sonraki yıllarda oluşabilecek çatışmaların önüne geçmek ve uluslararası dayanışmayı sağlamak için Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuş, savaş sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği gibi süper güçler olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum dünya siyasi tarihinde iki kutuplu dünya düzeni ve süper güçler arasında kırk altı yıl boyunca sürecektir olan bir Soğuk Savaş dönemini başlatmıştır. İkinci Dünya Savaşı süresince endüstrisi hasar gören birçok ülke ekonomisini tekrar yapılandırma dönemine girmiş, politik bütünleşme, savaş sonrası ilişkileri düzenlemek amacıyla, özellikle de Avrupa'da, önem kazanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı, bir taraftan müttefik kuvvetlerin diğer taraftan Kızıl Ordu'nun Almanya topraklarında ilerlemesiyle Avrupa'da sona ermiştir. ABD Başkanı Truman'ın, 6 Ağustos 1945'de Hiroşima, 9 Ağustos 1945'de ise Nagasaki kentlerini atom bombasıyla vurması sonucu Savaş Pasifik'te de son bulmuştur. 14 Ağustos 1945'te Japonya, kayıtsız şartsız teslim olmayı kabul etmiştir. Japonya'nın teslim belgesi ise 2 Eylül 1945'te USS Missouri savaş gemisinde imzalanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında 4 Şubat 1945 - 11 Şubat 1945 tarihleri arasında Sovyetler Birliği'nin Livadia Sarayı'nda Yalta Konferansı düzenlenmiştir. Konferansa Churchill (Birleşik Krallık Başbakanı), Roosevelt (Amerika Birleşik Devletleri Devlet Başkanı) ve Stalin (Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri ve SSCB Halk Komiserleri Kurulu Başkanı) olmak üzere "Üç Büyük" (*Big Three*) katılmıştır. Konferans'ta alınan kararlar, Savaş sonrası dünya düzenini ve dolayısıyla Türkiye'nin bu düzende yeniden konumlanmasını açıklamak için önemlidir; Türkiye'nin gelecekte yapacağı siyasi ve ekonomik tercihler açısından önem arz eden kararlardan bazıları şunlardır:

- Almanya'nın İngiltere, Amerika ve Sovyetler Birliği arasında üç işgal bölgesine ayrılması, İngiltere ve Amerika'nın kendi bölgelerinde Fransa'ya da bir kısım bırakmaları ve aynı şekilde Berlin'in de ortak işgal altında bulunması kararı alınmıştır.

- Birleşmiş Milletler ile ilgili olarak veto ve üyelik meselesi konularında kararlar alınmıştır. Güvenlik Konseyinin daimi üyeleri için veto ilkesi kabul edildi. Üyelik konusunda ise Sovyetler Birliği, Türkiye başta olmak üzere SSCB ile diplomatik ilişki kurmamış olan Güney Amerika devletlerinin Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na üye olarak alınmamlarını teklif etmiştir. Müzakereler sonunda; 1 Mart 1945'e kadar ortak düşmana savaş ilan etmiş olanların üyeliğe alınmalarına karar verildi. Bu karar üzerine Türkiye, 23 Şubat 1945'de Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir.
- Polonya ile ilgili olarak, Varşova'da bulunan geçici Polonya Hükümeti'nin en kısa zamanda gizli oya dayanan serbest ve demokratik seçimler yapması kararlaştırılmıştır. Ancak Sovyetler Birliği, yapılan demokratik seçimlerde iktidara gelen liberal partiyi ve üyelerini KGB ve diğer unsurlarla saf dışı bırakmış ve iktidara Sovyetler Birliği yanlısı bir partinin gelmesini sağlamıştır. Polonya süreci, Soğuk Savaş'ın başlamasında önemli bir süreçtir.
- Kurtarılan Avrupa toprakları ile ilgili olarak bir demeç hazırlanmıştır. Bu demeçle, eski Nazi Almanya'sı uydusu olan ülkelerde demokratik rejimlerin kurulacağı açıklanmıştır. Ancak Savaş sonrasında, Sovyetler Birliği söz konusu ülkelere askeri ve gizli polis teşkilatını çekmemiştir.
- Boğazlar statüsünün Sovyetler Birliği lehine değiştirilmesine, konunun Dışişleri Bakanları tarafından ele alınmasına, durumdan Türkiye'nin de haberdar edilmesine karar verilmiştir.

Yalta Konferansı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel güçler ve jeostratejik akslar dengesini belirleyen kararların alınması açısından oldukça önemlidir. Çünkü savaş sonrasında Sovyetler Birliği, ne Polonya'nın demokratikleşmesine ilişkin karara uymuştur ne de Almanya ile savaş sırasında askeri kontrol altına aldığı Doğu Avrupa ülkelerinden çekilmeye ilişkin karara uymuştur. Bu genel durum karşısında, 1945 yılında Doğu Avrupa'nın geleceği konusunda Potsdam'da yapılan konferans sırasında Stalin ile Truman arasında çıkan anlaşmazlıktan Soğuk Savaş doğmuştur. Truman, Stalin'i Yalta Konferansı sırasındaki antlaşmalara ihanet etmekle suçlamıştır. Bu durum daha sonra Churchill'in tanımıyla Avrupa'nın ortasına "Demir Perde" çekilmesi biçiminde tanımlanmıştır. Yalta Konferansı sırasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye karşıtı

talepleri Savaş sonrasında şiddetlenerek devam etmiştir. Ancak Konferansın yapıldığı sırada Amerika ve İngiltere müttefik olarak kabul ettikleri Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile ilgili taleplerine ılımlı yaklaşırken Soğuk Savaş süreciyle bu tutumlarını Türkiye lehine değiştirmişlerdir. Türkiye ise Yalta Konferansı sırasında hem Boğazlar konusunda hem Birleşmiş Milletler üyeliği konusunda Sovyetler Birliği'nin tutumundan rahatsız olmuş ve tarafsızlık ilkesiyle yürütmeye çalıştığı dış politika prensiplerini yeniden gözden geçirmeye yönelmiştir.

Soğuk Savaş kısaca, Doğu Bloku ülkeleri ile Batı İttifakı arasında 1947'den 1991'e kadar devam etmiş olan uluslararası siyasi ve askeri gerginliktir. Soğuk Savaş döneminde Batı İttifakı, NATO üyesi kapitalist ve antikomünist ülkelere, Doğu Bloku ise Varşova Paketi'ne üye olan komünist ve bu pakte üye olmayan diğer komünist ülkelere oluşmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Hiroşima ve Nagasaki'de kullanılan atom bombaları sebebiyle dünya siyasi literatürüne “nükleer strateji” tabiri girmiştir. Soğuk Savaş sürecini sürdüren asıl faktör atom bombası olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün dünyada atom bombası ile ilgili kaygı ve korku baş göstermiştir. Atom bombasını kullanan Amerika dâhil bütün devletler atom bombasının stratejik sonuçları hakkında düşünmeye başlamışlardır. Atom bombası politika belirleyen bir unsur olarak¹⁵, uluslararası ilişkilerin niteliğini değiştirmiştir. Amerika'nın en önemli sorunu, diğer ülkelerin atom bombasını yapma ve atma kabiliyetine sahip olunca ne olacağına ilişkin olmuştur –ki Hiroşima ve Nagasaki'den sadece dört yıl sonra 1949 yılında, Sovyetler Birliği ilk atom bombasını denemiştir. Bu tarihten itibaren Soğuk Savaş stratejisi, Amerika ve Sovyetler Birliği arasında nükleer silahlar konusunda denge yaratma üzerine olmuştur. Atom bombasının yarattığı şok ve terör ile Doğu ve Batı bloklarının zaman zaman savaş çıkarma tehditleri bütün dünyada gerginlik yaratmıştır. Bu

¹⁵ Politika belirleyici olarak atom bombası ifadesi, Bernard Brodie'nin “The Atom Bomb As Policy Maker” başlıklı Amerika'nın Hiroşima ve Nagasaki'den sonra atom bombasını barış amaçlı kullanma stratejisine dayalı uluslararası sistem oluşturma kaygılarını, bu konuda uluslararası işbirliğini sağlayacak örgütlenme sürecini anlattığı makalesinden esinlenerek kullanılmıştır.

dönemde, insanlarda “nükleer kıyamet” korkusu doğmuş, dünya devletleri ise bu iki bloktan birinin yanında yer almaya çalışmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Amerika’nın savunma planlaması, genel bir nükleer savaşın gerektireceği stratejiler ve kuvvet düzenlemeleri üzerine yoğunlaşmıştı. Batı Avrupa, Sovyet saldırısına maruz kaldığı zaman, Amerika, nükleer silahlar ile müdahale edebilecek ve Sovyetler’ in savaş gücünü kırabilecekti. Ancak, Sovyetler Birliği’nin atom bombası yapmasıyla Amerika’nın tekeli sona ermişti ve Sovyetler Birliği aynı yıllarda dört bin mil menzilli bombardıman uçaklarıyla Amerika kıtasına ulaşabilecek duruma gelmişti. Bütün bu gelişmeler, Amerika’nın genel olarak Batı Avrupa’ya ve daha özelde ise, Türkiye’ye yaklaşımını değiştirmiş, ekonomik, askeri ve politik kararlarını nükleer strateji dengesini gözeterek almaya başlamasına neden olmuştur.

2.8.2. Türkiye’nin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Ekonomiye Eklemlenmesi

19 Mart 1945 tarihinde Sovyetler Birliği Türkiye’ye bir nota vererek, 17 Aralık 1925 tarihli Türkiye-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması’nı yenilemeyeceğini bildirdi. Moskova, Montrö Sözleşmesi’nin Sovyetlerin Türk Boğazlarının savunmasına katılmasını sağlayacak biçimde değiştirilmesini istiyordu. Türkiye yardım alabilmek umuduyla önce İngiltere’ye yöneldi fakat İngiltere Türkiye’nin başvurusuna yanıt vermedi ve konunun Potsdam Konferansı’nda ele alınabileceğini söyledi. Türkiye destek istemek için Amerika’ya başvurdu ancak Amerika’dan da farklı bir yanıt alamadı. Nitekim Boğazlar konusu Potsdam’da ele alındı fakat bir sonuca bağlanamadı.

Sovyetler Birliği’nin Doğu Avrupa üzerinde politikalarını değiştirmesi, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu’nun kurulmasına karşı çıkması ile Amerika dış politikasını yeniden değerlendirmek zorunda kaldı. Sovyetler Birliği’nin tutumunun nedenleri hakkında bir rapor yazmak üzere George F. Kennan görevlendirildi. Kennan yaptığı araştırmayı *Long Telegram* diye bilinen bir telgrafla Moskova’dan Washington’a bildirmiştir, bu telgraf Amerika’nın Türkiye’yi de içine alan **Çevreleme Politikasının** başlangıcını oluşturur.

Borataş, 1946-1953 dönemi, Türkiye'nin dünya ekonomisi ile eklemlenmesi biçiminde değerlendirmektedir ve bu dönemin Türkiye açısından hem siyasi hem de ekonomik bakımdan bir dönüm noktası olduğunu söylemektedir (Borataş 1998: 73). Siyasi açıdan 1946 yılı, tek parti rejiminden çok partili parlamenter rejime geçişin başlangıç tarihidir. Milli Kalkınma Partisi'nin ve Demokrat Parti'nin kurulması ile başlayan, bütün şaibesine rağmen 1946 seçimlerinin ilk kez tek dereceli seçimle yapılabilmesi ile süren ve 1950'de yine seçim yoluyla iktidarın el değiştirmesine yol açan bu siyasi dönüşüm iktidarın içeriğini de değiştirmiştir. 1946-1953 dönemi ekonomik olarak inceleyen Borataş, 1946 yılının dönüm noktası olmasını, on altı yıldır kesintisiz devam eden kapalı, korumacı ve içe dönük ekonomi politikalarının giderek gevşetilmesi, ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde artırılması, dış açık büyüdüğü için dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımları ile ayakta duran bir ekonomik yapının yerleşmeye başlamasına bağlamaktadır (Borataş 1998:74).

3. TRUMAN DOKTRİNİ VE MARSHALL PLANININ KAMU DİPLOMASİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Ortaya Çıktığı Uluslararası Ortam

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ile Sovyetler Birliği arasında savaş sırasında kurulan işbirliği yavaş yavaş ortadan kalktı. Amerika'nın savaş sonrası stratejisi "karışık ittifaklar" diplomasisinden uzak durmakken Moskova'nın önderliği altında hızla yayılan kızıl tehlike Amerika'yı sadece Avrupa alt sisteminin içine sürüklemekle kalmamış, aynı zamanda Orta ve Uzak Doğu'da aktif rol almaya itmiştir. Sovyet genişlemesi, Kore Savaşına kadar, konvansiyonel çatışmadan çok, sızma, nifak ve hükümet darbeleri şeklinde dolaylı yollardan gerçekleştiği için, Amerika karşı tedbirler olarak, siyasi, diplomatik, ekonomik ve askeri yardımlarla sınırlı kalmıştır.

Savaş sonrasında Amerika, her anlamda yıkık Avrupa'nın tamirinin sınırlı kredilerle, IMF yoluyla uygulanacak istikrar programlarıyla ve son olarak Dünya Bankası ile Birleşmiş Milletler tarafından finanse edilecek Yeniden İmar Planı ile yapılabileceğini düşünmekteydi. Halkla ilişkiler uzmanı Walter Lippman'a göre, Avrupa'daki ekonomik sorun aşılmazsa bu en kısa sürede dünyayı kaosa sürükleyebilirdi. Lippman, Avrupa'ya tek tek ülkeler olarak değil bir bütün olarak yardım edilmesi gerektiği konusunda fikir sunmaktaydı (Erhan 1996:276). Aynı tarihlerde dış politika dergisi *Foreign Affairs*'de yayımlanan imzasız makalede Dışişleri Bakanlığı'nın SSCB danışmanı George F. Kennan'ın, SSCB'deki rejimin yumuşayacağı ya da çökeceği beklentisiyle Rusların yayılmacı eğilimlerinin, uzun dönemli, ama sarsılmaz ve uyanık bir politikayla çevrelenerek denetim altına alınması önerildi. Bu öneri, çevreleme politikası olarak bilinmektedir. Çevreleme politikası, Amerika'nın, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikasına karşı izlediği askeri, ekonomik ve diplomatik unsurlar içeren dış politika stratejisidir. Doğu Avrupa'da Sovyetlerin kendisine bağlı uydu sosyalist devletler kurmasından sonra ABD, Sovyet yayılmasını önlemek amacıyla çeşitli tarihi ve politik nedenlerle bu ülkeden çekinen devletlerle bir ittifaklar zinciri oluşturarak onu "çevrelemek" için politikalar üretti. Bu doğrultuda kurulan Kuzey Atlantik

Antlaşması Örgütü (NATO), Balkan Paktı, Bağdat Paktı, Güney Asya Antlaşması Örgütü (SEATO), Anzus Paktı çevreleme politikasının ürünleridir.

Savaş sırasında, savaş sonrası düzen ve bütünleştirilmiş Avrupa'ya ilişkin düşüncelere karşı temkinli yaklaşan Amerika, savaş sonrasında üretimin ve nüfusun artmasıyla ticaretin dünya çapında serbestleşmesi fikri yaygın biçimde kabul görür hale geldi. Ticaretin serbestleşmesi çerçevesinde, Avrupa'nın en azından ekonomik anlamda bütünleşmesi Amerika tarafından desteklenmeye başlandı.

Çevreleme politikasında, Kennan'ın Türkiye ve Yunanistan'ın da askeri, ekonomik ve stratejik politikalara dahil edilmesi önerisini takiben Başkan Truman Mart 1947'de Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik ve askeri yardım öngören ve kendi adını taşıyan doktrini ilan etmiştir. Truman doktrininden kısa bir süre sonra, ABD Dışışleri Savaş-Donanma Koordinasyon Komitesi (State War-Navy Coordination Committee, SWNCC), Avrupa'ya yapılması düşünülen yardımlar konusunda bir çalışma yaptı. Hazırlanan rapora göre, Avrupa'da sekiz devlete yardım öngörülüyordu ancak rapor kapsamlı bir programa dayanak olma özelliği taşımıyordu. SWNCC bünyesinde oluşturulan kurul ile aynı zamanda Dışışleri Bakanlığı Siyaset Planlama Dairesi'nde de George Kennan başkanlığında bir çalışma grubu oluşturulmuştu. Bir öncekine göre daha sistematik ve kapsamlı çalışma yapan bu grup; raporunu Dışışleri Bakanı George Marshall'a sundu. Kennan başkanlığında hazırlan raporda en çok üzerinde durulan ve Avrupa'nın yeniden imarının dayandığı en büyük unsur olarak nitelendirilen konu; "Avrupa için Kömür Programı" olarak özetlenebilecek, Ren vadisindeki kömür üretiminin restorasyonunu amaçlayan çalışmaydı. Kennan'a göre, Ren bölgesinin ve dolayısıyla Almanya'nın yeniden imarı gerçekleştirilmeden Batı Avrupa'nın yeniden imarı söz konusu değildi.

Kurul bu raporu çalışırken, Truman'ın Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Dean Acheson da Avrupa'nın yeniden imarı konusunda kendi görüşlerini biçimlendirme çabası içindeydi. Acheson Cleveland'da yaptığı ünlü konuşmasında Amerika'nın neden Avrupa'nın ekonomik durumunu düzeltmek zorunda olduğunu şöyle açıklıyordu:

“ABD’nin üretimi ile dünyanın diğer bölgelerindeki üretim arasında çok büyük bir bağ vardır. Amerika’nın kendi çıkarları açısından, diğer zor durumdaki ülkelere yardım etmesi gerekmektedir. Dünyada istikrar sağlanmadan ve bazı dış ülkeler ekonomik olarak kendi kendilerine yeterli hale gelmeden, ABD için uzun süreli bir barış ve refah söz konusu olamaz. Acilen çözülmesi gereken sorun, 16 milyarlık ihracat ile 8 milyarlık ithalat arasındaki farkı kapatmaktır. Amerika acilen, ithalatını ve Avrupa ülkelerindeki üretimi artırmalı ve Avrupalıların gelir düzeyinin artmasına yardımcı olmalıdır.”¹⁶

Acheson’ın konuşmasında görüldüğü gibi ABD, tekrar ayağa kalkmış, üreten, mal alıp satan bir Avrupa’ya ihtiyaç duymaktadır. Çünkü savaş sonrasında, içerde işsizliğin azalması, ödemeler dengesinin sağlanması ve ihracatın artırılması için; dışarda Amerikan ticaret ve yatırım hacminin artırılması gerekmektedir. Avrupa bütünleşmiş bir dünya ticaret sisteminin içine sokulurken Kennan’ın önerisiyle Türkiye’de Avrupa’nın bir parçası olarak kurulan sisteme entegre edilmekteydi. Chomsky’e göre, Amerika’nın uyguladığı bu politikalar, IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü tarafından da dayatılan Washington Konsensüsü kriterlerine uygun politikalardır (Chomsky 1999: 20-21). Washington Konsensüsünün başlıca kriterleri, mülkiyetin korunması, ticaretin serbestleştirilmesi, sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi, uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması gibi neo-liberal politikalardır. Diplomasi tarihçisi ve CIA uzmanı Gerald Haines’den alıntıyla: “İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika çıkarları doğrultusunda dünya kapitalist sisteminin sağlıklı işleyişinden kendini sorumlu kabul etti” ve böylece Latin Amerika’dan Orta Doğu ve hatta Uzak Asya’ya kadar bir çok farklı bölgede Amerikanizmi yaygınlaştırdı. (Chomsky 1999: 20). Chomsky’e göre İkinci Dünya Savaşı politikalarında belirleyici unsur Amerikan üst sınıfının ve büyük şirketlerin istikrarı için gerekli önlemlerin alınması olmuştur ve zaten Chomsky’nin bu çalışmasının başlığı da burada anlatılmak istenen düşünceysadaki özetlemektir: “Halk Üzerinden Kar” (*Profit Over People*).

Ekonomik ihtiyaçların yanı sıra, stratejik gereklilikler de Avrupa’nın yeniden imarını gerekli kılıyordu. Amerika’ya göre, Avrupa, düşman bir devletin ya da devletler ittifakının altına girmemesi gereken bir arz-emek kaynağı ve sanayi

¹⁶ Council on Foreign Relations, **The United States in World Affairs: 1947-48**, New York, Harper and Brothers, 1948, s.57

merkeziydi. Eğer ABD, bu bölgede güç dengesinin unsurlarını ekonomik ve siyasi olarak bir araya getirmezse, bu bölge Sovyet genişlemesine açık hale gelecekti.

Dışışleri Bakanı George Marshall 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde verdiği bir söylevde Avrupa'nın içinde bulunduğu duruma değindi ve Amerika'nın Avrupa uluslarını ortak bir imar planı içinde bir araya getirme kararlılığını taşıdığını ifade etti.¹⁷

Marshall'ın önerisi Truman Doktrininden farklı olarak, ekonomik tamir üzerine vurgu yapmaktaydı. Yeni politika açlık, fakirlik ve kaosla mücadeleye yönelmişti. Yine Marshall Planı tek tek ülkelere değil, daha önce Yunanistan ve Türkiye örneğinde görüldüğü gibi, fakat Avrupa'yı bir bölge olarak ele almaktaydı.

Sovyetler Birliği, Marshall Planını Batı'nın İkinci Dünya Savaşı öncesinde Doğu Avrupa ülkeleriyle kurduğu bir tür sömürge ilişkisini yeniden tesis etmeye yönelik bir program olarak değerlendirmekteydi. Doğu Avrupa ülkelerinin Plan'a katılmamalarıyla bu pazar Batı'nın elinden kaçmış olacaktı. Sovyetlere göre, Doğu Avrupa ülkelerini birer hammadde ihracatçısı ve mamul madde ithalatçısı haline getirilmeden Plan'ın başarılı olması mümkün değildi. Marshall Planı'nı bu bakış açısıyla değerlendiren Sovyetler Birliği, Plan'a katılmayı reddetti ve Doğu Avrupa ülkelerinde kendi ideolojisini yaymak için yaptığı çalışmaları yoğunlaştırdı. Fransa ve İtalya'nın Marshall Yardımı programından çıkması için bu ülkelerde büyük çaplı işçi grevlerine destek oldu.

Sovyetler Birliği Dışışleri Bakanı Molotov'un Plan'ın görüşüldüğü Paris toplantısını terk etmesini müteakip Sovyetler Birliği, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Yugoslavya, Polonya ve Romanya ile ticaret anlaşmaları imzaladı. Doğu Avrupa bu anlaşmalar ile ekonomik bir birliğe doğru gidiyordu. Bu anlaşmalardan hemen sonra yedi ülke kendi arasında Komünist İstihbarat Bürosunu (*Cominform*) kurdular (Erhan 1996: 282).

¹⁷ Ibid., s.57-58

Paris toplantılarında, Amerika katılımcılardan sırasıyla şunları beklediğini söylemiştir:

- 1) Katılımcılar, ekonomik ihtiyaçlarını akılcı bir biçimde ortaya koymalıdır. Amerika'nın vereceği para, bir program çerçevesinde, dört yıllık bir süre içinde yavaş yavaş kullanılmalıdır.
- 2) Katılımcılar, paralarını istikrara kavuşturmalı, mali yapılarını düzene sokmalıdırlar. Bu yolla kendi aralarındaki ticari bariyerleri kaldırıp gümrük birliğini oluşturmalıdırlar.
- 3) Katılımcılar hazırlayacakları raporda, ihtiyaç duydukları kömür, petrol vb. hammadde miktarına, mevcut üretim durumlarına, üretim miktarlarının artırılmasına yönelik önerilere, gıda, çelik, ulaşım araçları ve sanayi düzeyini belirten açıklamalara yer vermelidirler.
- 4) Katılımcılar yukarıdaki unsurları gerçekleştirebilecekleri bir örgütlenme içine girmelidirler (Mee 1984: 189)

3.2. Marshall Planı'nın Uygulama Prensipleri

Başkan Truman Marshall Planı'nı Senato'ya sunduğunda önemli sayıda Senato üyesi çok pahalı bularak Plan'a muhalefet ettiyse de Plan, Amerikan kamuoyunda büyük bir desteğe sahipti. Tarım, işçi ve sanayi temsilcileri Plan lehine açıklamalar yapmaktaydı aynı zamanda basın da Planı desteklemekteydi. Diğer yandan Avrupa'da meydana gelen olaylar Plan'ın lehine geliyordu. 1948'de Çekoslovakya'da demokratik yönetimi deviren komünist parti iktidara gelmişti. Aynı yıl İtalya'da yapılacak seçimlerde komünist parti oldukça iddialıydı. Bütün bu gelişmeler, Senato üyelerinin fikrini değiştirmesine neden oldu. Senato, Plan'ı onaylayan yasayı kabul etti ve Başkan Truman da İtalya seçimlerinin hemen öncesinde yasayı onaylayarak yürürlüğe soktu (De Conde 1971: 677).

Marshall Planı çerçevesinde tahsis edilen yardımların dağıtımı için ABD bünyesinde Ekonomik İşbirliği İdaresi (*Economic Cooperation Administration, ECA*) adında bir birim kuruldu. Bu birimin onayı olmadan hiçbir yardım gönderilmeyecek ve kullanılmayacaktı. ECA bir kamu kuruluşu değildi. Özel sektör yetkililerinden oluşan ve danışman komiteleri yoluyla özel sektör gruplarıyla ilişkilendirilen bağımsız bir ajanstı. ECA'nın özel sektörle böylesine yakın ilişki

içinde bulunmasının nedeni, Amerikan şirketlerinin Avrupa pazarına doğrudan girebilmesini sağlamak ve Avrupa'da tek bir pazar oluşumunun önündeki engelleri kaldırmaktır. Buna karşılık, Avrupa ülkeleri de kendi aralarında, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü (*Organization of European Economic Cooperation, OECC*) kurdular. Bu örgüt, ileri yıllarda, kamu ve özel sektör temsilcileriyle işbirliği yaparak, ulusal para ve maliye politikalarını düzenleyecekleri, Avrupa istikrarı ve bütünleştirilmesi için çalışacakları Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (*Organization of Economic Cooperation and Development, OECD*) dönüşecektir.

Marshall Planı çerçevesinde, ABD, katılımcı ülkelere on üç milyar dolar civarında yardım yapmıştır. Bu miktarın ayrıntıları Tablo-1'de verilmiştir.

Çizelge 3.1. Marshall planı yoluyla verilen yardımlar (Milyon Dolar)

Marshall Planı Yoluyla Verilen Yardımlar (Milyon Dolar)				
Ülke	1948/4	1949/5	1950/5	Kümülatif
	9	0	1	
Avusturya	232	166	70	468
Belçika ve Luxemburg	195	222	360	777
Danimarka	103	87	195	385
Fransa	1085	691	520	2296
Batı Almanya	510	438	500	1448
İngiltere	1316	921	1060	3927
İzlanda	6	22	15	43
İrlanda	88	45	0	133
İtalya ve Trieste	594	405	205	1204
İsveç	39	48	260	347
İsviçre	0	0	250	250
Hollanda	471	302	355	1128
Norveç	82	90	200	372
Portekiz	0	0	70	70
Türkiye	28	59	50	137
Yunanistan	175	156	45	376
Toplam	4,924	3,652	4,155	12,731

Kaynak: Oral Sander Türk Amerikan İlişkileri 1979 sa. 15

Yardımlar sonucunda, Amerikan şirketlerinin, 1929-1940 döneminde %1.5 artan Avrupa yatırımları, 1947-1950 yılları arasında, madencilik sektöründe %38, sanayi ürünlerinde %58, petrol ürünlerinde % 143 artmıştır. Bu artış sonraki

yıllarda da devam etmiş, 1950-1970 döneminde, Amerikan şirketlerinin Latin Amerika'daki yatırımları %320, Asya'da %556 iken Avrupa'daki tüm yatırımlarındaki artış %1400 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Avrupa'da şube açan Amerikan sermayeli banka sayısı altıdan yetmiş ikiye çıkmıştır (Erhan 1996: 284).

Marshall programı, gerçekten de Amerikan ekonomisini muhtemel bir durgunluktan kurtaracak can simidi olmuştu. Avrupa ekonomileri elbette Plan sayesinde bazı olumlu sinyaller vermeye başlamıştı ve Avrupa ekonomisinin düzelmesi yine Amerika'nın lehine olmuştu. Şöyle ki, 1955'de, İngiltere'de ayakkabı fabrikalarının %60'ı; bebek maması, renkli ve siyah-beyaz film, nişasta, dikiş makinesi, daktilo fabrikalarının %80'i; kahvaltılık malzeme, hesap makinesi, sigara, patates cipsi, jilet, buji fabrikalarının %65'i; otomobil, süt, kozmetik ürünleri, ilaç, traktör, petrol ürünleri, elektrikli ev aletleri fabrikalarının %50'si; lastik, sabun, deterjan, baskı makinesi fabrikalarının %45'i Amerikan sermayesinin kontrolü altındaydı. Aynı yıllarda, Amerikan firmaları, Fransa'da bilgisayar ve entegre ürünlerin %80'ini; tarım makinalarının %65'ini; iletişim makinalarının %65'ini; film ve fotoğraf kağıtlarının %70'ini; otomobil ve uçak lastiklerinin %45'ini; petrol ürünlerinin ise %409'unu üretmekteydi (Mee 1984: 258).

Marshall yardımlarını daha basit göstergelerle ölçersek, enflasyonun düşmesi, ticaretin canlanması, üretimin ivme kazanması gibi o halde program başarılı olmuştur. 1950 yılında Fransa hariç katılımcı ülkelerin hepsinde enflasyon düşmüştür. Avrupa içi ve dışı ticaret artmıştır. 1948-1953 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerinin toplam gayri safi milli hasılası 120 milyar dolardan %32 artışla 159 milyar dolara çıkmıştır, zirai üretimi savaş öncesinin %11, sanayi üretimi ise savaş öncesinin %40 üzerine çıkmıştır. Yardımlar Avrupa'nın kendi kendine yeterli olabilmesi için gerekli ilk hızı vermiştir (Hogan 1983: 430). Amerikan'ın Plan çerçevesinde verdiği parasal ve teknik yardımlar ile çeşitli Avrupa ülkelerinde uygulamalara örnek olarak, Hollanda'da sabun ve deterjan fabrikalarında daha önce beş günde yapılan kimyasal işlem bir günde yapılır hale gelmiş, Norveç'te balıkçılar Amerikan pamuğundan dokunan yeni balık ağlarını kullanmaya başlamış, Almanya'da Offenbach deri fabrikası revize edilmiş, Avusturya'da bin öksüz çocuğun bakımı sağlanmış, Fransa'da çelik fabrikası kurulmuş, İtalya'da

otomobil endüstrisi geliştirilmiş, Türkiye’de sıtmanın kökü kurutulmuştur (Mee 1984: 251). Plan’ın uygulanmasıyla dört bölgesi işgal Almanya’sı, Sovyetler ve Batılılar arasında ikiye bölünmüştür. Marshall yardımlarının etkisiyle, Batı Almanya’da *Wirtschaftswunder* denilen bir ekonomik mucize gerçekleşmiştir. 1949-1951 yılları arasında, dış ticaret hacmi iki katına çıkarılmış, işsizlik oranı %9’dan %0.4’e düşmüş, sanayi üretimi artmıştır. 1946’da iki milyon ton olan çelik üretimi 1949’da dokuz milyon tona çıkmıştır, 1953’te ise bu oran 19.5 milyon tona ulaşmıştır (Hogan 1983:435).

1950’de başlayan Kore Savaşıyla ABD’nin Avrupa’ya aktardığı yardımlar giderek azalmaya başlamıştır. Zaten 1949’da NATO’nun kurulmasıyla, Amerika’nın liderliğinde bir askeri blok oluşturulmuştu. Kore Savaşı’nın başlamasıyla ekonomik yardımlar, askeri yardımlara dönüştürüldü ve NATO çerçevesinde verilmeye başlandı. Marshall Planı da 1953’te resmen sona erdirildi. Plan, resmen sona erdirilse de katılımcı ülkelerde Amerika’nın yumuşak güç unsurlarını yansıtan ekonomik, ticari, siyasi, teknik ve kültürel bakımdan etki alanları oluşturulmuştur.

3.3. ABD’yi Türkiye’ye Yardıma İten Nedenler

Truman Politikası ve Marshall Yardım Planıyla, Amerikan dış politikasının Sovyet askeri tehdidine ve komünizme karşı savaşı olmuştur. Truman Doktrini, Amerika’nın sınırlı bir coğrafyada bulunan çıkarlarını bütün dünya çapında uygulanacak ahlaki bir ilke biçimine sokmuştur (Morgenthau 1969: 16-17). Morgenthau’nun bu görüşüyle beraber Acheson da Truman Doktrini ve yardım planlarını Wilson ilkelerine dayalı bir dünya düzeni kurmayı amaçlayan bir plan olarak görmektedir (Sander 1979: 14). Ayrıca Amerikan dış politikası, İngiltere’den Rusya’nın açık denizlere inmesinin engellenmesi prensibini devralmıştı bu nedenle Sovyetler Birliği’ni açık denizlerden uzak tutmayı öngören politikalar uygulamaktaydı. Amerikan Deniz Bakan Yardımcısı Sullivan bu politikayı şu sözlerle özetlemektedir:

“Türk ve Yunan limanlarının barışsever ellerde bulunması bütün dünya için olumludur. Bu limanları ve Boğazları kontrol ettiğimiz zaman bütün deniz alanı kontrol altına girer” (Sander 1979: 15).

Dış İşleri Bakan Yardımcısı Dean Acheson, Türkiye’ye yardım nedenlerini Temsilciler Meclisinde şöyle ortaya koymaktadır:

“Ekonomik problemlerini özgürlük yolunu seçme suretiyle çözmelerinde kendilerine elimizden geldiğince yardım etmek, çıkarlarımız için hayatidir. Türkiye ve Yunanistan’ın yıkılması ve iki ülkede totaliter rejimlerin kurulmasının Ortadoğu ülkeleri üzerinde etkisinin ne olacağını anlatmama gerek yok. Öte yandan Yunanistan ve Türkiye’nin, özgürlük ilkelerini sıkı sıkıya bağladıkları A.B.D’nden yardım gördükleri zaman bunun moralleri ve iç gelişmeleri üzerindeki etkisini bir düşünün. Türkiye ve Yunanistan’dan elde edilecek sonucun Boğazlardan Çin Denizi’ne kadar geniş bölgede nasıl büyük bir ilgi ile izleneceğini söylemek abartılı olmaz” (Sander 1979:13-14).

Türkiye’nin Doktrin kapsamına alınması ve bu bağlamda yardıma tabi tutulmasının ana amacı, Sovyetler Birliği’nin çevrelenmesiydi. Ancak bunu gerçekleştirmek Türkiye’de hükümet biçimini ve bileşimini korumakla mümkündü. Kısaca özetlemek gerekirse, Doktrinin ve yardım planının biri genel ve uzun vadeli diğeri ise özel ve kısa vadeli amacı vardır. Genel ve uzun vadeli olan, Sovyet genişlemesini dünyanın neresinde olursa olsun çevrelemek ve Amerikan ekonomik ve siyasal anlayışının genişlemesini sağlamak amacıdır. Özel ve kısa vadeli olan, Sovyet tehdidine karşı Yunanistan ile beraber Türkiye’yi askeri ve ekonomik yardımlarla güçlendirerek bölgede Amerikan hâkimiyetini sağlamaktır. Bununla beraber Türkiye; Amerikan hegemonyasını kendi rızası ile benimseyerek Amerika’nın yanında yer almaya hazır olmuştur (Aydos 2012: 138)

Başkan Truman 12 Mart 1947 tarihinde Kongre’nin birleşik oturumunda yaptığı konuşmada yürüteceği dış politika ilkelerini şu şekilde gerekçelendirmiştir:

“Şimdi Türkiye’nin desteğimize ihtiyacı var. Savaşın bu yana Türkiye, ulusal bütünlüğünü korumak için gerekli çağdaşlaşma amacına hizmet için Büyük Britanya ve Birleşik Devletler ’den ek mali yardım istemektedir. Türkiye’nin bütünlüğü Orta Doğu’daki düzenin muhafazası için şarttır. Yunan ulusunun varlığını sürdürmesinin ve bütünlüğünün korunmasının çok daha geniş anlamda bir öneme sahip olduğunu anlamak için haritaya bakmak yeterli olacaktır. Yunanistan, silahlanmış bir azınlığın denetimine düştüğü takdirde bunun

komşusu Türkiye üzerinde etkisi ani ve ciddi olacaktır. Karmaşa ve düzensizlik pek tabi tüm Orta Doğu'ya yayılabilir. Dahası, Yunanistan'ın bağımsızlığının ortadan kalkmasının, halkları, savaş yaralarını onarırken özgürlük ve bağımsızlıklarını büyük güçlükler karşısında koruma mücadelesi veren Avrupa ülkeleri üzerinde derin etkisi olacaktır.

Yunanistan ve Türkiye'ye bu kaderin tayin olacağı bu dönemde yardım etmeyi başaramadığımız takdirde sonuçların etkileri Doğu için olduğu kadar Batı için de büyük olacaktır.

Birleşik Devletler İkinci Dünya Savaşı'nı kazanma uğruna 341 milyar Dolar katkıda bulundu. Bu dünya özgürlüğü ve dünya barışına yapılan yatırımdır. Yunanistan ve Türkiye'ye yapılmasını önerdiğim yardım bunun yüzde birinin onda birinden biraz fazladır. Yatırımımızı koruma zorunluluğumuz ve boşa gitmemesini garanti altına almamız sağduyu gereğidir. Totaliter rejimlerin tohumları ıstırap ve yoklukla beslenir. Sefalet ve ihtilafın kötücül toprağında yayılır ve büyürler. Halkın daha iyi bir hayat umudu söndüğünde tam olgunluğa ulaşırlar. Bu umudu canlı tutmalıyız.”¹⁸

3.4. ABD'nin Stratejik Plan ve Yönetimi

Stratejik yönetim, geleneksel yönetimden farklı olarak sadece örgütün iç süreçlerinin denetlenmesini değil aynı zamanda iç etkinlikler ile dış etmenlerle başa çıkma stratejileri arasında denge kurmak demektir. Stratejik yönetim çerçevesinde kamu diplomasisinin bir dış politika aracı olarak kullanılması neredeyse Amerikan dış politikasının geleneği haline gelmiştir. ABD stratejik yönetimi ile ifade edilmek istenen, Amerika'nın amaçları doğrultusunda, dış politika misyonuna uygun olarak, Amerika'yı uluslararası toplum içinde optimal olarak konumlandırarak uzun dönemli hedefleri ve genel stratejiyi oluşturmaktır. ABD Soğuk Savaşın ilk yıllarından itibaren Doğu Bloğuna karşı nükleer silahlanmaya dayalı sert güç ile Türkiye'nin de dâhil olduğu Batı Avrupa ülkelerine karşı yumuşak güç unsurları ile karışık bir uluslararası stratejik yönetim modeli benimsemiştir. ABD'nin stratejik yönetim modelinin sert güce dayanan kısmında baskı ve tehdit ile zorlama ve ikna varken, yumuşak güce dayalı kısmında kurumlar, değerler, kültür kaynaklarıyla gündem yaratma, stratejik iletişim kurma ve ilişki inşa etme vardır. ABD'nin uluslararası politikalarda, yumuşak gücünü oluşturan kaynaklar, Amerikan kültürel değerlerinden, iç politikalarıyla oluşturduğu

¹⁸ Başkan Harry S. Truman'ın 12 Mart 1947 Kongre konuşması orijinal metninden çeviridir; metnin orijinali <http://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumantrumandocctrine.html> adresinden alınmıştır.

örneklerden ve uluslararası toplumda paydaşlarıyla ilişkilerini sürdürme şeklinden ileri gelir.

ABD-Türkiye karmaşık karşılıklı bağımlılık ilişki plan ve yönetim sürecinde ABD, Türkiye’de sırasıyla gündem yaratmaya, ülke halkı ile iletişim kurmaya ve ilişki inşa etmeye dayalı bir kurgu içinde hareket etmiştir. Bu kurgunun anlaşılması için öncelikle Amerika’nın o dönemde ülke misyonunun, iç yeterliliğinin, iki kutuplu dünyanın rekabet koşullarının, bu koşullar ile Amerika’nın profilinin optimal eşlenmesi ve stratejik kararların hayata geçirilmesi sürecinin analiz edilmesi gerekmektedir.

3.4.1. ABD’nin Misyonunun Saptanması

ABD’nin misyonunu anlatabilmek için hegemonya kavramın hatırlarsak, Cox’un hegemonyayı, bir yandan maddi kaynaklar, fikirler ve kurumlar aracılığıyla bir yandan da yapısallaşarak sürdürdüğünü söylemiştir. Daha önce ifade edildiği üzere Soğuk Savaş sırasında Amerikan hegemonyası liberal düşünce ve değerlerin Türkiye’nin elitlerince benimsenmesi üzerinden gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Amerikan’ın liberal düşünce ve değerlerine karşı çıkan Sovyet paktı bir takım güvenlik tezleriyle etkin biçimde çevrelenmiştir. Sadece Türkiye’de değil Batı Avrupa ülkelerinde uluslararası bir liberal düzenin yavaş yavaş ve fakat sürekli biçimde yerleşmesi ve gelişmesi, ulusal ekonomiler arasında ticaretin serbestleşmesi, Amerikan mal ve hizmetlerine talebin artması ve dolayısıyla doların konvertibilitesinin artması gibi ekonomik süreçlerin yanında güvenlik konusunda ABD önemli adımlar atmıştır. Bu dönemde Truman Doktrini ile Marshall Planı birbirlerini tamamlamışlardır. Ekonomide Bretton Woods ile yerleştirilen düzen, doların tüm dünyada geçerli bir para birimine dönüşmesi, güvenlik alanında başlangıçta Birleşmiş Milletler, devamında NATO ile başlayan bir dizi pakt, Amerikan hegemonyasının Batı Avrupa’da ve kendisini Batı Avrupa’ya ait hisseden Türkiye’de yerleşmeye başladığının ampirik göstergeleridir. Amerikan hegemonyası sadece güvenlik alanında değil gerek yardımlar açısından gerekse de bu yardımların idarecisi gibi görülen IMF ve Dünya Bankası gibi finans kurumlarınca yönetilen politikalar ile de kendini hissettirmiştir. Uluslararası güvenlik ve finans politikaları Amerika’nın eşitler arasında birinci konuma

yükselmesini sağlamıştır. Özetle Amerika sadece bir devletin, hatta bir devletler grubunun tek başına kontrol edebileceği bir düzene sığmayacak yapıdaki dünya politikasında hegemonyasını oydaşmaya dayalı rıza unsurunun kurallarını ve ikna söylemini kullanarak yerleştirmiştir. 1945 sonrasında karşılıklı bağımlılığı içeren bir dünyaya açılma süreci başlatmış olan ABD'nin misyonunun Amerikalı ihracatçıların yayılacağı bir alan öngörülmesi olduğu söylenebilir. Soğuk Savaşın ilk yıllarında oluşturulan kavram jeopolitik kavramıdır ve bu kavramla yerleştirilmeye çalışılan zihniyet “hür dünya” kampının üyeliğidir. Görüldüğü üzere Amerika'nın stratejik yönetim modelinin ilk adımı olan misyon; güvenlik, ekonomi ve finans alanlarında belirlenip, kavramsallaştırılmış ve zaman içinde kurumsallaşmıştır. Amerika'nın liberal düşüncesi bir yanda Wilson'ın evrenselciliği ile bağdaştırılan *New Deal* ilkeleri; bir yandan da realist geleneğin askeri güç yansıması olan NATO ile oluşan jeopolitik kavramlarıyla desteklenmiştir. Amerika'nın evrenselcilik ve jeopolitik kavramının paydası olan “hür dünya” kampını çekici yapma yolunda ki politikaları Türkiye'ye olduğu gibi yansıtmış ve uzun yıllar Türkiye'nin neredeyse tek ideali haline gelmiştir.

3.4.2. ABD'nin Ülke Profiline Ortaya Konması

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika'nın en büyük korkusu tıpkı Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşadığı Büyük Bunalım dönemindeki sıkıntılı günlerin geri geleceği olmuştur. Ancak tam da bu korkunun aksine, savaş sonrası dönemde yoğun tüketici talebi olağanüstü güçlü bir ekonomik büyümeyi beslemiştir. Otomotiv endüstrisi başarılı bir biçimde yeniden araç üretmeye dönmüş, havacılık ve elektronik gibi yeni endüstriler büyük gelişme göstermişlerdir. Kısmen askerden dönenlere sağlanan ipotek kolaylıklarının yarattığı teşvik sayesinde hızla büyüyen inşaat sektörü de bu gelişmeye katkıda bulunmuştur. Bütün bu gelişmeler sonucunda ulusun 1940'ta yaklaşık 200 milyar dolar olan gayri safi milli hasılası 1950'de 300 milyara ve 1960'ta da 500 milyar doları aşan bir düzeye yükselmiştir.¹⁹ Aynı zamanda, savaş sonrası doğumlarda gerçekleşen ve “bebek patlaması” denilen büyük sıçrama da tüketici sayısını

¹⁹ Kaynak: <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Ekonomi.htm>

yükseltmiştir ve sonuç itibariyle her geçen gün daha çok sayıda Amerikalı orta sınıfa katılmıştır.

Savaşın hemen sonrasında Amerika önemli bir savaş gücü bulundurmaya sürdürmeye devam etmiş ve hidrojen bombası benzeri gelişmiş silahlara yatırım yapmıştır. Savaşta yıkılmış bulunan Avrupa ülkelerine Marshall Planı çerçevesinde ekonomik yardım başlatılması ise çok sayıda Amerikan malı için piyasa yaratılmasına yardımcı olmuştur.

3.4.3. İki-kutuplu Düzendeki Rekabet Koşullarının Tespit Edilmesi

Amerika'nın küresel politika esasları, daha İkinci Dünya Savaşı bitmeden çizilmeye başlanmıştır. Amerika 1945 sonrasında karşılıklı bağımlılığı içeren bir görüş ile dünyaya açılma sürecine girmiştir. Truman Doktrini ile başlayan sürecin arkasında ki düşünce Sovyetler Birliği'nin Amerika'nın dünya ekonomisine ilişkin amaçlarının gerçekleştirilmesi ile çevrelenebileceği inancıdır. Doktrin sadece Avrupa ve Ortadoğu'yu ilgilendirmemekte, Amerikan dış politikasının da etkinliğini belirleyen bir strateji ortaya koymaktadır. George F. Kennan'ın Moskova'dan yazdığı uzun telgrafta belirttiği konu, savaştan sonra dünyanın küçüldüğü ve başta Avrupa olmak üzere dünyada bir otorite boşluğu doğmuş olmasıdır. Kennan'a göre bu boşluğu Amerika doldurmadığı takdirde komünizm dolduracaktır. Truman Doktrini Kennan'ın belirttiği unsurların politikaya dönüşmesidir. Truman'ın izlediği bu politikanın özü, barışın ve özgürlüğün korunmasıdır. Truman Doktrini ilerleyen zamanda, Amerika'nın "değerleri" olarak simgeleştirilecektir. Amerika'nın "değerleri" olarak dünyaya sunulan politikanın özünde, Amerikan değerlerinin küresel olması gibi Amerikan çıkarlarının da küresel olması yatmaktadır. Amerika; kendi çıkarlarını, dünyayı ilgilendiren bir sorumluluğu –Sovyetleri çevrelemek ve komünizmin yayılmasını engellemek- üstlenerek, özgür dünyanın halklarının çıkarları ile bağdaştırmayı dış politikasının temeline yerleştirmiştir. Amerika; Soğuk Savaş süresince -hatta günümüzde bile- özgürlük, eşitlik, gelişme ve demokrasi gibi söylemleri kullanarak, dışa dönük güven veren bir vitrin oluşturmuştur.

3.4.4. ABD  lke Profili İle Uluslararası Ortamın Eşleştirilmesi

Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası hegemon olarak ortaya çıkması sahip olduğu maddi kaynaklar, düşünceler ve kurumlar aracılığıyla yapısallaşması ile ilgilidir. Amerika  evreleme politikasına uygun olarak uluslararası liberal düzenin sürekli biçimde yerleşmesini ve gelişmesini destekleyerek kendi profiline uygun küresel fırsatları başarılı bir şekilde değerlendirmiştir. Öncelikle liberal düşünce ve değerleri Batı Avrupa ve    nc  Dünya  lkelerinde benimsenmeye başlanmıştır. Ulusal ekonomiler arasında ticaretin serbestleşmesi, doların konvertibilitesinin artması gibi ekonomik adımlar atılırken güvenlik alanında da radikal akımların yayılması engellenmiştir. Bu dönemde Truman Doktrini ile Marshall Planı, birbirlerini tamamlamışlardır. Ekonomide Bretton Woods ile bir düzen yerleştirilmiş ve dolar tüm dünyada geçerli bir para birimine dönüşmüştür.

3.4.5. Doktrinler ve Planlar Doğrultusunda Uluslararası Kurumsallaşma

Amerika'nın dünya ekonomisine ilişkin amaçlarının gerçekleştirilmesi amacıyla Sovyetler Birliği ve dünya solunun çevrenmesi inancı, Truman Doktrininin ardındaki felsefedir. Truman Doktrini; sadece Avrupa ve Orta Doğu'yu ilgilendirmemekte, Amerikan diplomasisinin, dış politikasının ve dünya ekonomisinin etkinliğini de belirleyen bir strateji çizmektedir. Amerika, bütün küresel sorunları birbiriyle ilintili olarak ele almış ve dünya kamuoyunu bu sorunların çözümü ile ilgili önerileriyle kendi çıkarları çerçevesinde yönlendirmiştir. Görünürde Amerika'nın kurduğu güvenlik ittifakları sisteminin amacı, Sovyetler Birliği'nden gelebilecek tehditleri sınırlamaktır. Ancak bu ittifaklar aynı zamanda Amerika'nın hegemonik baskınlığını kabul ettirdiği, bölgedeki çıkarlarını gözetmenin de aracı olmuştur. Amerika, en başta İngiltere olmak üzere rakiplerini kendi ekonomik ve güvenlik çıkarlarının korunması stratejisine ortak yapmıştır. Amerika'nın ittifaklar sisteminin hem ardında yatan hem de işlemesini sağlayan iki doktrin; Truman Doktrini ve Marshall Planı, Amerikan dış politikasının iki ayağı olan ekonomi ve güvenlik alanlarında benimsenen ilkeleri belirlemiştir. Bu iki doktrin, Amerikan ekonomisi için oldukça önemlidir. Diğer ülkelerde liberal teşebbüsün yok edilmesi, Amerika açısından, Amerikan ekonomisinin ciddi tehdit altında kalması anlamında yorumlanmıştır. Marshall Planı, Truman Doktrininin

ekonomik boyutunu oluşturmıştır. Amerika, Marshall Planı ile çok yönlü bir ticaret sistemi oluşturmayı amaçlamıştır. Marshall Planı aracılığıyla Amerika, bağış-hibe ve krediler aracılığıyla dünyada kendini yeniden üretecek bir kapitalist sistem oluşturmayı çalışmıştır. Bu sistemle gelirlerini artıran ülkeler, Amerika'nın artıkdeğerini tüketebilecek kaynaklara sahip olmuştur.

Marshall Planı; 16 Nisan 1948 tarihinde Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (OECD) kurulmasına varan bir süreci başlatmış, Truman Doktrini çerçevesinde Avrupa'ya Amerikan yardımı yapılabilmesinin kapılarını açmıştır. Marshall Planı; önce Avrupa'da başlayan yardımların giderek Asya, Afrika, Latin Amerika'nın yoksul ülkelerine yönelerek neredeyse bütün dünyada, Amerikan iş çevrelerine yeni alanlar açacak ekonomik bir araca dönüşmesinin programıdır.

Amerikan hegemonyasının esası uluslararası ekonomide kurumsallaşmayı simgeliyor olmasıdır. Serbest ticaret ve yabancı sermayenin yararlı olması tezleri Batı'da ve Üçüncü Dünya ülkelerinde bir ideoloji olarak yayılmıştır. Bretton Woods prensipleri, Uluslararası Para Fonu (IMF) VE Dünya Bankası'nın kurulmasıyla başlayan süreç ile kurumsallaşmıştır. Dünya Bankası iki ayrı koldan oluşturulmuştur: Uluslararası Kalkınma ve Gelişme Bankası (IBRD) ve Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA). Amerika'nın liderliğinde oluşturulan bu kurumsal düzenlemeler ile Amerika ortak çıkarları koruduğu iddiasıyla hegemonyasını güçlendirmiştir.

3.5. Kamu diplomasisi Aracı Olarak Amerikan yardımları

Truman Doktrini ve Marshall yardımları genel prensip olarak iki koşula bağlanmıştır. Birincisi, Amerika, Avrupa'nın, Avrupa, Asya ve Amerikan pazarlarındaki üstünlüğünü tehdit etmeyecektir. Bu şu demektir, ekonomik ve siyasal anlamlarda tam kalkınmış ve bağımsız bir Avrupa fikri, Amerika'ya tam bağımlı bir Avrupa kadar kötüdür. İkinci koşulsu, Avrupa'nın refah ve gelişimi Amerika'nın girişimlerine bağlı olacak ve Avrupa, Amerika ile ittifakını sürdürmenin bedeli olarak, Amerika'ya ekonomik bağımlılığını kabul edecektir.

Bu koşullarla sınırlı olarak, Amerika, yardım edeceği ülkeleri şu üç noktayı dikkate alarak yapmaktaydı: (a) yardım verilecek ülkenin Amerikan güvenliği açısından önemi, (b) söz konusu ülkeye Sovyet tehdidinin niteliği ve derecesi, (c) söz konusu ülkenin iç koşulları (Sander 1979: 41). Bu üçüncü nokta, uluslararası halkla ilişkiler ve kamu diplomasisinin açıklanması açısından önem arz etmektedir. Sander'e göre, ekonomik yardım, iç koşullar açısından ele alındığında şu üç durum ortaya çıkmaktadır:

- i. Yardım alan ülkede yönetici kadro modernleşme yoluna girer, gerekli ekonomik ve kültürel değişiklikleri yerine getirmek niyetinde olduğunu gösterirse, bu ülkeye önemli miktarda ekonomik yardım yapılmalıdır.
- ii. Eğer ilgili ülke, önemli miktarda dış yardım aldıktan sonra, o ülke yönetici kadrosunun temelde modernleşme yolunda olmadığı, gerekli ekonomik ve toplumsal reformları yapma niyetinde bulunmadığı, fakat plansız ve alabildiğine bir sanayi kalkınmasına girişmiş bulunduğundan geniş halk kitleleri tarafından halen desteklendiği ortaya çıkarsa, yardım yavaş yavaş azaltılmalıdır.
- iii. Eğer Amerika'nın çıkarlarının açıkça belli olduğu ülkede yönetici kadro kalkınmayı gerçekleştiremiyorsa, Amerikan yardım uzmanları toplumdaki potansiyel öncü grupları bulmalı ve mevcut yönetim altında bu gruplara yardım etmeyi ve işbirliği yapmayı amaç edinerek, programlarını ona göre yapmalıdır (Sander 1979 41-42).

Amerikan Senatosunun Dış İlişkiler Komitesi tarafından hazırlanan bir raporda şu cümle Sander'in yukarıda belirttiği hususları desteklemektedir:

“Amerikan yardımı bir hükümet girişimi olarak, başkalarının çıkarı için yapılan bir şey değildir. ABD ne sadaka veren bir kuruluştur ve ne de ekonomik yardım Amerikan halkının cömert ruhunun dışarıya akmasıdır... yardım, ABD'nin dış politikasını yürütmek ve ulusal çıkarlarını dışarda geliştirmek için mevcut araçlardan bir tanesidir” (Miller 1956: 138).

Yukarda ki açıklama göstermektedir ki ekonomik yardımlar, yardımların dağıtım biçimi, yardımlarla beraber gelen kurumsallaşma ABD'nin Türkiye'de kurduğu hegemonyanın yumuşak güç kaynaklarıdır. Bu yardımlar salt ekonomik yardım olarak değerlendirilmemelidir ve fakat bu yardımlar Türk kültürüne, siyasi

değerlerine ve dış politikalarına yön vermiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinin ekonomik yönü ve Türkiye'nin Amerikan endeksli uluslararası ekonomik sisteme eklemlenmesi sürecinde, Türkiye Amerika'nın kültüründen, politikalarından ve Amerika'nın uluslararası örgütler üzerinden savunduğu değerlerden oldukça etkilenmiştir.

Türkiye'yi Truman Doktrini ile başlayan ve Marshall Planı ile devam eden yardımları almaya iten üç ana neden olarak (a) Sovyet tehditleri, (b) İç politikada meydana gelen gelişmelerle kalkınmak için dış yardımın gerekliliği inancının yerleşmesi, (c) Batılılaşma çabalarının bir başka halkası olarak sıralanabilir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında kullandığı askeri teknoloji ve atom bombaları ile Amerika; Türk politikacılarında ve kamuoyunda bir hayranlık uyandırmış ve Amerikan liderliğindeki Müttefiklerin zaferi Türk yöneticilerince demokratik sistemin bir üstünlüğü olarak yorumlanmıştı (Harris 1972: 14). Böyle bir genel havanın oluşmasına eş zamanlı hissedilen Sovyet tehdidi birleşince, Türkiye'nin Amerika'ya yakınlaşmasının nedenleri ortaya çıkmaktadır. Türkiye'yi dış yardım almaya iten nedenlerden bazılarını Sander şöyle sıralamıştır: (a) savaş süresince ticaret burjuvazisi büyük karlar elde etmiş ancak sınırlı ücrete sahip olanların satın alma gücü düşmüştü ve bu dengesizlik toplumda etkisi hissedilir huzursuzluk yaratmıştı (b) uzun süren seferberlik ve savunma masrafları vergilerin gittikçe yükselmesine neden olmuştu (c) savaş sırasında eksikliği hissedilir birçok malzeme bir anda ithal edilmeye başlanmıştı ve bu da ticaretin dengesini bozmuştu (d) savaş sonrasında topraktan kötü ürün alınması buğday ithalini gerekli kılmıştı (Sander 1979: 19-20).

Kısaca, toplumsal yapıda meydana gelen dönüşümler; savaş sonrasında kapitalist dünya sisteminde meydana gelen yeni dengelerden türeyen dış etkenler ile birleşince Türkiye, Amerika desteğine ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Kapitalist sistemin, refahın ve teknolojik üstünlüğün kuşkusuz tek liderinin, Amerika olduğu düşünülmekteydi. Bu nedenle Türkiye Amerikan sisteminin içinde yer almak istemiştir. Uzun yıllar sürececek bir genişleme dönemine giren kapitalist dünya ekonomisinin merkezinde; yeniden serbest ticaret doktrini egemen olmuş, sermaye hareketlerine konan engeller kaldırılmış ve Amerikan kaynaklı sermaye

yatırımları, dış yardım ve krediler bu genişleme sürecinin en önemli enstrümanları olmuştur. Ardı ardına Türkiye'ye gelen Amerikan heyetlerine paralel olarak "dış yardım olmaksızın kalkınmak imkansızdır" inancı da zaman içinde yönetici-elitte yerleşmiştir. Boratav'a göre, bu süreç ile birlikte 1930'dan beri dış ticaret açığı vermeden ayakta durabilmiş ve savaş yılları hariç büyümeyi başarmış bir ekonominin birdenbire dış açık vermeden yaşayamaz bir yapıya dönüşmesi, büyük ölçüde kapitalist dünya ekonomisinin savaş sonu konjonktürü tarafından belirlenen bir dönüşüm olarak görülmelidir (Boratav 1998:76).

Türkiye, Truman Doktrini ile gelmeye başlayan malzemeler, yedek parçaları ve bakımı için dolar bulma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Devletin hazinesinde yeni oluşan dolar ihtiyacını karşılayacak yeterli paranın olmaması nedeniyle Türkiye, daha fazla Amerikan yardımına bağımlı hale getirmiştir. Türkiye, Amerika'dan her yardım istendiği vakit Amerika daha önce gönderilen yardımların ne şekilde kullandığını öğrenmek amacıyla sıklıkla Amerika'dan gelen farklı komitelerin her türlü incelemesine maruz kalmıştır. Gelen komiteler sadece yardımlara ilişkin incelemeler yapmamış aynı zamanda Türkiye'deki "akımları" da rapor etmişlerdir (Sander 1979:46). Demek oluyor ki yardımların incelenmesine koşut toplumsal yapı da incelenmiş; yardımların türü, miktarı ve niteliği toplumsal yapının uygun görülen dönüşümüne katkı sağlayacak biçimde değiştirilmiştir.

Marshall Planı; 1947-1950 dönemi Dışişleri Bakanı olan Sadak'ın ifadesi ile "basit bir iktisadi düzenleme çerçevesini çok aşan" ve siyasal niteliği ağır basan bir düzenleme olarak görülmüştür (Sander 1979:48). Marshall Planı'nın uygulanması amacıyla Türkiye ile A.B.D. arasında 4 Temmuz 1948 yılında Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmış ve bu Anlaşma 13 Temmuz 1948 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Amerikalı uzmanların Türkiye için hazırladıkları raporda, Türkiye'nin tarım ve maden bakımından Avrupa'nın kalkınmasına yardım edebilecek bir ülke olduğunun altı çizilmiştir. Yine aynı raporda, söz konusu sektörler için gerekli makine ve teçhizatın satın alınabilmesi için Türkiye'nin altın ve döviz rezervleri yeterli bulunmuştur (Ayın Tarihi No. 171 1948: 26-28).

Türkiye'nin Marshall Planı ile beraber uluslararası ekonomiye eklemlenmesi, uluslararası örgütlere üye olmasıyla işler hale gelmiştir. Türkiye

önce 19 Şubat 1947 tarihinde Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Fund-IMF*) ve Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (*International Re-Construction and Development Bank- WB*) üyesi olmuştur. 21 Nisan 1951 yılında uluslararası ticareti, haklar ve sorumluluklar açısından düzenleyen çok taraflı bir anlaşma olan ise Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (*General Agreement on Tariffs and Trade- GATT*)'nı imzalamıştır. GATT'ın kuruluş amacı, ithalat vergilerini azaltmak, uluslararası ticaretin önündeki tüm engelleri kaldırmak ve ticarete ayırımcı uygulamalara son vermek olarak belirlenmişti. Dünya Ticaret Örgütü (*World Trade Organization-WTO*)'nün 1 Ocak 1995'de kurulmasıyla Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması'nın (GATT) yerine kurulmuştur ve Türkiye yine üye ülkedir.

Uluslararası ekonomiye eklemlenme ve liberalizasyon politikalarının aralıksız sürdürüldüğü bu yıllarda, Türkiye iç hukukunu da uluslararası anlaşmalara uygun hale getiren yapısal düzenlemelere başlamıştır. Bu anlamda, 21 Aralık 1953 tarihinde Serbest Bölgeler Kanunu'nu, 18 Ocak 1954 tarihinde Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nu kabul etmiştir.

Uluslararası ekonomik sisteme entegre olma yolunda atılan iç ve dış adımları sadece ekonomik sistemin liberalizasyonu olarak anlamlandırmak dar bir bakış açısı olacaktır. Bütün bu süreç Türk toplumunun değerler sistemini değişmesine ve sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda dönüşmesine neden olmuştur. Kapalı bir ekonomik sistemin dışına çıkarak uluslararası örgütlerle kurduğu ilişki Türkiye'de değerleri bakımından Amerika'ya duyulan bir çekim alanı yaratmıştır. Amerika, sadece ekonomik becerileri ile değil ancak ekonomik işleyişin kendi doğal akışı içerisinde gerçekleşen birçok farklı etkinlikle Türkiye'de ün, itibar ve çekicilik kazanmıştır.

3.5.1. ABD'nin Türk ekonomisine şekil vermesi

Maddi varlığın üretim ve bölüşümünün örgütlenme biçimi toplumun ekonomik ve sosyal yapısını belirlemektedir. Bu örgütlenme biçimi Türkiye'de tarihsel süreç içinde değişiklik gösterse de Türkiye toplumu 1920'lerden itibaren en basit biçimiyle kapitalist üretim biçimiyle örgütlenmiştir. Ancak kapitalist üretimde

yer alan emek ve sermaye arasında süregiden ilişki Türkiye’de ulusal kalkınma planlarının sınırlandırmasıyla en kaba halinden uzak devam etmiştir.

Amerikan dış yardımları Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulmasından bu yana korunan temel ekonomik prensiplerin dönüşmesine neden olmuştur. Türkiye’nin yardımlardan yararlanabilmesi için hem prensipler hem de yapısal değişiklikler yapması gerekmiştir. Bu bağlamda, ekonomide kamunun girişimleri sınırlandırılmış, özel sektöre genişleme imkanı tanınmış, ağır sanayi yerine tarım, orman, hayvancılık, inşaat malzemeleri, seramik ve hafif metallerin işlenmesine dayalı sanayileşme hedefi konulmuştur. Marshall Planı özel sektörün sermaye birikiminin desteklenmesine ve bu sürecin gerektirdiği alt yapının kamu tarafından sağlanmasına önem vermiştir (Yılmaz 2014: 127). Marshall Planı’nın özel sektöre katkı sağlama biçimlerinden daha önemlisi ithal edilen makinelerin bayilikleri, yapılan alt yapı ve inşaat çalışmalarının özel sektör eliyle yapılması şeklinde gerçekleşmiştir.

Boratav’a göre Türkiye’nin uluslararası kapitalizme ilk eklemelenmesi 1946 yılında yapılan devalüasyonla gerçekleşmiştir (1998:77). Milli paranın değerinin düşürülmesiyle liberalizme dönüşüm başlamıştır. OEEC, IMF, Dünya Bankası ve sonrasında NATO üyelikleri Türk ekonomik yapısının dönüşüm sürecinin kurumsal gereklikleri olmuştur. Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımların ekonomik sistemi yapısal, ilkesel ve kurumsal anlamlarda dönüştürmesini açıklayabilmek için Amerikalı uzmanlar tarafından Türkiye için hazırlanan raporlara değinmek faydalı olacaktır.

a) Hilts Raporu

1948 yılında Amerika federal karayolları örgütü genel müdür yardımcısı Hilts’in başkanlığındaki heyetin Türkiye’yi ziyareti sonrasında hazırladığı rapordur. Raporda yatırım önceliğinin karayollarına verilmesi ve bunun için Bayındırlık Bakanlığı’ndan bağımsız olarak Karayolları Genel Müdürlüğü’nün kurulması gerektiği bildirilmiştir. Raporda karayolu taşımacılığının demiryoluna oranla daha ucuz olduğu iddia edilmekte ve bu nedenle demiryolunun Van’a kadar uzatılmasının gereksiz olduğu, onun yerine 35.000 km.lik karayoluna ihtiyaç

olduğu belirtilmektedir. Karayolu taşımacılığının önerilmesinin asıl nedeni ise Amerikan otomotiv ve petrol şirketlerinin Türkiye pazar potansiyelini çekici bulmasındandır.

b) Neumark Raporu

1949 yılında İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Dr. F. Neumark'ın devlet dairelerinin rasyonel çalışması hakkında hazırladığı rapordur. Neumark raporunda idare birimlerinin yeniden düzenlenmesinin nedenleri, yeni düzenlemenin gerektirdiği örgütler ve tedbirler açıklanmıştır.

c) Thornburg Raporu

1948 yılında Türkiye'nin Marshall Planı'na alınması ve Amerika ile Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanması üzerine Amerika'dan bir heyet gelip Türkiye'ye yerleşmiştir. Bu uzman heyet hem yardım programını yürütmüş hem de ülkenin durumunu incelemiştir. Zaman zaman bu heyete yine Amerika'dan gelen bazı uzmanlar katılmış ve görüşlerini farklı platformlarda sunmuşlardır. Bu uzmanlardan biri olan Max Weston Thornburg Türkiye'ye ilişkin düşüncelerini Fortune dergisinde yayınlanan "*Turkey Aid For What*" başlıklı makalesinde açıklamıştır. Thornburg o dönemde Amerikan Dışişleri Bakanlığı uluslararası ilişkiler ve petrol sanayi danışmanı aynı zamanda Rockefeller'ın sahip olduğu Standard Oil firmasının yöneticilerindendi.

Thornburg daha sonra Yirminci Yüzyıl Vakfı tarafından Amerika'nın yardım ettiği ülkelere ilişkin hazırlattığı raporlardan Türkiye için olan bölümü "Türkiye Nasıl Yükselir?" ve "Türkiye'nin Ekonomik Durumunun Tenkidi" adlı iki çalışmadan oluşan *Turkey: Economic Appraisal* isimli bir kitabı yazmıştır. Thornburg Raporu daha sonra Yirminci Yüzyıl Vakfı tarafından yayımlanmıştır. Thornburg Türkiye raporunu üç ay ülkeyi gezerek yazmış ve en çok beş yıllık kalkınma planları üzerine çalışmıştır. Thornburg'un Türkiye'ye ilişkin önerileri kısaca şöyle olmuştur:

- Türkiye'nin ağır sanayi kurması gerekli değildir.
- Karabük demir-çelik fabrikası tasfiye edilmelidir.

- Uçak, makine, motor projelerini iptal etmeli, bu tür yatırımlara girmemelidir.
- Sanayi terk edilmelidir.
- Tarıma yönelinmelidir.
- Demiryolları yerine karayolları yapılmalıdır.
- Tüm bunlar için ihtiyaç duyulan sermaye Amerika tarafından verilmelidir.

Thornburg Raporu'nda Karabük ve Sümerbank tesislerini şiddetle eleştirilmekteydi. Thornburg'un basına verdiği şu demeç oldukça ilginçtir:

"Sadece şahsıma ait bir fikir olarak şunu söylemek isterim ki, birkaç aydan beri yapmış olduğum inceleme neticesinde Amerika'da bizim özel teşebbüs dediğimiz teşebbüs faaliyetlerinin burada artmasını Türkiye'nin istediğine dair ortada deliller göremedim. Şunu özellikle söylemeliyim ki, özel teşebbüsten sadece birkaç açığöz işadamlarının zengin olmasını mümkün kılacak bir faaliyet sistemini kast etmiyorum. Kastettiğim sistem, devlet eline bakmaktansa, herkesin kendi enerji ve kabiliyetine dayanarak iktisaden ilerleme serbestliğidir. Hükümet, özel teşebbüse prensip itibarıyla karşıdır demek istemiyorum... Milli ekonominin gelişmesi için hazırlanan beş yıllık planlarda, 18 milyon Türkün temsil ettiği muazzam ferdi inisiyatif kaynağının göz önünde tutulduğuna ilişkin bir şeyler göremedim" (Yılmaz 2014: 131).

Thornburg raporuna göre düzenlenen yeni ekonomik yapı Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren gerçekleştirilen bütün atılımları, planlanan yatırımları terk etmiştir. Bununla da kalmayıp milli ekonomi taraftarı planlayıcı ve uygulayıcı kadrolarında tasfiyesine neden olmuştur.

d) Barker Raporu

Barker Raporu, Türkiye'nin üye olduğu IBRD (sonraki adıyla Dünya Bankası) tarafından hazırlanmıştır. Rapora göre, devlet yatırımları, özel girişimin özendirilmesi için gerekli olan ve özel girişimcilerin girmeyeceği ulaşım, haberleşme ve enerji gibi alanlarda yoğunlaştırılmalıdır. Sanayinin özel yatırımların ana gelişme alanı olarak görüldüğü raporda, bu alandaki devlet yatırımlarının hızla azaltılması gerektiği vurgulanmaktaydı. Sanayi yoluyla kalkınmak isteyen bir toplumun tarım ve tarıma dayalı alanlarda uzmanlaşması önerilmekteydi.

Barker Raporunda sanayi kollarında yapılacak yardım miktarları da belirtilmiştir. En büyük pay karayolu taşımacılığına, daha sonra sırasıyla ziraat,

elektrik enerjisi, madencilik ve haberleşme konularına önerilmiştir. Yine Barker Raporunun önerisi ile Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur. Bankanın işlevi, uluslararası kurumlardan sağlanan kredileri ülke içinde sanayi kuruluşlarına aktarması olarak tanımlanmıştır. Bankanın sermayesinin yarısını IBRD geri kalanını ise Türk hükümeti, Türk bankaları ve sanayicileri karşılamıştır. Bankanın kuruluş amacı: “Türkiye’de özel sanayi kurmak, yerli ve yabancı sermayenin sanayi alanlarına girmesini sağlamak ve Türk sanayiinin dayandığı menkul değerleri özel ellere transfer edip, orada muhafaza etmek” biçiminde ortaya konmuştur (Ahmad 1992: 157). Başkanlığını Amerikalı Norman M. Tucker, yönetim kurulu üyeleri ise, Vehbi Koç, Hazım Atıf Kuyucak, Hakkı Avunduk, Suphi Argun, Nuri Dağdelen, Mecit Duruiz olmuştur.

3.5.2. Türkiye’nin Uluslararası Ekonomiye Eklemlenmesi

Ticaret, Amerika kültürünün Türkiye’ye iletilmesinde en önemli araç olmuştur. Nye’a göre, ticaret üzerinden böyle bir iletimin gerçekleşmesi, kişisel temaslar, ziyaretler ve alışveriş yoluyla olmaktadır. Dolayısıyla Dışişleri Bakanı Sadak’ın söylediği gibi “Marshall Planı basit bir iktisadi düzenden” çok daha fazlasıdır. 19 Nisan 1948 tarihli Ulus Gazetesi’nde A. Şükrü Esmer, Marshall Planı’na ilişkin şunu yazmıştır:

“ Marshall Planına dahil bulunmamak Türkiye’yi siyaseten yalnızlık içine atacağı gibi iktisaden de büyük zorluklara uğratabilirdi. Marshall Planı daha geniş ve daha şümüllü birtakım kombinezonlar için belki de bir ilk adımdır. Böyle demokrat ve ilerici devletler grubuna girmiş bulunmak memleketimiz için hayırlı olacaktır” (Ayın Tarihi No.173 1948: 99).

Ticaretin önünde bulunan engelleri kaldırmanın dünyanın geleceği için en iyi yol olarak planlayan Amerika’nın öncülüğünde kurulan uluslararası örgütlerin yüklendikleri amaçlar Amerikan hegemonyasının yumuşak güç unsurlarıdır. Uluslararası örgütlerin amaçlarını kısaca hatırlatmak Amerika açısından işlevlerini anlamak adına faydalı olacaktır:

a) Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECC), İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Batı Avrupa ekonomilerinin desteklenmesi ve onarımı amacıyla, Marshall Planı çerçevesinde Amerika’nın o dönemde yaptığı mali yardımın

dağıtımına yardımcı olmak ve Avrupa ülkeleri arasındaki ticari ödemeleri serbestleştirerek geliştirmek amacıyla 1947-1960 yılları arasında faaliyette bulunmuştur. OECC, uluslararası yükümlülükler uygun olarak çok taraflı ve ülkeler arasında ayırım gözetmeyen dünya ticaretinin geliştirilmesine destek verilmesini amaç edinmiştir. Ayrıca üye ülkelerin sosyo-politik ve ekonomik yaşamda, demokrasi, insan hakları ve yurttaş özgürlüğünü üç vazgeçilmez ilke olarak benimsemeleri beklenmiştir.

b) Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Para Fonu (IMF), küresel finansal düzeni takip etmek, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyon yapmak, aynı zamanda teknik ve finansal destek sağlamak gibi görevleri bulunan 1947 yılında fiilen çalışmaya başlayan, milletlerarası ekonomik meselelerle uğraşan uluslararası bir organizasyondur. Kuruluşun belirtilen hedeflerinde, ödemeler dengesi ihtiyaçlarını karşılamak için üye ülkelerin mali kaynaklarını kullanılabilir hale de getirmekte dahil olmak üzere uluslararası ekonomik işbirliği, uluslararası ticaret, istihdam ve döviz kuru istikrarını teşvik edilmesi olarak tanımlanmaktadır.

c) Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Para Fonu ile birlikte kurulmuş ve gelişmekte olan ülkelerin kamu sektörüne kredi vermekle yükümlü olmuştur. Zaman içinde grup haline gelerek Dünya Bankası'nı oluşturmuştur.

d) Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), uluslararası ticareti, haklar ve sorumluluklar açısından düzenleyen çok taraflı bir anlaşmadır. 1947'de 23 ülke tarafından imzalanan bir anlaşma ile kurulmuştur. 1 Ocak 1948'de yürürlüğe girmiştir. GATT'ın kuruluş amacı, ithalat vergilerini azaltmak, uluslararası ticaretin önündeki tüm engelleri kaldırmak ve ticarete ayırımcı uygulamalara son vermek olarak belirlenmiştir.

Ekonomik İşbirliği İdaresi (*Economic Cooperation Agency - ECA*), Marshall Planı çerçevesinde 1949 yılında Türkiye'ye yardıma başlamışsa da, bu yardımı yaparken savaştan zarar görmemiş Türkiye'nin Batı Avrupa ve Amerikan ekonomilerine doğrudan katkıda bulunabileceğini tasarlamaktaydı. ECA'nın hazırladığı raporda, Türkiye'ye gübrelemenin geliştirilmesi, tarımda makineleşmeye gidilmesi, yeni sulama tesislerinin yapılması gibi sanayiden çok tarımı ile ilgili tavsiyeler veriliyordu. Aynı şekilde maden kaynaklarının işletilmesi,

özellikle Amerika açısından stratejik öneme sahip kromun üzerinde durulması gerektiği de yine bir başka tavsiyeydi (Sander 1979: 51). ECA'nın kısa süreli yardımları Türk ekonomisinde dengesizlik yaratmış bu sefer de bu dengesizliğin giderilmesi için Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) devreye girmiştir.

3.5.3. Türkiye'nin Politik ve Toplumsal Dönüşümü

Truman Doktrini ve Marshall Planı yılları esas olarak tarımda makineleşmenin geliştiği yıllar oldu. Bu dönem boyunca tarımın büyüme hızı yüzde 13,2 gibi bir orana ulaşırken, sanayinin büyüme hızı yüzde 15,2'den yüzde 13,5'e geriledi (Atılğan 2012:337). Traktör kullanımının yaygınlaşmasıyla ekilen alanlar ve tarımsal hasıla hızla artarken tarım ürünlerinin iç ve dış pazarlamasıyla uğraşan ticaret burjuvazisi büyük karlar elde etti. Diğer yandan ücret ve maaşlı kesimin geliri yüzde 19,5'ten yüzde 16,1'e düştü (Atılğan 2012:337).

Yine bu dönemde Türkiye çok partili hayata geçiş dönemindeydi ve Demokrat Parti, Amerika'nın demokrasi, bireysel tercih ve özgürlük kavramlarını sloganlaştırıyordu.²⁰ Demokrat Parti'nin söylemleri ile bir yönetim nesnesi olan "ulus" algısı dönüşmeye başlamıştır. Özkazanç'a göre, "ulus artık tek parti dolayımıyla devletle özdeşleştiren bir varlık alanı olmaktan çıkmıştır (Özkazanç 2012: 79). Ekonominin liberalleşmesi paketi içinde toplumun sadece ekonomi alanının özerkliği vurgulansa da liberal politikalar demokrasi kavramıyla beraber dinin de özerk alanına daha saygılı bir anlayış benimsenmiştir.

Ekonomik liberalleşmenin yansımaları, Türk siyasi tarihinde ulusal egemenliğin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Demokrasi kavramı; onu kullananlar tarafından kurumsallaşmış özgürlükler olarak değil, çoğunluğun oyunu alanların istediği politikaları üretmesi ve uygulaması olarak yorumlanmıştır. Ulusal egemenlik anlayışı, demokrasinin bu yorumlanma biçiminden etkilenecek,

²⁰ Demokrat Parti, demokrasi, seçmen iradesinin üstünlüğü, bireysel özgürlük ve ekonomik ilerleme söylemlerini siyasal literature sokuyor ve bu söylemleri "Yeter Söz Milletin"dir gibi sloganlarla seçim afişlerinde kullanıyordu.

çoğunluğun oyunu yansıtan tarafın ulusal egemenliği temsil etmesi biçiminde uygulanmıştır.

Bu dönemde devlet müdahalesi azalmamış, sadece biçim ve amaç değiştirmiş ve yeni teknikler benimsenmiştir. Özkazanç'a göre,

“Bir yönetim rasyonalitesi ve tekniği olarak popülizmin de bu dönemde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bir yönetim rasyonalitesi olarak popülizm, yönetilecek öznelerin verili ve kısa vadeli çıkarlarının tanınmasına ve yönetimin bu çıkarlara hizmet etmesine ve böylece varlığını meşrulaştırmasına dayanır. Böylece bireyler maddi çıkarlarla tanımlanırken devletin amacı da bu çıkarları tatmin etmek olarak belirlenir. Seçmen için rekabete dayalı çok partili sisteme geçiş ile birlikte daha önceden sadece yerel düzeyde etkili olan bu popülist ilişkiler ulusal düzeye sıçramıştır. Böylece siyasi iktidarın meşruiyeti, ideolojik bağlılıklardan çok, kontrol ettiği ve dağıtabildiği rantın miktarına ve rant dağıtım tarzına dayanmaya başlar” (Özkazanç 2012: 79).

İktidarın ve egemen sınıfların çıkarlarının çatışmaması olarak adlandırabileceğimiz popülizm, emekçi sınıfları doğrudan temsil etmeye niyetlenen sosyalist hareketlere ve örgütlere olanak tanınmamıştır. Bir yandan çoğulcu bir ortam yaratma iddiasıyla dernekler kanunu çıkarılmış ve sendikalaşma hareketlerine hızlı adım atılmışken diğer yandan derneklerin siyasetle ilgilenmesi yasaklanmıştır. Komünist tehdit ile bağdaştırılmış olan işçi sınıfının hakları ve sosyalist seçenek Türk siyasi tarihinden bu şekilde bertaraf edilmiştir. Kurulan sendikalar da, 1952 yılında kurulan Türk-İş gibi, mücadeleci geleneğe sahip Avrupa sendikacılığı ile değil Demokrat Parti'nin kontrolü altında Amerikan sendikacılığıyla ilişkilendirilmiştir (Atılğan 2012: 339).

Marshall Planı'nın önerdiği tarım sektöründe modernleşme politikası ve ihracata dayanan tarım temelli gelişme stratejisinin önemli ama gözden kaçan sonuçlarından biri de kırsal alanlarda geniş bir iş gücünü işsiz bırakmasıdır. Bu hatırı sayılır işsiz nüfusun kentlere yönelmesi kaçınılmaz olmuştur. Böylece köylüler büyük şehirlere göç etmeye başlamış bu da Türkiye'deki kentleşme sürecini dramatik bir biçimde etkilemiştir.

Marshall Planı, Türkiye'nin sermaye birikim sürecinin sosyal gerçekliğinde önemli bir dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur. Yine Marshall Planı;

Türkiye'nin kapitalist gelişme sürecini anlamaya dönük birçok çalışmada referans gösterilen, gündelik yaşamdan edebiyata, sinemaya kadar birçok alana değen bir olgu olmuştur. Bir başka deyişle 1950'lerde Türkiye'nin, başta kırsal alan olmak üzere birçok alanda yaşadığı dönüşümü konu alan çok sayıda roman, hikâye vb. yapıt, farkında olarak ya da olmayarak Marshall Planı'nın yarattığı etkileri konu almıştır. Örneğin Yasar Kemal İnce Memed romanında Marshall Planı ile gelen tarım makinelerinin yoğun biçimde kullanıldığı Çukurova köylerini işlemiştir. Aziz Nesin, bir öyküsünde 1950'lerde ithal tarım makinelerinin yurda bir türlü gelmeyen yedek parçalarının (hayalî) ithalatını yaparak kazancına kazanç katan bir tüccarı anlatmıştır. Yeşilçam filmlerinde, kırdan kente göç olgusunu ve bu göçün trajik sonuçlarını konu edilmiştir. Okullarda Amerika'dan gelen ama içeriği pek de bilinmeyen süt tozu öğrencilere gıda yardımı olarak dağıtılmıştır. Marshall Planı'nın toplumsal etkilerini; köylerde yaygınlaşan makineli tarım, Türkçeye çevrilen ve edebi değeri olmayan beyaz dizi romanlar, Amerikan yaşam biçimini konu edinen dergiler ve karayolu taşımacılığına kadar geniş bir alanda gözlemlemek mümkündür.

1947'li yıllarda başlayan değişimler, yönetilenleri manipüle etme doğrultusunda spor faaliyetlerinde de kendini hissettirmiştir. Örneğin, 1948 yılında ilk defa Türk voleybol müsabakası düzenlenmiştir. Uzun yıllar kendi içine dönük yaşayan Türkiye'de spor faaliyetleri de içe dönük politikadan nasibini almıştır.²¹ 1936 yılından itibaren dünyada yaşanan gelişmeler nedeniyle uluslararası futbol maçlarına ara verilmiş ve futbol milli takımı 1948 yılına kadar milli maç çıkamamıştır. 1948 yılında, ilk milli maç Türkiye-Yunanistan arasında gerçekleşmiştir. 1951 yılında futbol federasyonunun profesyonelliği kabul etmesiyle amatörlükten profesyonelliğe geçilen yeni bir dönem başlamıştır. Futbol-siyasi iktidar ilişkisinin iç içe girmesi ve futbolun bir yönetim aracı olarak iktidar tarafından kullanılması bu yıllarda başlamıştır. Demokrat Parti kurmayları

²¹ Şu örnek konuyu açıklamak için çarpıcıdır, 1952 yılında üniversiteli sporculardan kurulu bir basketbol takımı ile bir voleybol takımı, Mısır'ın çağrılısı olarak Kahire'ye maç için gönderilmiştir. Türk voleybolcuları orada yabancı hakemlerden, Türkiye'de uygulanan kuralların çoktan değiştirilmiş olduğunu, oyunun dizilişlerden vuruşlarına kadar pek çok yönüyle uluslararası kurallara uymadığını öğrenince, büyük bir düş kırıklığına uğramışlardır.

futbol ile yakın ilişki içindeydiler ve 1950 seçimlerinde üç Fenerbahçe yöneticisi Demokrat Parti'den milletvekili seçilmişlerdir.

Ekonomik zihniyetin değişmesi ile spor politikalarının değişmesi arasındaki bağ spor faaliyetlerinin özellikle futbolun kamuoyu oluşturma gücünden kaynaklanmaktadır. Özgürlük demokrasi söylemleri ve ekonomik özerklik Anadolu şehirlerinin kendilerini ifade edebilmenin bir yolu olarak futbol kulüpleri kurmasına neden olmuştur.²²

Amerika ile kurulan ilişki sonucunda devlet politikası olarak anti-komünist bir tutum geliştirilince gazete ve dergilerde bu tutumun yansımaları görülmüştür. Gazeteler ve gazeteciler, buna mizah dergileri de dahil olmak üzere sıklıkla komünist olmakla suçlanmış ve dışlanmışlardır. 1946'da çok partili döneme geçilirken, CHP hükümeti basın özgürlüğünün en önemli engeli olan Basın Kanunu'nun 50. maddesini kaldırmıştır. Günümüzün önde gelen gazeteleri arasında yer alan Hürriyet ve Milliyet gazeteleri bu dönemde yayın hayatına başlamıştır. Çok partili dönemin önemli gazeteleri şunlardır: 1948'de yayın hayatına giren Hürriyet gazetesi. Parti tartışmalarının en ateşli olduğu dönemde Hürriyet, tarafsızlık ve bağımsızlık ilkesiyle yayınlanır. 1949 yılında Yeni İstanbul ve Zafer (Ankara) gazeteleri, 1950'de Milliyet gazetesi, 1951 yılında İstanbul Ekspres gazetesi, 1952'de Falih Rıfkı Atay'ın çıkardığı Dünya gazetesinin 1955 yılında Yeni Sabah ve Tercüman gazeteleri yayınlanmıştır.

1950'li yılların basın tarihi açısından önemli bir olayı da Türk Haberler Ajansı'nın (THA) kurulmasıdır. 1950 yılında kurulan ajans, ilk özel haber ajansıdır. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelen Demokrat Parti, basın özgürlüğünü sağlamayı da programına aldığı için basından geniş destek görmüştür. DP'nin iktidara gelmesinden çok kısa bir süre sonra, 15 Temmuz 1950'de yeni Basın Kanunu kabul edilmiştir. 1950 Basın Kanunu, hükümetin basın üzerindeki

²² Alanyaspor 1948'de, Pendikspor 1950'de, Ankara Güneşspor, Zonguldak'ın Kilimli ilçesinde Klimli Spor 1951'de, İğdirspor ve Sapancaşpor 1952'de Zeytinburnuspor ve Rizespor 1953'de kurulmuştur.

denetimini büyük oranda kaldıran liberal bir kanundur.²³ DP iktidarının ilk yılları basının mutlu dönemidir. Kovuşturmaya uğrayan, tutuklanan gazeteci yoktur. Hükümetle gazeteciler arasında genellikle yakın ilişkiler kurulmuştur.

Bu yıllarda Amerika'nın baskı ve etkisiyle gazetecilik anlayışında da bazı değişimler söz konusu olmuştur. Bu dönem, sermaye sahibi olmayan gazetecilerin bir gazete çıkarmasının güç hale geldiği, sermaye sahibi kimselerin, toplumda itibar sahibi olmak isteğiyle gazete satın almaya başladıkları bir dönemi işaretlemektedir. Gazete sahipliğindeki bu değişim, gazetenin içeriğine de kaçınılmaz biçimde yansımıştır. Başyazıya dayanan gazete anlayışından, habere ve resme öncelik tanıyan anlayışa geçilmiştir. Gazetelerde yönetilenleri ikna etmek üzere; yorum, özetle birlikte başlıkta vermeye başlanmıştır.

Gazetelerin ele aldığı konularda değişmeye başlamıştır; ekonomi haberleri, diğer haberlere oranla sınırlı iken, genellikle KİT eleştirileri yapılr hale gelmiştir. Gazetelerin ekonomiye bakışı, partisel düzeyde kalmış, üretim sistemi olarak ele alınmamıştır. 1950 yılında, dine özerk alan tanınması ve din politikalarının liberalleşmesiyle beraber iktidarının politikalarına paralel olarak basında; din tarihi ve İslami değerlerin ön plana çıkarılmasına ilişkin örnekler vermeye başlanmıştır. Ramazan ayında özel ekler yapılması, gazetelerin birbirleriyle yarışmasına, Kur'an-ı Kerim, Peygamberin hayatı, İslam tarihi gibi kitaplar dağıtması, Atatürk ilkelerini yeren kitapların yayınlanması, hem basındaki hem de dönem politikalarındaki değişime ışık tutmaktadır.

Türk iç ve dış politikasının detaylarıyla anlatılma nedeni, kapitalist sermaye birikiminin dünya ölçeğinde izlediği politikalar ile Türkiye'de yaşanan kapitalist sermaye birikiminin izlediği politikalar arasındaki karşılıklı etkileşimi göstermek ve analize dönük olarak kullanmak kaygısından ileri gelmektedir. Kapitalizmin tarihsel bir sistem olarak ortaya çıktığı ve geliştiği sürecin zaman ve mekâna dönük izleri,

²³ Yasa, gazete ve dergi çıkarmak için hükümetten ön izin ve ruhsat alınması zorunluluğunu kaldırır. Adı kötüye çıkan kişilerin basına girmesini yasaklayan maddeyi geçersiz kılar. Basın suçlarının yargılanması özel mahkemelere verilir. Cevap hakkı yeniden düzenlenir. Bu konuda mahkemelere bazı yetkiler verilir. Gazete sahipleri cezai sorumluluklarından kurtararak, suç sayılan bir yazıdan yazar ve yazı işleri müdürü sorumlu tutulur.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesini izleyen dönem, kritik bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Söz konusu dönemi tanımlayan asli dinamikler; ABD hegemonyasının tesisi, Soğuk Savaş'ın başlangıcı ve üretici sermayenin uluslararasılaşması olarak tanımlanabilir. İç ve dış politikada gerçekleşen gelişmeler göstermektedir ki Türk iç ve dış politikasındaki eğilimler birbirlerini tamamlamaktadır ve Amerikan hegemonyasının işleyişini anlamak açısından bu politikalar önemlidir.

Kapitalist sermaye birikiminin dünya ölçeğinde işleyişini söz konusu konjonktürde pekiştirilmiş eden asli araçlardan en öne çıkanı Amerikan yardımı formülasyonu olmuştur. Sınıflar arası ve sınıf içi çatışma, anlaşma ve gerilimlerin biçimlendirdiği ilişki alanları olarak ulusal devletlerin belirli bir hiyerarşi içinde farklı güç ve pozisyonda var olmalarının tanımladığı uluslararası sistemin işleyişinde ABD hegemonyasının tesisi ve dolayısıyla mevcut is bölümünün yapılandırılıp isler hale gelmesi kritik bir öneme sahipti. ABD Doları'nın dünya parası olması ve bu zeminde kurgulanan sabit kur rejimi, sürecin işleyişinin önünü açan uygulamalar olmuş ve bu zeminde ABD'nin önerip uygulamaya soktuğu Marshall Planı yeniden yapılanmanın asli aracı olarak işlev görmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde hegemonik bir devlet olarak ABD'nin yaşanan yeniden yapılanma çerçevesinde ve bu sürecin mantığına uygun bir biçimde sürece dair müdahalelerini yardım olarak formüle etmesi, bunu ilgili tüm çevrelere kabul ettirmesi sermaye birikim sürecinin konjonktürel ihtiyaçları açısından önemli bir işlev yerine getirmiştir.

3.5.4. Kültürel Etkinliklerin Yumuşak Güç Üretmesi

Amerika, Türkiye'de sadece ekonomik becerileriyle değil, aynı zamanda potansiyel olarak yumuşak güç sağlayan birçok kültürel öğeye de sahip olma üzerine strateji yürütmüştür. Amerika'nın bakış açısına göre, kültürel açıdan birbirine yakın olan taraflar arasındaki siyasal iletişim ve etkileşim çok daha kolay sağlanmaktadır. Dolayısıyla Amerika, sadece kısa dönem ekonomik ilişkiler yerine bu ekonomik ilişkilerin yarattığı iletişim sürecinde uzun dönem amaçlarını gerçekleştirmek adına Türkiye'de kültürel faaliyetlere oldukça önem vermiştir. Bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünü olan kültür açısından

ele alınması durumunda, birçok farklı gösterme yoluyla, Amerikan kültürü Türk toplumuna oldukça çekici gelmiştir. Önce Türk elitlerini kuşatan kültür formları, zamanla elitlerin aracılığıyla topluma etki etmiştir. Amerikan kültürünün; evrensel değerler içerdiği ve politikalarının tüm dünya yurttaşlarıyla paylaştığı değerlere ve çıkarlara hizmet ettiği algısı, Türk kamuoyunda, Amerika'ya karşı sorumluluk yaratmış ve Amerika yarattığı çekicilik unsurlarıyla Türkiye'den istediği sonuçları elde etmiştir. Dar görüşlü değerlerin ve sınırlı kültürlerin yumuşak güç yaratması zordur, Alman editör Josef Joffe'e göre, Amerika'nın yumuşak gücü ekonomik ve askeri gücünden daha fazladır ve şu tespitte bulunmuştur: "İki kutuplu dünyanın diğer lideri Sovyetler Birliği'nin kültürel etkisi, askeri sınırlarında tamamen bitmiştir. Buna rağmen, Amerika'nın yumuşak gücü güneşin hiç batmadığı bir imparatorluğa hükmetmektedir (Nye 2005:20).

Kamu diplomasisi, bir ülkenin diğer ülkenin halkını etkilemek ve onlarla iletişime geçmek için kaynaklarını kullandığı bir etkinlikler bütünüdür. Kamu diplomasisinin uzun vadeli ilişki kurma boyutunun gerçekleşmesi için, söz konusu ülke; kültürü, değerleri ve politika içeriği ile yumuşak güç üretebilmelidir. Demek ki kamu diplomasisinin bir ayağını kültürel diplomasi oluşturmaktadır. Amerika, sert güce gerek duymadan kültürel unsurlarla Türk değer ve fikirlerini etkilemiştir.

Kamu diplomasisi etkinliği içerisinde Amerika'nın Türkiye'de uyguladığı kültürel girişimlerin yararı, kendisini Türk kamuoyuna tanıtmasıdır. Kültürel girişimler sayesinde ilettiği mesajlarla Amerika, Türkiye'de kendi kültürüne karşı ilgi ve merak uyandırmıştır. Böylece gelecekte, Amerika'dan gelen siyasi mesajlara olumlu yaklaşan bir taraftar kitlesi edinmiştir.

Amerika'nın Türkiye'de yürüttüğü kültürel girişimler sanat, edebiyat, eğitim gibi oldukça geniş alanları kapsamıştır. Örnek olarak, Fulbright değişim programı, Türk-Amerikan Derneği, tarımda makineleşmenin yaygınlaştırılması için teknik mesleki kursların açılması, mimar ve mühendislik eğitimi veren üniversitelerin açılması ile Amerikan ürünlerine ilişkin gazete ve dergi reklamları verilebilir.

Kamu diplomasisinin kültürel etkinlikleri kullanması kültürel diplomasi kavramının doğmasına neden olmuştur. Kültürel diplomasiyi Türkiye'de kullanan

Amerika için de en önemli unsur eğitim ve dil olmuştur. Kitleleri kaba kuvvete başvurmaksızın yönetmek ve onları ikna etme gücü, kaynağını dilden almaktadır (Sancar 2012: 170). İngilizce dilini Türkiye’de yaygınlaştırmayı amaçlayan Amerika böylece kamuoyunda etkinliğini de artırmıştır. Dili tamamlayan öge olan eğitim yoluyla da Amerika kendi kültürünü Türkiye’ye öğretmiştir. Ayrıca dilin olduğu kadar kitaplar, filmler, sergiler, tiyatro oyunları ve konserler gibi kültürel ürünlerinin tanıtımının yapılması da Amerika’nın Marshall yardımlarını takiben Türkiye’de yaygın biçimde kullandığı araçlar olmuştur

Kültürel diplomasının en belirgin örnekleri eğitim alanında karşımıza çıkmaktadır. Özellikle akademik değişim programları Amerika’nın çok önemseydiği imaj ve itibar çalışmalarının çatısını oluşturmaktadır. Amerika, Marshall Planı ile başlayan süreçte birçok eğitim ve kültürel değişim, bilgilendirme ve etkileme programlarını bizzat başlatmış ya da birçoğuna destekleyici olmuştur.

Amerika’nın Türkiye’de en bilinen eğitim değişim programı Fulbright programıdır. Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu, ya da diğer bir adıyla Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri Kültürel Mübadele Komisyonu, 1949 yılında Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye arasında imzalanan ikili anlaşma ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden geçen 13 Mart 1950 tarihli kanun çerçevesinde çalışmalarına başlamıştır. Fulbright Eğitim Komisyonu, Türk ve Amerikalı üniversite mezunlarını, akademisyenleri, sanatçıları ve kamu görevlilerini eğitim, yaşam ve seyahat masraflarını kapsayan burslarla desteklemekte ve ABD’de eğitim almak isteyen Türk öğrencilere danışmanlık hizmeti sunmak misyonunu yüklenmiştir. Programın resmi internet sitesinde, “Komisyon, Türk ve Amerikan halkları arasında eğitim ve kültürel değişim yoluyla ortak bir anlayış geliştirmek için kurulmuştur” denmektedir. Arkansas Senatörü William Fulbright 1945 yılında Kongre’de yaptığı konuşmada “eğitim, kültür ve bilim alanındaki öğrenci değişim programları aracılığıyla uluslararası iyi niyetin teşvik edilmesinden” bahsetmiştir, Sancar’a göre, Fulbright’in bu sözleri programın Amerikan yumuşak gücünün önemli bir silahı olarak bizzat Fulbright tarafından ortaya konmuştur (Sancar 2012: 172). Yine, Başkan Truman da değişim programlarını Sovyetler ile mücadelede proaktif taktik olarak oldukça önemsemiştir (Sancar 2012: 172).

Nitekim Fulbright Programı, Türk ve Amerikan hükümetlerinin, özel ve devlet eğitim kurumları ile ortaklaşa yürüttüğü bir program olarak halen daha oldukça etkilidir.

Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu, kurulduğundan bu yana 5.200'den fazla öğrenci ile akademisyene burs olanağı sağlamıştır. Resmi internet sitesinde yer alan şu ifade Amerikanın kültürel diplomasiyi önemseme nedenlerini açıkça ortaya koymaktadır: “Fulbright mezunu Türk öğrenci tamamlayıp ülkelerine dönen Fulbrightlilar, görev aldıkları önemli mevkilerde, Türkiye ile bağlarını sürdürerek, Fulbright'ın amacını uygulamış ve gerçekleştirmiş olmaktadır” (Resmi İnternet Sitesi).

Marshall yardım programı ile başlatılan kültürel diplomasi kapsamında, bir başka önemli adım 1951 yılında Türkiye ve Amerika arasında ikili anlaşma neticesinde kurulmuş bir sivil toplum örgütüdür olarak Türk-Amerikan Derneği (TAD)'dir. Türk-Amerikan Derneği, Türk ve Amerikan toplumları arasında bir geçiş kapısı olmayı amaçlayan, kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. Derneğin kendi ifadesiyle kuruluş amacı “eğitim, sanat, iş yapma imkânları ve sosyal faaliyetlerin geniş çaplı kullanımı ile özellikle her iki toplumun nüfuz sahibi ve gelecekte nüfuz sahibi olabilecek şahsiyetleri arasında ortak ilgi alanları, karşılıklı anlayış ve dostluğu geliştirecek kaliteli bir ortam yaratmaktır” (Resmi İnternet Sitesi).

Bir diğer ve oldukça önemli kuruluş olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kuruluşu Amerika'nın eğitim alanında Türkiye'deki stratejik girişimlerinden birisidir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye ve Orta Doğu ülkelerinin kalkınmalarına katkıda bulunmak, özellikle fen bilimleri ve sosyal bilimler alanlarında eleman yetiştirmek üzere 15 Kasım 1956 tarihinde Orta Doğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü adıyla eğitime başlamıştır. Kültürel diplomasinin araç olarak kültürel merkezleri ve kütüphaneler gibi alanları kullanarak uzun vadede harici bilgi akışını sağlamaktadır (Sancar 2012:173). ODTÜ Kütüphanesi de 1957 yılında Birleşmiş Milletlerin Amerikalı uzmanlarının öncülüğünde açılmıştır ve kütüphanenin çağdaş anlamda örgütlenmesi için Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün Amerikan uzmanı Natelle Isley 1958 yılında Kütüphane Müdürü olarak atanmıştır. Kamu diplomasisi içerisinde yer alan kültürel diplomasi kapsamında Amerika'nın

öncülüğünde kurulan ODTÜ'nün hem dilin öğretilmesi hem de dahili ve harici bilgi akışını sağlaması beklenmiştir. Aynı zamanda nitelikli eğitim alan, dil bilen mezunların ileride kanaat önderleri yetiştirmeyi de amaçlamıştır. 1960 İhtilaline kadar Üniversite'nin rektörleri ve rektör yardımcıları Amerika'dan atanmıştır.

Eğitim üzerinden Amerikan kültürünün öğretilmesinin bir başka bilinen örneği de Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji'dir. Kuruluşu çok eski yıllara dayanan Türk Maarif Cemiyeti Yenişehir Lisesi de 1951-1952 öğretim yılında hazırlık sınıflarını açarak İngilizce öğretime başlamış ve adını Türk Eğitim Derneği Ankara Koleji olarak değiştirmiştir.

Özlüce ABD; yayımcılık, finanse edilmiş kültürel ihraçlar ve değişim programları örgütleyerek, Türk kamuoyunu ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel olarak etkilemeye çalışmıştır. Amerika-Türkiye arasında kurulan güç dengesi, Bostanoğlu'nun güç dengesi açıklamasının işaret ettiği üzere "güçlerden birinin ya da birkaçının ötekileri, onlardan etkilendiğinden daha fazla etkileyebilecek düzeye yükselmesi ve bir güçler hiyerarşisinin oluşmasıdır" (Bostanoğlu 2008:106). Güç hiyerarşisinin işaret ettiği ise bir devletin diğerleri üzerinde hegemonik konuma yerleşmesidir. Kamu diplomasisi aracılığıyla zorlama sonucu değil, Truman Doktrini ile Marshall Planı çerçevesinde, Türkiye -Amerika ilişkileri hiyerarşik yapıyı temsil etmektedir. Gündem yönetme, stratejik iletişim kurma ve ilişki inşa etme boyutlarına sahip kamu diplomasisinin Marshall Planı uygulamaları sırasında kullandığı en etkili araç Marshall Planı filmleri olmuştur. Marshall Planı filmleriyle ABD, hedef toplumda politikaları, öncelikleri, idealleri ve değerleriyle ilgili bilgi vermiş ve ihtiyacı olan gündemi yaratmıştır. Marshall filmleri ABD'nin yaratmak istediği sosyo-ekonomik ve kültürel düzene uygun üretilmiş, mesajlar bilişlere ve duyulara yönelik olarak filmlerde hedef kitleye kavranmak üzere hazırlanarak sunulmuştur.

4. MARSHALL PLANI FİLMLERİ

4.1. Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Marshall Planı Filmleri

Marshall Planı filmleri, filmlerin yazılı basına oranla tüketime daha elverişli ve ileti aktarmak açısından daha etkili olacağı düşüncesiyle, 1948-1954 yılları arasında Avrupa'nın yeniden imarı programı kapsamında başlatılan Marshall Planı'nın ilgili ülkelerde tanıtımını yapmak üzere yapılan filmlerdir. ABD Bilgi Servisi'nin Avrupa Hizmet Merkezi (*European Service Center of the U.S. Information Service*) çoğunluğu Avrupa'da gösterilmek üzere üç yüzden fazla filmi üretmiş, uyarlamış ve dağıtmıştır. Aynı girişim kapsamında Amerika'da televizyonlarda gösterilmek üzere bir dizi televizyon programı da yapılmış ve bu programlar farklı düzenlemelerle Avrupa'da da gösterime sokulmuştur. Amerikan televizyonlarında yayınlanan televizyon programlarının Avrupa'da gösterilen film ve programlardan farkı, Amerikan seyircisine yönelik olarak vurgulanan "serbest dünyanın güçlenmesi" mesajıdır. Öte yandan Marshall filmlerinin gösterimi Amerikalıları her türlü propagandadan korumak amacıyla yürürlüğe giren Smith-Mundt Yasası ile ABD'de yasaklanmıştır.²⁴

Marshall filmleri, ABD'nin kendi ideolojik değer ve ekonomik çıkarlarına uygun uluslararası iş bölümünün tanıtımı niteliğinde üretilmiş filmlerdir. Filmler yayınladıkları ülkelerin uluslararası iş bölümünde ki rolüne göre kurgulanmıştır. Bu

²⁴ Smith-Mundt Yasası olarak bilinen yasanın asıl adı ABD Enformasyon ve Eğitim Değişim Programları Yasası'dır. Yasa 27 Ocak 1948 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile ABD devletine ait radyo ve televizyonlarının ABD sınırları içine ve Amerikan halkına yayın yapması yasaklanmıştır. Söz konusu yasa Arkansan Senatörü William Fulbright tarafından Amerikan halkını her tür propagandadan korumak amacıyla hazırlanmış ve Kongre'den geçirilmiştir. Soğuk Savaş döneminde anti-komünist propaganda yapmak üzere Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından *Amerika'nın Sesi Radyosu'nu* (VOA) kurulmuştur. Bu radyo ile beraber devlet eliyle kurulan diğer yayın organları 1999 yılından beri kısaca BBG olarak bilinen *Broadcasting Board of Governors* adlı partiler üstü bir kurulun şemsiyesi altında toplanmıştır. Bugün BBG bünyesindeki Amerika'nın Sesi (VOA), dünya çapında TV, radyo ve internet yayını yapmaya devam etmektedir. Bunun yanı sıra, BBG bünyesinde Ortadoğu'ya yönelik yayın yapan Alhurra uydu kanalı, İran'a yönelik yayın yapan Radio Farda, Asya'ya yönelik yayın yapan Radio Free Asia, Avrupa ve Ön Asya'ya yayın yapan Radio Free Europe/Radio Liberty, Küba'ya yönelik yayın yapan Radio Marti ve TV Marti ile Ortadoğu'ya yönelik yayın yapan Radio Sawa gibi yayın organları bulunmaktadır. Diğer ülkelerde ise özel yayın yapan TV kuruluşlarının yayın içeriklerini yönlendirmektedir.

filmlerin nihai amacı Amerikan ideolojisine uygun dünya düzeninin aktarılması ve izleyicilerin bu yönde güdülenmesi olmuştur. Marshall filmleri ile hedef halklar süzgeçten geçirilmiş, halkların ihtiyaçları Marshall Planı dahilinde yeniden anlamlandırılmış ve tanımlanmıştır.

Filmler aracılığıyla ABD ideolojisini, ekonomik düzenini, değerlerini ve kültürünü, şemsiyesi altında topladığı halkları arasında tekelleştirmeye çalışmış ve bir dereceye kadar da başarılı olmuştur. ABD, kendi ideolojisine, değerlerine ve kültürüne uyum sağlamayan ülkeleri ise uluslararası toplum ölçeğinde siyasal, ekonomik ve toplumsal yoksunluğa terk etme politikasını benimsemiştir. Hatta daha da ileriye giderek, kendi kurduğu sistem dışında kalanları daha düşük bir alt kültüre ait olmakla suçlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Amerika'nın kültürel egemenlik kurma konusunda dayandığı en önemli tez, yokluk ve güvenlik ile ilgili tezler olmuştur. Bu tezler çerçevesinde çekilen filmlerde, ülkelerin yoksulluk ve güvenlik kaygılarını pekiştiren senaryolar sunulmuştur.

1945'ten sonra değişen uluslararası siyasal yapıyla beraber ABD - SSCB arasında oluşan iki kutuplu dünya düzeninde yüzyıllardır yok sayılan uygarlıklar yeniden sahneye çıkmış ve bu uluslar, uluslararası istikrarda önem atfedilen aktörler haline gelmişlerdir. Kendini "Batı"lı vizyona ait olmaktan da öte bu vizyonun koruyucusu ilan eden ABD; 1945'ten itibaren önemi artan aktörler olan "Batı" dışı uygarlıkları, örneğin, Çin ve Doğu Asya, Latin Amerika, Orta Doğu, Afrika, Güney Asya, Güneydoğu Asya, Doğu-Orta Avrupa'yı daha yakından tanımak ve bu uygarlıklarda etkinliğini artıracak ipuçları toplamak amacıyla bölge araştırmalarına özel fonlar ayırmıştır. Bölge araştırmalarının temelinde ABD'nin büyüyen üretiminin doğurduğu pazar ihtiyacının güven altına alınması diğer bir ifadeyle de ABD'nin dünyayı kontrol etme isteği bulunmaktadır. ABD'nin; dünyaya, Batı ve Gerisi (*West and the Rest*) şeklinde bakarak siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel politikalar belirleme yoluyla kendi sistemini hegemon hale getirmesi ve bu sistem dışında kalanları yalnızlaştırmasını da yine güvenlik tezleriyle meşrulaştırarak gerçekleştirmiştir.

ABD'nin ideolojik düzenini kültür üzerinden üretmesini, kültürü tekleştirmesini ve kurduğu düzen dışında kalan devletleri sistem dışına itmesini Adorno şu şekilde izah etmektedir:

“Uyum sağlamayan herkes, ekonomik yoksunluğa mahkum edilir ve bu garip münzevilere atfedilen zihinsel yetersizlikte sürdürülür. İnsan bir kez işleyen sistemin dışına atıldı mı, onu yetersizlikle suçlamak kolaydır. Arz-talep mekanizması günümüzde maddi üretim alanında dağılmaya yüz tutarken üst yapıda egemenlerin yararına işleyen bir denetim mekanizması olarak iş görmeye devam eder. Tüketiciler, işçiden, memurdan, çiftçiden ve küçük burjuvadan oluşmaktadır. Kapitalist üretim bedenlerini ve ruhlarını öyle kuşatmıştır ki, önlerine konan her şeye direniş göstermeden kapılıverirler” (Adorno 2007: 64).

ABD, 1945'ten itibaren her şeye benzerlik bulaştıran yayılmacı kültür politikalarıyla sadece Batı dışı uygarlıkları değil bir süre sonra Batı'nın kendisini de Amerikalılaştırmaya başlamıştır. Amerikalılaştırma, ABD'nin diğer ülkelerin halklarının desteğini sağlamak ve taraftar kazanmak amacıyla söz konusu ülkelerin dil, yemek, edebiyat, müzik gibi kültür bileşenlerini, iş pratiklerini, siyasal işleyişlerini, Amerikan sosyo-ekonomik konjonktürüne uygun biçimde etkilemesi sürecidir. Marshall filmleri, bu bağlamda, Amerikan ideolojisinin bayraktarlığını yapmış ve Türkiye dahil filmlerin yayınlandığı birçok kültürü Amerika'ya özgü ve Amerikanizm şeklinde ifade edilen bir şema ile biçimlendirmiştir. Amerikanizm felsefesiyle oluşturulan uluslararası ölçekteki iş bölümü ve toplumsallaştırma sürecinde ABD, Marshall filmlerini hedef ülke halklarının aile yapısını, eğitim kurumlarını, çalışma ve üretme pratiklerini değiştirmeye yönelik kurgulamıştır. Böylelikle Amerika'ya özgü olan şema, Amerika'nın ürettiği kültür üzerinden diğer halkları Marshall filmleri aracılığıyla kendine benzer hale getirmiştir. Amerikan ideolojisine, değerlerine, ideallerine ve ekonomik yapısına uygun kültüre sahip olmama halinde Türkiye içinde siyasi yalnızlaştırma ve ekonomik yoksunlaştırma tehdidi söz konusu olmuştur.

Marshall Planı ile Avrupa'nın yeniden yapılandırılması ve çevreleme politikası çerçevesinde iki yüzden fazla filmin çekildiği tahmin edilmektedir. Bu kapsamda Türkiye için on dört film gün ışığına çıkarılmıştır. Bu çalışmada beş film Amerikan kamu diplomasisinin görgül bulgusu olarak analiz edilecektir. Analizin amacı, bir yumuşak güç unsuru olarak kültürün kendisinin, bir kültür aracı olan film

ile Türk toplumunun zihnini yeniden ve ne şekilde örgütlediğini göstermektir. Amerikan çıkar ve politikalarına uygun biçimde yeniden örgütlenen siyasi ve ekonomik tercihlerin toplumun dönüştürülmesine etkileri de kamu diplomasisi başarısı olarak filmler aracılığıyla belgelenmiş olacaktır.

Kültür, kolektif yaşam tarzını tanımlamakta işe yarayan, derleyip toparlayan bir kavramdır ve Marshall Planının kapsadığı ülkeler göz önünde bulundurulduğu takdirde ABD'nin soyunduğu iş, sadece Türkiye'nin kültürel yapısını dönüştürmek değildir. ABD, filmlerin yayınlandığı tüm ülkelerin kültürüne üst kültür olduğu iddiasıyla kendi kültürünü nüfuz etmeyi amaçlamıştır. Bu yolla Sovyet bloğu karşısında Amerikan kültürel kodları etrafında derlenip toplanmış bir kolektivite yaratmıştır. Amerika'nın dünyaya pazarladığı kültürel değerler şu şekilde sıralanabilir: demokrasi, insan hakları, eşitlik, özgürlük, özel hayatın mahremiyeti, bireysellik ve elantrizm, özel mülkiyet hakkı, materyalizm, rekabet ve girişimciliktir. Marshall Planı çerçevesinde hazırlanmış olan bütün broşür, reklam, radyo yayınları, çeviri kitaplar, finanse edilen eğitim kurumları ve elbette Marshall filmlerinde bu sıralanan Amerikan değerlerden birkaçına mutlaka vurgu yapılmakta ve Amerikan kültürü üst kültür olarak yüceltilmektedir. Filmlerde kapitalist ekonominin en önemli kaynağı olan tüketim olgusu Sovyet ideolojisinin ve komünist ekonominin karşısında bir hak ve özgürlük sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD, çevreleme politikası ile koruma altına aldığı ülkelere savaştan uzak yaşama ve bireysel gereksinimleri yerine getirme şeklinde iki ideal vaat etmiştir ve bu vaatler, Amerikan kapitalizmi için güç kaynağı oluşturmuştur. Türkiye de ABD hegemonyasını kabul ederek Sovyetlere karşı bir güvenlik hattının içine girmiş ve yurttaşlarını da daha refah olduğu ön kabulüyle bireysellik, özgürlük ve mülkiyet gibi değerlerle yüceltilen bir ekonomik sisteme dahil etmeyi hedeflemiştir. Marshall Planıyla beraber Amerikan dış politikası, Amerikan iş çevrelerinin Marshall Planı dahilindeki ülkelerdeki yatırım fırsatlarını *hür dünyanın korunması* sloganıyla meşrulaştırmıştır.

Hegemonyanın bir tasavvuru olarak karşımıza çıkan Marshall filmlerinin anlam ve içerikleri oldukça yalındır bu nedenle özgül olarak kültür düzeyinde bir dayatmanın nerede meydana geldiğini anlamak ancak bazı ipuçlarını takip etme yoluyla mümkündür. İki kutuplu dünya düzeninde ABD, diğer NATO üyesi

lkelerinden üstündür ve onlara baskındır. Bu stn ve baskın olma durumu hegemonya tanımının pratikteki yansımasıdır. Marshall planı filmlerinin aracılık ettiği hegemonya, ABD'nin daha çok burjuvazi değerlerine göre işleyen kültürel ve ideolojik ilişki inşa etme sürecidir. Bu ilişki biçiminde ABD, hegemon olarak altında bulunan diğer ülke halklarını sert güç unsurları yerine yumuşak güç unsurlarıyla özne olmaktan çıkarıp nesne haline dönüştürmektedir. Hegemon ABD, kendisinin altında kabul ettiği grupları ahlaki, politik, ideolojik ve ekonomik alanlarda yönetebileceği kendi bilinç düzeyine taşıma amacındadır. Bu da ancak bilinçlerde yeni bir ideolojik alan yaratması, ideolojiye uygun kurumsallaşmanın yapısal olarak kurulması veya dönüştürülmesi ile mümkündür. Bilinlerde yeni ideolojik alan yaratmak ve kendine has dünya görüşü reformunu tamamlamak için ABD kurumsal yapıdaki "karmaşık, çelişkili ve uyumsuz" unsurları dönüştürmek durumundadır. ABD, Marshall Planı filmleriyle Türk toplumunda kullanılan simgelerde bir ortaklaşma yaratarak farklı kesimlerin aynı bilgiye, tutuma ve düşünceye sahip olmasını sağlarken asıl amaçladığı, ülke halkının yönetimini bilinç düzeyinde ele geçirmektir.

Marshall Planı filmlerinin öykü örüntüsü ve ilettiği mesajlar ABD'nin Türkiye'yi yönetmesinin aygıtları olmuştur. Türk halkının ilk defa tecrübe ettiği, muhtemelen farkında olmadığı dolayısıyla tanımlamadığı bu yeni yönetim aygıtları, ABD ıkarlarını Türk devleti düzeyinde meşrulaştırmış Türk halkı düzeyinde içselleştirmiştir. Bir rnek vermek gerekirse *Yusuf'un Sabanı* ya da *Köyün Traktörü* isimli filmlerde yararlı ve yararsız mal ayrımı yapılmış ve üretimin yeni biçimiyle birlikte işgücünün yeniden üretimine ilişkin mesajlar verilmiştir. Bu alışma çerçevesinde kamu diplomasisi aracı olarak değerlendirilen Marshall Planı filmleri, Amerika'nın ürettiği tüm anlam ve mesajları sıradan insanlara bir öykü sürecinde ileten bir sistem olarak çalıştırılmıştır. Filmler aracılığıyla izleyiciye refah ve barışın vaat edildiği bir içerik sunulmuştur.

4.2. Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Marshall Filmleri

Türk halkının Amerikan hegemonyasını kabul için hazırlanmış olan beş Marshall Planı filmi incelenmiştir. Bu filmler, ABD'nin Türk toplumu ile stratejik iletişim kurmasına ve ilişki inşa etme sürecine yardımcı olmuştur. Elbette genel

olarak bütün iletişim pratikleri kurgudan ibarettir ancak Marshall filmlerinde, öykünün söz, giyim, dekor ve mekân üzerinden anlatımındaki kurgu Amerikan modelinin dayatılma çabasını fazlasıyla içermektedir. Marshall filmlerinin Amerikan egemen kurumlarını ve değerlerini Türk toplumunda meşrulaştırmak ve Amerikan ideolojisini aşılama yönünde işlevi olduğu muhakkaktır. Bu kurum ve değerler arasında kapitalist üretim biçimlerinin tanıtılması ve dayatılması ile güvenlik kaygısının pekiştirilmesi ve silahlanma vurgusu öncelikli olmuştur.

Filmler, Türkiye’de Amerikan değerlerine uygun toplumsallaştırma yaratmak diğer bir anlatımla ABD’nin Türk halkı ile gerçekleştirdiği ilişki kurma süreci neticesinde toplumu belirli politikalar etrafında düzenlenmek amaçlı kurgulanmıştır. Marshall filmleri sayesinde Amerikan yardımlarıyla açılan mesleki ve teknik kurslardan, Anadolu’nun en ücra köyüne kadar satılan en basit Amerikan ürünü ile düne kadar Türkiye’de var olmayan istek ve ihtiyaçlar var edilerek yeni bir toplumsallaşma yaratılmıştır. ABD, Türk halkını Amerikanizm etrafında toplumsallaştırma ötesinde toplumu Amerikan değerleri etrafında kitleleştirmeyi de amaçlamıştır. Böylece filmlerin mesajlarına maruz kalan Türk halkının bilincini, tutum ve davranışlarını yönlendirerek Amerikan idealine uygun sosyal, siyasal, ekonomik ve eğitsel durumlar ve bu durumlara işlerlik kazandıracak yapılar meşrulaştırılmıştır. ABD, Türkiye’de kendisinden en habersiz olan pasif kitleyi bile, örneğin çiftçileri, Marshall filmleri ile haberdar etmiş, eğitmiş ve Amerikan ürünlerinin tüketimi ve kullanımı konusunda güdülemiştir. Amerika’nın değerleri, koşulları ve beklentileri Marshall filmleriyle Türk halkına iletilmiş ve Amerika’nın değerleri hakkında bilgi edinen birey ve gruplar bu değerleri kendi gündelik pratikleri haline getirmeye başlamıştır.

4.3. Marshall Planı Filmlerinin Çözümlemesi

Marshall filmleri, ABD’nin mesajlarını iletmeyi ve ilişki kurmasını olanaklı kılan kamu diplomasisinin kullandığı etkili araçlardan biri olmuştur. Marshall filmlerinin en temel amacı, imgeler aracılığıyla filmlerde yaratılan algı dünyasının gündelik hayat ile aynı olması nedeniyle izleyicinin filmleri gündelik hayatının devamı olarak kabul etmesini ve tercihlerini filmlerden edindiği algı dünyasına göre belirlemesini sağlamaktır. Bu nedenle Marshall filmlerinin çözümlemesinde göstergebilimsel

çözümle yöntem olarak seçilmiştir. Marshall filmleri dönemine göre son derece basit ışık, ses, resim teknolojileri kullanılarak üretilmiş filmlerdir. Filmlerde oyuncular kendileri konuşmazlar, seslendirici hem hikayeyi anlatır hem de diyalogları dillendirir. Marshall film yapımcılarının kaygısı etkili bir sinema dili kullanmaktan ziyade görüntüler aracılığıyla izleyiciyi etkilemektir. Zaten özünde sinema dilini anlamak ve temel düzeyde bir filmi değerlendirmek için entelektüel olmaya gerek de yoktur, görüntüleri anlamak konuşma dilini anlamaktan çok daha kolaydır (Monaco 2001: 149). Marshall film yapımcılarının motivasyonu da film kurgularında en basit görsel imgeler kullanarak izleyiciyle iletişim kurmak olmuştur. Göstergebilimsel yöntem dil araştırmalarında kullanılan bir yöntemdir. Göstergebilimsel çözümlemede esas olan iki parçadır: gösteren ve gösterilen. Sinema bir dil değildir ancak aynı zamanda bir dil gibidir de bu nedenle dil araştırmalarında kullanılan göstergebilimsel yöntem sinema çözümlemede de kullanılmaktadır. Ne var ki dilbilimsel kavramları birebir sinema çözümlemeye aktarmak bazen sonuç vermeyebilir. Örneğin edebi bir metinde göstergebilimsel analizde gösteren ve gösterilen ilişkisi sinemada geçerli değildir. Edebiyatta gösteren bir kelimedir oysa temsil ettiği yani gösterilen başka bir şeydir. Edebiyattaki bu gösteren ve gösterilen ilişkisi edebi metindeki sanatı ortaya koyar. Oysa sinemada gösteren ve gösterilen neredeyse her zaman aynıdır. Marshall filmlerini anlamak çok kolay ancak açıklamak oldukça güçtür. Bunun nedenleri ise şöyle sırlanabilir: Marshall filmlerinin herhangi bir sinema türüne ait olmaması, gelişkin bir senaryo metninin ve olay kurgusunun olmaması ve son olarak filmlerde özel bir kamera ya da ışık tekniğinin kullanılması. Marshall filmleri, basit görüntü ve ifadelerle bilgi iletme amaçlı çekilmiş filmlerdir. Marshall filmlerinden herhangi birini izleyen sadece görüntülerden bile filmin ne ile ilgili olduğunu anlayabilir. Oysa sinemada, filmler bilgi taşımaktan ziyade gerçeği yeniden oluşturmak, düzenlemek ve anlamlandırmak amacındadırlar. Bu nedenle filmlerdeki göstergeler dizgesini ortaya koymak Marshall filmlerini açıklamaya yardımcı olacaktır.

Bu çalışma kapsamında analiz edilecek olan filmler genel olarak aşağıda belirtilen temel özellikler etrafında tasarlanmıştır:

- Filmler Türk halkının dikkatini çekecek şekilde tasarlanmıştır. Şöyle ki Amerikan hegemonyasını militarizm anlamında pekiştiren filmlerde

Sovyetler yayılmacı, işgalci, yok edici bir düşman olarak portre edilmiştir. Amerikan hegemonyasını ekonomik anlamda pekiştiren filmlerde yeni üretim biçimlerinin benimsenmesi durumunda geri kalmışlık, kıtlık ve yoksulluk algısı yaratılmıştır.

- Filmlerde Türk halkının mesajı almasını ve algılamasını kolaylaştıracak halkın bildiği semboller kullanılmıştır. Örneğin köylülerin giyinme biçimleri, halk müziği ezgileri, köyün günlük yaşamından kesitler sunulması gibi unsurlarla izleyici herhangi bir yabancılaşma hissetmeden filmle özdeşleşmiştir.
- Tarımda mekanizasyonu tanıtan ve destekleyen filmlerde çiftçilerin verimliliği artırmaları için gereksinimleri yeniden tanımlanmış ve yeni yaratılan ihtiyacın giderilmesi için gerekli yol haritası önlerine konmuştur.
- Filmlerde kullanılan dil oldukça yalındır ve görüntüler çiftçilerin gündelik yaşam pratiğini yansıtmaktadır. Film yapımcıları, yeni bir metodu ya da makinayı tanıtırken bile bütünüyle yabancı bir şeyden söz ediyormuş izleniminden kaçınmışlardır. Bu yaklaşım belki filmlerin etkinliğini artıran en önemli özelliktir.
- Filmler Türk örf, adet ve hassasiyetler gözetilerek hazırlanmıştır. Örneğin köy odasında oturma hiyerarşisi ya da köy odasında sadece erkeklerin bulunması, anlatıcının filmlerde “Allah”, “inşallah”, “şükürler olsun ki” gibi ifadelerin geçtiği cümleler kullanması gibi detaylar, filmleri kurgulayanların temel nitelikteki değerlere saldırılmadığı aksine Türk halkının hassasiyetlerinin önemsendiği mesajı verilerek filmlerin etkinliği artırılmıştır.
- Filmlerde, Türk halkının değer, tutum, beklenti ve davranış kalıplarına ters düşülmemekte ve en doğal hali yansıtılmaktadır. Bu en doğal olma halinde ele geçirilen izleyici film süresince yavaş yavaş verilen mesajları kabule hazır hale getirilmektedir.
- ABD’nin güvenlik politikaları ve militarizm kaygıları ile ilgili kurgulanmış filmlerde ise Sovyet işgali ve komünizmin getireceği açlık, fakirlik ve kaosla mücadele vurgusu yapılmaktadır. Filmlerde iki kutuplu dünyanın eşitlikçi, demokrat, cömert rolü ABD’nin, totaliter, kargaşa ve yoksulluk yaratan rolü ise Sovyetler Birliği’nin olmuştur. Bu nedenle filmler kamuoyunun *anlayabileceği, kabulleneneceği ve haklı bulabileceği* bir gerçeklik üzerine

kurgulanmıştır. Bu da filmlerin etkinliğini artıran diğer önemli bir husustur. Oskay, bu tür kurgulamayı, “hedef kitlenin bilgi/algılama düzeyinin yükseltilmesi gerek” şeklinde açıklamaktadır (Oskay 2007: 39).

Marshall filmlerinde ABD’nin kendisinden daha az gelişmiş olan ülkeleri yapısal yolla oluşturduğu mekanizmalarla ele geçişi gösterilmektedir. Filmlerde yeni fikirlerin sunulması, ABD’ye özgü değerlerin benimsetilmesi ve ABD politikalarını yürütecek kurumların oluşturulmasının bütün göstergelerini bulmak mümkündür. Çalışma kapsamında analizi yapılan filmler, ABD’nin güvenli, modern ve refah düzeyi yüksek hayat sunma tezleri çerçevesinde oluşturduğu uluslararası yapıya Türkiye’nin eklemlenmesini göstermektedir. Türk halkının güvenlik kaygısının pekiştirilmesi ile kurgulanan uluslararası askeri yapının meşrulaştırılması ve tarımda verimliliğin getireceği refah algısının yaratılması ile kurgulanan yerel ve uluslararası yapıların gerekliliği üzerinden kurulan Amerikan hegemonyasını kısacık filmlerde izlemek oldukça ilginçtir. Türkiye’de askeri ve ekonomik yapıların köklü dönüşümleri Marshall filmlerinin önermelerine paralel seyretmiştir.

4.3.1 Uluslararası İş Bölümünde Türkiye’nin Rolüne İlişkin Filmler

Basit bir ekonomik düzenlemeyi çok aşan daha çok sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamlarda yapısal dönüşümleri temellendiren Truman Doktrini ve hemen akabinde uygulamaya konan Marshall Planı uygulamaları hem uluslararası iş bölümü yaratmış hem de iş bölümüne uygun yeni talepler dayatmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan manzara güçlü askeri ve ekonomik yapılara sahip Avrupa’nın çökmüş olmasıdır. Savaş sonrası dönemde savaşın yarattığı yıkımın dışında kalan ve askeri yatırımlar sayesinde ekonomisinde üretkenliği devam ettirmiş olan ABD, gerek Sovyet tehdidini çevrelemek gerekse Batı Avrupa devletlerinin ekonomilerini kendi yayılmacı politikaları doğrultusunda restore etme amacıyla Marshall Planı yardımları ve uygulamaları başlatmıştır. Amerika, yüksek üretim potansiyeline sahip ekonomisini durağanlıktan korumak amacıyla savaş sonrasında stabil ve kontrol edilebilir ekonomik düzene, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına, teşebbüs hakkına ve etkin ulaştırma hizmetlerine yönelik politikalar üretmiş ve uygulamıştır. Bu çerçevede Amerika, Türkiye’nin de içine kabul edildiği Batı Avrupa ülkelerinde

yapacağı yardımlar ve sunacağı finansman ile bölgesel bir iş bölümü yaratmayı hedeflemiştir.

Amerika'nın Batı Avrupa ülkeleri ve beraberinde Türkiye için önerdiği iş bölümü rolleri; Amerika girişiyle kurulan IBRD, IMF gibi uluslararası yapılar tarafından belirlenmiş, yönlendirilmiş ve kontrol edilmiştir. Uluslararası iş bölümünün temelinde yer alan düşünce, en basit haliyle Amerika'nın elinde birikmiş olan ham madde ve makine stoğunun yardım kapsamına alınan ülkelerin ihtiyaçlarına göre eritilmesi olmuştur. Bununla beraber ülkelerin geleneksel üretim alışkanlıkları ve yatkınlıkları da iş bölümü dağılımında belirleyici unsur olarak göz önünde tutulmuştur. Örneğin, otomobil imalatı savaş öncesinde de güçlü olan İtalya makina alanında destek almıştır. İtalya'nın Fiat ve Alfa Romeo gibi otomobil üreticileri Marshall yardımlarından önemli ölçüde destek almışlardır (Grasse 2009: 19). İtalya'nın Sicilya adası ise, Marshall Planı çerçevesinde başlı başına bir çalışma alanı oluşturulmuştur. İtalya'nın genelinde yürütülen Marshall Planı özelliklerinin aksine, Sicilya'nın sosyo-ekonomik yapısı dikkate alınarak, büyük şirketlerden ziyade, aile işletmelerinin gıda imalatlarının iyileştirilmesi desteklenmiştir. Marshall Planında en fazla desteklenen ülke, ABD'nin doğal müttefiki, İngiltere olmuştur. Amerika, İngiltere'yi sadece ağır endüstride desteklememiş, üretkenliğin ve verimliliğin artırılması amacıyla İngiltere'ye teknik uzmanlık (*know-how*) da sunmuştur. Marshall yardımlarının İngiltere'deki organizasyonunu 1948-1952 yılları arasında *Anglo-American Council* yürütmüştür (Pelling 1988: 52). Fransa ve Almanya'da ise çelik endüstrisi lokomotif endüstri olarak desteklenmiş ve 1951 yılında Avrupa Birliğine de temel teşkil edecek olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (*European Coal and Steel Community*) kurulmuştur.

Kennan'ın Sovyetlerin çevrenmesi konusunda yazdığı raporda Türkiye'nin stratejik önemine vurgu yapmasıyla Türkiye; İkinci Dünya Savaşına girmemiş olsa da, Amerika tarafından müttefik olarak kabul edilmiş ve Batı Avrupa'nın yapılanması süreci kapsamına dâhil edilmiştir. Ancak İtalya, Fransa ya da İngiltere gibi köklü sendikacılık kültürünün ve olgunlaşmış müteşebbis kültürünün Türkiye'de bulunmaması gibi faktörler neticesinde, Amerikan yardımları, Türk ekonomisine önemli bir ivme kazandıramamış aksine dış borçlanmayı

büyütmüştür. Kültürel, ekonomik ve güvenlik anlamlarında Amerikan hegemonyası, Türkiye’de diğer Batı Avrupa ülkelerine nazaran daha fazla hissedilmiştir. Amerikalı uzmanlar tarafından hazırlanan raporlarda, Türkiye, diğer Batı Avrupa ülkeleri gibi eşit bir müttefik olmaktan ziyade, tarım ve maden ham maddeleri bakımından Batı Avrupa’nın kalkınmasına yardım edecek bir ülke olarak betimlenmiştir. Uluslararası iş bölümünde Türkiye’nin rolü de Türkiye hakkında yazılan raporlar çerçevesinde belirlenmiştir.

Hilts’in kendi adıyla anılan rapor hatırlanırsa, kuruluş hedeflerinde demir ağlarla ülkeyi örmeyi uman Türkiye, kendisini 35.000 km karayoluna ihtiyaç duyarken bulmuştur. Hilts’in önerisi doğrultusunda, Van’a kadar uzatılması düşünülen demir yolu projesinden vazgeçilmiş ve Karayolları Genel Müdürlüğü’nün kurulması için gerekli düzenlemeler başlatılmıştır. Aslında bu girişimlerin arkasında, Türkiye’nin karayolu taşımacılığına ihtiyaç duymasından daha çok, Amerikan otomotiv ve petrol şirketleri için Türkiye pazarının önemli olması yatmaktadır. Ekonomik üretim düzeyinde; Marshall yardımlarını yürüten uzmanlardan Thornburg’un Türkiye’nin sanayiye yönelik politikaları terk etmesi ve tarıma yönelmesi gerektiğine ilişkin şiddetli önerileri, yine bir diğer uzman Barker’ın Türkiye’nin ziraata ağırlık vermesine ilişkin önerileri hatırlanırsa “Köy Traktörü”, “Yusuf ve Sabanı” ve “Suyun Kontrolü” filmlerinin arka planını anlamak daha kolay olacaktır.

“Köy Traktörü”, “Yusuf ve Sabanı” ve “Suyun Kontrolü” filmleri, tarımda modern tekniklerin verimliliği artırmasına ilişkin bilgi vermektedir. Bu içerik izleyen çiftçiler açısından faydalı ve işe yarar görünmektedir. Bu tezde çizilen kuramsal çerçeve ve filmlerin göstergebilimsel yöntem ile yapılan incelemesinde, filmlerin bilgi vermenin ötesinde işlevi bulunmaktadır. Marshall filmleri, Amerikan hegemonyasını fikirler, değerler ve kurumlar üzerinden kurulmasını sağlamaya yöneliktir. Filmlerde tarımda mekanizasyonun ve modern ziraat tekniklerinin sağlayacağı faydalar ve gerekli makinelerin tedarik yöntemleri gibi bilgiler işlenmektedir. “Yusuf ve Sabanı” ile “Köyün Traktörü” filmlerinin bir başka ortak tarafı filmlerde yer alan esas karakterin fiziksel, psikolojik, toplumsal ve kültürel özelliklerinin benzeşiyor olmasıdır. Genç bir delikanlı mutlaka yeni açılan makine ya da ziraat okuluna gider. Kararlı ve kendinden emin bu genç adam okulda

öğrendiği modern teknik bilgiyi mutlaka kullanmak ister. Filmlerde eski tarlayı yeni aletlerle işlemenin keskin doğruluğuna mutlak inanç hâkimdir. Ama bu amaca ulaşmanın maddi yükümlülüğüne ilişkin hiçbir veri net olarak izleyiciyle paylaşılmaz.

Filmlerdeki tipler ise geleneksel tiplerdir ve işlevleri esas karakterin ön ayak olmasıyla köye gelen uzmanları dikkatle dinlemek, onaylamak ve verilen direktifleri tatbik etmektir. Filmlerde kullanılan halk müziği, doğal köy ortamı, anlatıcının ses tonu ve kullandığı ifadeler izleyicileri duygusal ve düşünsel açıdan itirazsız yönlendirecek anlatım araçlarıdır.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki önerilen hızlı makineleşmenin birçok tarım işçisini tasfiye edeceği, işsizlik neticesinde göçlerin olacağı, göç edenler için kentlerde istihdam yaratacak bir sanayinin olmayacağı ve bütün bunların sonucunda yaşanacak toplumsal sorunlara ilişkin bir ipucu filmlerde verilmemektedir. Ek olarak her tarım arazisinin makineli tarıma ya da suyun yönünün değiştirilmesine uygun olmadığı bunun sonucunda birçok toprağın erozyona feda edileceğine ilişkin herhangi bir bilgi de filmlerde verilmemektedir.

Yusuf ve Saban Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi

Film *Clarke and Hornby Film Productions* takdim eder girişi ve Türkiye’de *Tarım No. 1 Yusuf ve Saban* başlığıyla başlar. Fonda bir halk müziği ezgisi vardır.

Çizelge 4.1. Yusuf ve Saban filminin göstergebilimsel çözümü

Gösterge	İnsan	Mekan	Konu	Araç
Gösteren	Yusuf Zekeriya Bay Hasan Bay Cavit	Köy kahvesi Zirai Donatım Kurumu/ Johnson Motorları ve Santrifüjleri binası Tarla	Yusuf’un tarlasını geleneksel saban ile değil modern pulluk ile sürme çabası	Saban Pulluk Sandıklı mibzer
Gösterilen	İdealist Geleneksel Modern temsiller	Gelenek, ilkel metotlar ve geri kalmışlık Modernlik, gelişmişlik Zenginlik ve refah	Amerikan mallarının pazarlanması Malların alınması için uluslararası finansmana çiftçilerin entegre edilmesi Malların lojistiğini sağlamak üzere kurumların yapılandırılması	İdeoloji- Amerikan tarzı üretim ve tüketimin pekiştirilmesi

Bir bozkır görüntüsü ile beraber anlatıcı öyküyü anlatmaya başlar. Orta Anadolu’da halkın topraktan aldığı mahsule bağımlı yaşadığını, bu mahsulün bir sene iyi diğer sene kötü olabileceğini ve her mevsimin kendine has güçlükleri olduğu anlatılır. Erkeklerin tarlada çalışmaları, kadınların çamaşır gibi ev işleriyle beraber kuyudan su çekmeleri gibi köyün gündelik iş bölümüne ilişkin imgeler gelir. Bu arada fonda çeşme, köpek, kadın, çocuk görüntüleri yer alır. Gündelik hayata ilişkin bu görüntüler izleyicinin kendi gündelik hayatının devamı yanılsamasını oluşturur ve mesajın iletimini kolaylaştırır. Tabii doğal olmayan görüntüler de mevcuttur ama izleyicinin o kadar dikkatli olmayacağı varsayılmış olabilir; örneğin, okul sırasında oturan çocukların önünde kalem, defter gibi hiçbir araç gerecin bulunmaması ya da daha dikkatli bakınca çocukların Anadolu tipolojisinde bile olmaması, üzerlerinde o yılların en büyük eğitim simgesi olan siyah önlüğün bulunmaması gibi. Okul görüntüleri eşliğinde anlatıcı “okuldan mezun olunca bunlardan bazıları babasının tarlasına bazıları tarım okuluna gidecektir” sözleriyle köyün çocuklarının geleceğini de tanımlar.

Bir sonraki sahne köy kahvesidir. Erkekler tavla oynarken aynı zamanda radyodan haber dinlemektedirler ve ilk haber Tarım Bakanlığı'nın yaptığı şu açıklama ile ilgilidir: "Marshall yardımları çerçevesinde tarım makineleri için Bakanlığa 1.728.000 Amerikan Doları tahsis edilmiştir".

Orta Anadolu'nun kel tepeleri görüntüsü yansıtılır, bu iklim ve coğrafyada tarımın zor olduğu bir kez daha vurgulanır. Kuraklık nedeniyle hayvanların var olan kısıtlı otlar dışında fazla da gıdası olmadığına dikkat çekilir. Çoban hayvanları uzak tepelere götürüp yaymak zorundadır.

Bir sonraki sahnede dik bir yokuşta öküz ve atların çektiği kara sabanla yapılan tarım görüntüleri gelir. Yüzyıllardır aynı metotla tarım yapılmaktadır çünkü "bu gibi ilerlememiş yerlere yenilik geç gelir" diye görüntü izleyenlere bir de sözlü açıklanır.

Buraya kadar filmde önce sıradan gündelik Anadolu köy hayatıyla izleyicinin kendini mekân ve kişilerle özdeşleştirmesi sağlanır. Sonrasında zorluklar ve geri kalmışlıkla birlikte izleyicide umutsuzluk duygusu pekiştirilir. Araya sıkıştırılan haberle ufacık bir umut ışığı verilir ama yeterli değildir. İzleyicinin dengesi bozulmuştur ve o denge amaca uygun biçimde yeniden kurulacaktır.

Esas karakter olan Yusuf, babası Zekeriya'ya "Babacığım emin ol tarım okulunda bize fazla para harcamadan bazı basit aletlerle üretimde değişiklik yapılabileceğini öğrettiler" der ve babasından pulluk almak için ikna etmeye çalışır. Ancak babası itiraz eder. Kararlı olan Yusuf pes etmez ve şansını kahvede bir kez daha denemek ister. Zekeriya bu sefer arkadaşlarının da teşvikiyle Yusuf'un isteğini geri çevirmez. Yusuf hemen babasının elini öper ve atına atlayarak ziraat muallimi Bay Hasan'ı görmeye gider. Bay Hasan, Yusuf'a çok yardımcı olur ve onu "hayırlı başarılar" dileğiyle uğurlar.

Türkiye Zirai Donatım Kurumu Ziraat Makinaları ve Yedek Parça binasının görüntüsü gelir, bina üzerinde Johnson Motorları ve Santrifüjleri yazılıdır. Burası ABD'den gelen tarım makinalarının kontrol edilerek sevkiyatlarının yapıldığı yerdir. Yusuf'un pulluğunun kamyonu yüklenmesini ve nihayet Yusuf'a teslim edilmesini izleriz.

Yusuf babasının ve diğer şüpheci bakışların önünde “eski tarlayı yeni sabanı ile sürmeye” koyulur. Nihayet tohum ekme mevsimi gelir, Bay Yusuf Hasan’dan ödünç aldığı sandıklı mibzer ile tohum atar. Zira el ile tohum atmak “hem israfa neden olmakta hem de vakit almaktadır”. Aylar geçer ve buğdaylar boy atar. Yusuf’un başarısını ölçmek üzere Bay Hasan beraberinde Zirai Donatım Kurumundan Bay Cavit köye gelirler. Yusuf’un başarısı umut vaat etmektedir.

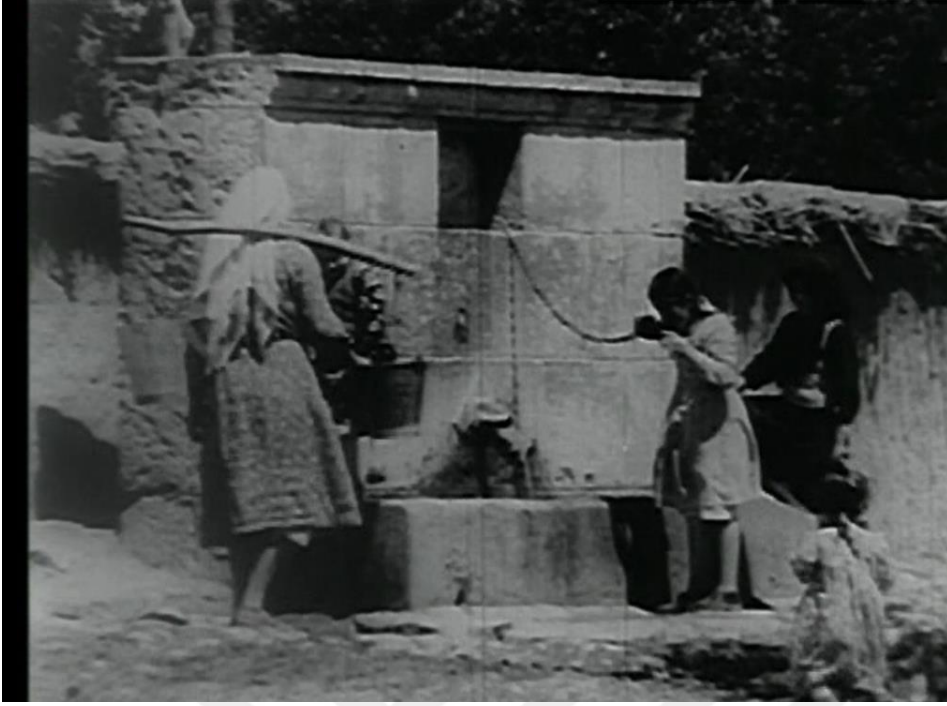
Filmin başından itibaren dinlediğimiz müzik yerini daha hareketli bir halk türküsüne bırakır çünkü artık hasat zamanıdır. Elbette en iyi hasadı ve tohumu Yusuf elde etmiştir. Bay Hasan ve Bay Cavit Yusuf’u tebrik ederken, Bay Cavit eline bir tebeşir alır etrafına toplanmış çiftçilere teknik bilgiler verir. Davasını kazanan Yusuf’un gülen yüzünün görüntüsü ile film sona erer.

CLARKE AND HORNBY
FILM PRODUCTIONS

TAKDİM EDER

TÜRKİYEDE TARIM No. 1.

YUSUF
VE SAPANI

Resim 4.1. Anadolu köyünde sıradan bir gün görüntüsü ile film başlar.

Resim 4.2. Yusuf'un babası diğer köylülerle beraber radyodan haberleri dinlemektedirler. Radyodan verilen ilk haber Tarım Bakanlığı'nın Marshall yardımları çerçevesinde Türkiye'ye yapacağı yardım ile ilgilidir.

Resim 4.3. Köy okulu sahnesi.

Resim 4.4. Bozkır tepelerde yapılan geleneksel tarım.

Resim 4.5. Karasabanla çift süren çiftçiler.

Resim 4.6. Tarım teknik okulunda gördüğü yeni pulluğu almak ve modern tarım tekniklerini denemek isteyen Yusuf babasından izin isterken.

Resim 4.7. Yusuf Bay Hasan'dan pulluk siparişı vermenin usullerini öğrenir.

Resim 4.8. Türkiye Zirai Donatım Kurumu Amerikan tarım makina ve parçalarının sevkiyatını yapmaktadır.

Resim 4.9. Yusuf'un köyüne teslim edilen pulluk.

Resim 4.10. Bay Hasan'ın Yusuf'a ödünç verdiği sandıklı mibzer.

Köy Traktörü Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi

Fonda yine bir halk müziği ezgisi ve Anadolu'da bir köy görüntüsü ile film başlar. Kara sabanla sürülen tarlalar gösterilirken anlatıcı, tarla sürmenin, suyu getirmenin, mahsulün toplanması işinin hep hayvanlarla yapıldığını söyler.

Çizelge 4.2. Köy Traktörü filminin göstergebilimsel çözümlemesi

Gösterge	İnsan	Mekan	Konu	Araç
Gösteren	Muhtar Hasan Emin Bay Reşat Necdet	Köy odası Tarım Teknik okulu Ziraat Bankası	Bir köy ortak bir kararla makinelî tarıma geçerler	Traktör Biçer döver
Gösterilen	Modernleşmeye hevesli, ödüllendirilen Amerika'yı yansıtan, temsil eden Modernleşmeye kapalı, cezalandırılan	Gelenek, ilkel metotlar ve geri kalmışlık Modernlik, gelişmişlik Zenginlik ve refah	Amerikan mallarının satılması Satılan malların kullanımı için okulların açılması Malların alınması için uluslararası finansmana çiftçilerin entegre edilmesi Malların lojistiğini sağlamak üzere kurumların yapılandırılması	İdeoloji- Amerikan tarzı üretim ve tüketimin pekiştirilmesi Çiftçilerin borçlandırılması Uluslararası borçlanma

Köy halkı Marshall yardımlarıyla Türkiye'ye birçok makine ve teçhizat geldiğini öğrenmiştir. Ziraat muallimi Bay Reşat, köylülere konu ile ilgili detaylı bilgi vermek üzere köye gelir. Bay Reşat, Muhtar Hasan tarafından karşılanır ve görüşmeler köy odasında başlar.

Bay Reşat köylülerin kararı neticesinde Ziraat Bankasının gerekli parayı temin edeceğini belirtir. Köylüler toplanarak köye bir traktör almaya karar verirler. Bay Reşat traktör kullanacak kimse olup olmadığını sorar ve muhtar iki kişi olduğunu söyler. Bu iki kişiden biri kendi oğlu Emin, diğeri de kamyon şoförlüğü yapmış olan Necdet'tir. Muallim ikisine de tarım teknik okuluna gitmelerini önerir ancak Necdet bu fikre sıcak bakmaz. Muhtar Hasan eğitimin oğlu Emin için faydalı olacağı düşüncesindedir. Emin teknik okula kayıt yaptırır.

Tarım teknik okulunda bilgiye hevesli genç çiftçiler traktör kullanımı, ufak parçaların tamiri ve değişimi gibi bilgilerle beraber diğer tarım makinalarının da kullanımını öğrenmektedirler.

Köy traktörü köye teslim edilir ve Necdet büyük bir hevesle traktörü kullanmaya başlar. Traktör sayesinde bir haftada bitecek iş bir günde bitmektedir. Ancak bir süre sonra traktör arıza yapar ve Necdet çaresizce traktörü tarlada bırakır. Ertesi gün teknik okulda her bilgiyi öğrenmiş olan Emin traktörü tamir eder ve izleyici teknik okulun önemini anlar.

Nihayet hasat zamanı gelir ve bu sefer Bay Reşat köye bir biçerdöver makinası temin eder. Biçerdöverle yapılan hasadın bereketli görüntüleri eşliğinde film sona erer.

Resim 4.11. Bozkır bir Anadolu köyü diye tasvir edilen köyden bir görüntü.

Resim 4.12. Geleneksel tarım tekniğini kullanan bir çiftçi.

Resim 4.13. Yine geleneksel tarım tekniğine ilişkin bir görüntü.

Resim 4.14. Makinalı tarım hakkında bilgi vermek üzere köye gelen Bay Reşat ve köyün muhtarı Hasan.

Resim 4.15. Köy odasında çiftçiler Bay Reşat'ı dinlemektedir.

Resim 4.16. Muhtar Hasan oğlu Emin'i Bay Reşat ile tanıştırır.

Resim 4.17. Emin tarım teknik okulunda traktörler ile ilgili mekanik eğitim alırken.

Resim 4. 18. Tarım teknik okulundan bir görüntü.

Resim 4. 19. Köye ortak alınan traktörü eğitim almamış olan Necdet kullanırken.

Resim 4.20. Arızalanan traktörü Emin tamir eder.

Resim 4.21. Traktör ile tarım oldukça kolay ve bereketlidir diye anlatılır.

Suyun Kontrolü Filminin Çözümlemesi

Bir pamuk tarlasında yan yana dizilmiş tarım işçilerinin görüntüsüyle film başlar. Anlatıcı toprağın cömert olduğunu ancak toprağın vereceğini alabilmek için çalışmanın, toprağı tanımanın, uygun ürün seçmenin, her aşamada bakım göstermenin şart olduğunu söyler.

Çizelge 4.3. Suyun Kontrolü filminin çözümlemesi

Gösterge	Mekan	Konu	Araç
Gösteren	Seyhan ve Ceyhan nehirleri- Çukurova	Barajların sel taşkınlarını önleme ve suyu kontrol etme de önemi	Baraj İş makineleri Su pompaları
Gösterilen	Başıboşluk İsrar Düzen Zenginlik	Uluslararası iş bölümünde Türkiye'ye verilen tarım ülkesi olma rolü	Amerikan hegemonyası ile işleyen bir tarım politikası ve uluslararası ekonomiye borçlanma yoluyla eklemleme

Türkiye'nin farklı tarım ürünlerinin yetiştirilmesi için uygun toprak ve iklim koşullarına sahip olduğu belirtilir. Bununla beraber en çok verimin elde edilmesi için yeni zirai teknik donanım şarttır. Daha sonra suyun önemine geçilir ve suyun faydaları kadar sel gibi zararlarının da olabildiğine dikkat çekilir. Sel sonrası görüntüler eşliğinde Çukurova'yı besleyen Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin önemi vurgulanır.

Anlatıcı suyun barajların suyun hızını kesmesi sonra sulanması uygun yerlere su vermek üzere arklara ayrılması yoluyla kontrol edilmesini anlatır. Ancak elbette Türkiye'nin mevcut baraj ve sulama kanalları yetersizdir. Hükümetin Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin suyunun doğuya yöneltilmesine ilişkin projeye değinilir. Bu yeni proje ile yeni tarlaları sulamak mümkün olacaktır.

Marshall yardımı ile Seyhan nehri üzerinde başlatılan bir projeden söz edilir. Ekranında ABD'den baraj inşaatı için alınmış iş makinalarının çalışması gösterilir. İş makinaları, projeye çalışan beyaz yakalılar ve tarlasını traktör ile süren çiftçilerin görüntüsü ve fondaki müzik izleyiciye motivasyon sağlayacak biçimdedir. Suyun su kanallarından yukarı tarlalara verilmesi de çok kolaydır. Yine Marshall yardımları ile çiftçi mekanik su pompaları alabilir, böylece suyun yönünü değiştirebilir ve yeni göletler oluşturabilir. Film, suyun servet olduğu ve çiftçinin servetine servet katacağı vaadiyle sona erer.

TÜRKİYEDE TARIM No. 3

SUYUN KONTROLÜ

CLARKE AND HORNBY
FILM PRODUCTIONS

TAKDİM EDER

Resim 4.22. Pamuk tarlasında çalışan çiftçiler

Resim 4.23. Pamuk tarlasında çalışan çiftçiler

Resim 4.24. Su kontrol edilmediği için oluşan sel sonrası görüntü

Resim 4.25. Bazı topraklar sel altındayken bazıları kurak

Resim 4.26. Suyun insan emeği ile kontrol edilme çabası

Resim 4.27. Su kontrol edilmeye başlanınca ara kollar oluşturulur

Resim 4.28. Ara kollar ile daha geniş bir coğrafya sulama imkanına kavuşur

Resim 4.29. Devlet daha fazla baraj, set ve göl yapmayı planlamaktadır

Sonuç olarak, ABD'nin Türkiye'yi tarım ülkesine çevirme amacı, birçok açıdan başarılı olmuştur. Atatürk Orman Çiftliği arazisinde kurulan uçak fabrikası, 1955 yılında durdurularak traktör fabrikası haline getirilmiştir. Türk uçak fabrikası, cumhuriyetin kuruluş tezlerinde sıklıkla tekrarlanan bilim ve sanayide kalkınma ve çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaşma ülküsüyle 16 Şubat 1925 tarihinde Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur. İstikbalin göklerde olduğu inancıyla kurulan Cemiyetin amacı, Türkiye'de havacılık sanayisini kurmak olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonunda, Almanya'da uçak üretimi durdurulunca birçok Alman ve Polonyalı mühendis Türkiye'ye davet edilmiş ve böylece teknik bir alt yapı kurulmuştur. 1935 yılında Türk Hava Kurumu adını alan Cemiyet, 1952 yılına kadar on altı tip uçak tasarlamış ve bunların on iki tipini hayata geçirerek toplamda 126 adet Türk tasarımı uçak imal etmiştir. Hatta bu uçaklardan THK 5/5A tipi uçak Danimarka'ya ihraç edilmiştir. Ankara Rüzgâr Tüneli (ART)'de havacılık alanında gelişmeyi azmetmiş bir idealin ürünü olarak, gerekli araştırma-geliştirme altyapısını ve uçuş öncesi ölçümleri sağlama işleviyle kurulmuştur. Uçak fabrikası ile eş zamanlı olarak rüzgâr tünelinin kurulması, havacılık sanayisi adına hedeflenenlerin, havacılığa dair teknolojinin ülke sınırları içinde üretilmesini de içerdiğinin önemli bir kanıtıdır. ART'nin büyüklük ve teknolojik olanakları bakımından Balkanlar dâhil yakın coğrafyada bir benzeri o dönemde bulunmamaktaydı. Üretken fakat oldukça kısa bir dönemin ardından, 1950'li yıllarla birlikte havacılık sanayi kuruluşlarının kapatılmasıyla, ART de uzun bir süre amaçsız kalmış ve kapatılmıştır. Havacılık sanayisine ait üretim yerleri, Türk Traktör Fabrikası olmuştur. Türk Traktör Fabrikası da ilk önce Amerika'dan gelen traktörlerin montajını yapmış, uzun yıllar sonra ancak traktör üretimine geçmiştir.

Uçak üretimi ile başlayan sanayileşme serüveninin traktör üretimine dönüşmesi, ABD'nin Türk ekonomisine şekil vermesinin en çarpıcı örneğidir. Maddi varlığın üretim ve bölüşümünün örgütlenme biçimi, toplumun ekonomik yapısını belirlemektedir. Amerika; Marshall planında Türkiye'yi tam bir tarım ekonomisi olarak tasarlamış, Marshall filmlerinde tarım ekonomisi olmaya uygun mesajlarla toplumda yeni ihtiyaçlar yaratmıştır. Thornburg'un Türkiye ile ilgili hazırladığı raporda; Türkiye'de ağır sanayinin kurulmasını gereksiz bulunmuş, demir-çelik fabrikalarının tasfiye edilmesi ve sanayinin tümüyle terk edilmesi

önerilmiştir. Thornburg'a göre, Türkiye'nin tamamıyla tarıma yönelmesi kendisi açısından en mantıklı ekonomik seçim olacaktır.

Türkiye'nin cumhuriyetin kuruluşunda itibaren, gerçekleştirdiği atılımın ve planladığı yatırımların bir sembolü olan uçak fabrikasının, Marshall Planıyla girilen yolda traktör fabrikasına dönüştürülmesiyle Türkiye ekonomisinin sanayi ve teknoloji hedefleri son bulmuştur. Tarımda makineleşmenin kurumsal yapısı olan Türk Traktör Fabrikası; Makine Kimya Endüstrisi, Türkiye Ziraat Kurumu, Ziraat Bankası, Tariş, Çukobirlik ile Amerikan traktör imalatçısı Minneapolis-Moline arasında imzalanan anlaşma ve Bakanlar Kurulu kararıyla 1954 yılında Ankara'da kurulmuştur. Türk Traktör, 1954-1957 yılları arasında, Amerika'dan gelen 1067 adet traktörün montajını yapmış ve Türk çiftçisine Amerikan kredisi kullandırma yoluyla satmıştır.

Türkiye ile Amerika arasında imzalanan 4 Temmuz 1948 tarihli Ekonomik İşbirliği Anlaşması ek raporlarında, Amerikalı uzmanlar, Türkiye'ye Avrupa'nın tarım ve maden ham madde anlamında kalkınmasına yardım etmesi görevi vermiştir (Sander 1979:46-48). Böylece Türkiye, Amerika'nın devletler arasında yaptığı iş bölümünde üzerine düşen görevi kabul etmiş ve uluslararası ekonomiye Amerika'nın kendisine verdiği rolü üstlenerek eklemlenmiştir. Türkiye, uluslararası ekonomiye eklemlenme sürecinde, kendi iç hukukunda bazı yapısal düzenlemeleri de gerçekleştirmiştir.

Tarım ülkesi olma misyonunu üstlenen, bu misyon uğruna o güne dek yaptığı sanayi ve teknoloji yatırımlarını terk etmekle kalmayıp bir de üstüne borçlanan Türkiye; Amerikan malları ülkeye rahatça girebilsin diye 1950 yılında 11704 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yeni bir ithalat rejimini yürürlüğe sokarak gümrük tarifeleri dışındaki koruma önlemlerini büyük ölçüde kaldırmıştır. Daha önce de değinildiği üzere, bu süreçte Türkiye; IMF, Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütüne üye olmuştur. Devletçi-korumacı politikalara son verilmesini öneren Amerikalı uzmanlardan sonra, Amerikan kurumlarında ve üniversitelerinde yetiştirilen Türk uzmanlar da benzer önerilerin savunucu ve uygulayıcıları olarak Türk ekonomi politliğini belirlemeye devam etmişlerdir.

Bir tarım ülkesi olma yolunda yaygınlaşan traktör kullanımıyla ekilen alan ve tarımsal hasıla önce hızlı büyüme gösterse de 1954'den itibaren tıkanma süreci başlamıştır²⁵. Devlet politikası olarak da tarıma dönük politikalarda büyük toprak sahipleri ile küçük çiftçi çıkarlarının çatışması halinde büyük toprak sahipleri gözetilmiştir. Hatta bu yöndeki devlet politikasının bir başka sonucu da kökeni tarım olmayan sermayenin ve/veya traktör sahibi olan sermayenin, yatırım alanı olarak tarımı seçmesi ve çıkarları göz ardı edilen küçük çiftçiyi tarım işçisine dönüştürmesi olmuştur.

Tarım ürünleri satıp karşılığında teknoloji alan bir ülke olma gayretindeki Türkiye, 1954'ten itibaren liberal dış ticaret rejiminde dış dengeyi sağlayamayacağını fark etmiştir. Bu nedenle dış ticaret kontrollerini yeniden yürürlüğe koymuş fakat o tarihe kadar çok kısa bir zaman dilimindeki ticaret açıklarını kapatmaya gücü yetmemiştir. 1954 yılından itibaren uluslararası ekonomiden çözülmeye yönelik çabaları IMF'nin artan baskılarıyla sonuçsuz kalmış, IMF reçetesi diye ülkece bilinen istikrar politikası önlemleri dış yardımın kesilmemesi için devam eden biçimde gündemde tutulmuştur.

4.3.2. Amerikan Değerlerini Türkiye'ye Güvenlik Tezleriyle Meşrulaştırarak Sunan Filmler

ABD'nin stratejik yönetim planı çerçevesinde, Türkiye'de sürdürdüğü kamu diplomasisi etkinlikleri, Türkiye'yi "hür dünya" kampına çekmeye yönelik hazırlanan *Barış İçin İttifak* ve *Kore'den Ders Alalım* filmleri, güven vaat eden müttefik ABD'yi Türk halkının gözünde yücelten filmler olarak analiz edilecektir.

Barış İçin İttifak ve *Kore'den Ders Alalım* filmleri; içerik olarak barış olgusuyla beraber, Amerika'nın günümüzde bile en iyi pazarladığı ürünler olan, demokrasi, eşitlik, haklar, özgürlük, rekabet ve girişimcilik konularını işlemektedir. Bu filmler Türkiye'de çekilmemiş ama Türkçe olarak da seslendirilerek köy-kasaba dolaştırılarak Türk halkına izlettirilmiştir. Filmler sadece Türk halkına yönelik

²⁵ Marshall yardımlarının ilk birkaç yılında üretim %13 oranında artmıştır (Boratav 1998:84).

hazırlanmadığından filmlerde; halk müziği ezgilerine ve Anadolu insanının gündelik yaşantısına ilişkin görüntülere rastlanmamaktadır. Bunun yerine, girişte savaş sonrası yıkık dökük kent görüntüleri ama devamında izleyicileri bir denge noktası olduğuna ikna etme yolu olarak yeniden inşa edilen kentler, çalışan ve üreten insanların görüntüleri gösterilmektedir.

Barış İçin İttifak Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi

Tarımın mekanizasyonu filmlerinden farklı olarak film klasik müzik ile başlar. Anlatıcı coşkulu bir tonlama ile İkinci Dünya Savaşı'nın ve sonrasında bir özetini aktarır.²⁶

Çizelge 4.4. Barış için ittifak filminin göstergebilimsel çözümlemesi

Gösterge	İnsan	Mekan	Konu	Araç
Gösteren	Batılı askerler Sovyet askerleri	Kentler Harita üzerinde ülkeler	Sovyet tehdidini vurgulayarak barış için neden Türkiye'nin neden müttefik olması gerektiği anlatılır	Sovyet tankları Sokak çatışmaları
Gösterilen	Barışçıl Evine dönenler Savaş yanlısı olanlar Tehdit olarak varlığını sürdürenler	Yeniden inşa edilen evler, sokaklar, kentler ile verilen barış, huzur, yaşam iletisi Sovyetlerin Savaş sonrası tanklarını çekmeyerek sırasıyla işgal ettiği ülkeler, bağımsızlığa tehdit iletisi	Ekonomik olarak Amerikan hegemonyasının yeterli olmaması, güvenlik kaygısı pekiştirilerek hegemonyası altında olan ülkelerin silahlandırılması NATO'nun kuruluşunun meşruiyetinin sağlanması	Savaş, baskı, karmaşa Sovyetlerin kurguladığı dünya düzeni Demokratik, adil, eşitlikçi, refah dolu dünya Amerika'nın kurguladığı dünya düzeni

Arkada yıkık kent görüntüleri, terhis olarak evine ve işine dönen askerlerin yanmış yıkılmış binaları yeniden inşa etmeleri ya da çiftçilik yapmaları gösterilir. Batılı askerlerin terhis telaşlarının aksine, Sovyetlerin acelesiz tavırları vardır. Çünkü Stalin, “ordusunu halkları yıldırma” üzere kullanmaktadır. Kremlin'in en büyük gayesi dünyada komünizmi yaymaktır. Sovyetlerin işgal ettiği ülkelerin adı sayılırken ekrana harita gelir; haritada S.S.C.B. ve Türkiye işaret edilir. Daha sonra anlatıcı, sert ve kesin bir tonlamayla Sovyetlerin Türkiye'den taleplerini sıralar. Buraya kadar izleyici kendisini, ülkesini, özgürlüğünü tehdit altında hisseder. Filmin devamında anlatıcı şunları ekler: “Türkiye Rus tehdidinden çekinse de Yunanlılardan daha dirayetli durdu ve bu talepleri kesin bir dille reddetti. Rusya

²⁶ Filmden bir alıntı: “Batı’dan gelen ordular Almanya’nın içinde ilerleyerek doğudan gelen Sovyetler ordusunu karşılamıştı. Bu karşılaşmadan iki hafta sonra Naziler yenilgiyi kabul etti. Herkes neşe içindeydi ve *Allaha şükrediyorlardı*”.

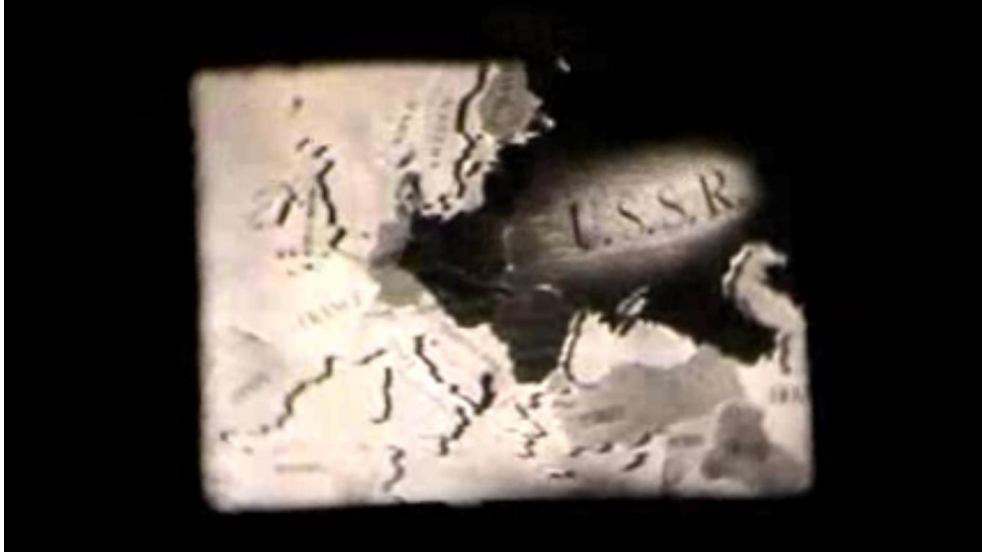
Yunanistan'da iç savaş çıkarmayı başarmıştı, komünist çeteler burada etkin hale gelmişti....Oysa Türk halkı hür yaşamayı addetmiştir...hürriyete aşık bu millete yardım etmek gerekiyordu..." Bu ifade ile az önce tehdit edilen Türk halkına güven duygusu aşılanır. ABD; Türkiye'de yürüttüğü politikalarının meşruiyetini güvenlik tezine dayandırır ve Türk halkının "hürriyetini" koruyacak güvenilir müttefik olarak kendisini sunar.

Film buradan Truman'ın hür milletleri (Türk ve Yunan) desteklemek üzere Senatoda yaptığı konuşmayla devam eder. Yardım kapsamında Türkiye'ye "makine ve teçhizat akmaya başlandığı" ifade edilir. Ancak yardımların; tehditleri bir süreliğine durduğunu, tam korunmanın ancak askeri ittifak ile mümkün olacağı belirtilir ve NATO'nun kuruluş hikayesine geçilir. Film burada NATO'nun kuruluşunu meşrulaştırmaya ve Türk halkını NATO'ya asker göndermeye ikna etmeye başlar.

Filmde Sovyet tankları, Sovyet askerlerinin geçit töreni, askeri kıyafetli Stalin ve Sovyet destekli komünist çetelerin sokaklarda çıkardığı çatışmalara ilişkin görüntüler sıklıkla yer almaktadır. Bu görüntülerle verilmek istenen mesaj; totaliter Sovyetlerin kargaşa ve yoksulluk yarattığı, bağımsız milletleri tehdit ettiğidir. Sovyetlerin bu tehdidine karşın, ABD'nin rolü, hür milletleri korumaktır. ABD; hür milletleri korumak için yardım yapmayı görev bilmekte ve Türkiye'ye makine-teçhizat yağdırmaktadır. Oysa ki yapılan yardımlar, gönderilen makine ve teçhizat aslında karşılıksız olmamıştır. Türkiye; aldığı yardımlar karşısında borçlandırılmış ve bu borçlanmanın kontrolü için kurulan yapılara dahil edilerek kendi kendini yönetme becerisine kısıtlamalar getirmiştir. Ancak filmde, yapılan yardımların karşılıksız olduğu ve tüm çabanın "bağımsızlığına düşkün Türk halkının hürriyeti" için yapıldığı algısı yaratılmıştır. Filmde, hürriyet ile beraber ABD'nin diğer yan ürünleri olan demokrasi, insan hakları, eşitlik kavramları da vurgulanmaktadır.

Resim 4.30. Savaş sonrası evlerine dönen askerler.

Resim 4.31. Savaş sırasında girdiği topraklardan savaş sonrası işgal eden SSCB'nin Avrupa'nın özgürlük ve demokrasisini tehdit ettiğini anlatan görsel

Resim 4.32. Savaş sonrası SSCB yönetiminde kalan bölünmüş Berlin görseli.

Resim 4.33. SSCB'nin işgal ettiği yerlere acı ve yokluk götürdüğü iddiasına ilişkin bir görsel.

Kore'den Ders Alalım Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi

Güney Kore'nin 35 yıllık esaretten sonra bağımsızlığına kavuştuğu bilgisiyle anlatıcı hikâyeye başlar.²⁷

Çizelge 4.5. Kore'den Ders Alalım Filminin Göstergebilimsel Çözümlemesi

Gösterge	Mekan	Konu	Araç
Gösteren	Güney Kore	Marshall yardımları ile yenilenen ve yapılan Güney Kore SSCB'nin desteklediği Kuzey Kore tarafından tehdit edilmektedir, bu tehdit etkisiz hale getirilmelidir	Makineli tarım Tekstil makineleri SSCB tankları ve silahları
Gösterilen	Kalkınan, değişen, modernleşen Güney Kore	Uluslararası iş bölümünde tarım ve ucuz tekstil imalatçısı ülke Sovyet yayılmacılığına eşik ülke	Demokratik, refah, barış, huzur dağıtan ABD Kaos, karmaşa, savaş tehdidi yayan SSCB

ABD, koruması altında olan Güney Kore'ye Marshall Planı ile yardım etmiştir. Filmde Amerikan yardımlarıyla kalkındığı iddia edilen Güney Kore'nin gelişen ekonomisinden söz edilir. Güney Kore, yardımlar sayesinde artık kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye gelmiştir. Marshall yardımlarıyla açılan teknik okullarından birçok teknisyen mezun olmaktadır.

Ancak bu umut veren tablo, komünist Kuzey Kore'nin tehditleriyle bozulmak üzeredir. Sovyetler, iki ülke arasına tank ve silah yığmaktadır. Oysa büyümeye ve gelişmeye odaklı Güney Kore yeni bir savaşa hazırlıksızdır. ABD'nin önderliğinde Birleşmiş Milletler, Güney Kore'ye asker ve askeri teçhizat bakımından destek olmaya karar verir.

Ülkeye gelen Marshall mühendisleri, en önemli eksiğin demir yolu olduğuna ilişkin bir rapor yazarlar. Bu raporlar doğrultusunda, Güney Kore'de, raylar döşenmeye başlar. ABD desteğiyle ülkede iplik atölyeleri kurulur ve balıkçılara

²⁷ Burada sözü edilen esaret 1910 yılından 1945 yılına kadar ülkenin Japon işgali altında kalmış olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Japonya önemli kolonilerinden biri olan Kore'yi kaybetmiştir. Savaş sonrasında ülkenin güney toprakları ABD, kuzey toprakları da SSCB işgali altında kalmıştır.

yeni teknoloji balıkçı tekneleri yardım kapsamında verilir. Ancak verilen her makina ve teçhizat karşılığında Güney Kore halkı tıpkı Türk halkı gibi borçlandırılır. Ülkenin enerji ihtiyacını karşılamak üzere, santrallerin kurulması için gerekli donanım yine ABD tarafından temin edilir.

ABD; Güney Kore ve Türkiye'ye, komünist tehdidi çevreleme politikasında, stratejik olarak oldukça önem vermiştir. Türkiye'ye Batı Avrupa'nın ham madde ve tarım ülkesi olma rolü verilmişken; Güney Kore balıkçılık, pirinç tarımı ve iplik imalatı gibi alanlarda desteklenmiştir.²⁸

Marshall filmleri, Amerika'nın farklı halklar arasında, ortak değerler yaratarak bir hegemonya kurduğunu göstermektedir. Etkili bir kamu diplomasisi, ancak yumuşak gücün etkin kullanımına bağlıdır. Yumuşak güç, ortak değerlere dayanmaktadır. Hegemonun istediği sonuçların, diğerleri taraflardan istenmesinin yolu, mesajın yaratılan ortak değerler üzerinden verilmesidir. Soğuk Savaş döneminde Amerika; fikirlerini, hegemonyası altında bulundurduğu ülkelerde "ortak değerler" haline getirmiştir. Amerikan'ın empoze ettiği değerler; Amerika'nın kurmuş olduğu uluslararası örgütler ve maddi kabiliyetleri ile uyumlu çalışarak Cox'un hegemonya yorumunda işaret ettiği konsensüs yaratılmıştır. Marshall filmleri; Amerikan hegemonyasının çelişki ve mücadele yoluyla değil, hegemonya paydaşlarının konsensüsü ile kurulduğuna yönelik görgül belgelerden en belirgin olanıdır. Amerika, kamu diplomasisi ile Soğuk Savaş döneminde paydaşlarıyla denge durumunda bir sistem geliştirmiştir.

²⁸ Marshall Yardımları sırasında ve sonrasında Güney Kore de tıpkı Türkiye gibi dış ticaretini tamamen korumasız bırakma yoluna gitmiştir. İki ülke aynı uluslararası yapılara ortak olmuş, sonu gelmeyen borç ödeme döngüsüne girmişlerdir. Sonuç olarak iki ülke peş peşe askeri darbe yaşamıştır.

Resim 4.34. Güney Kore’de piriñ tarımı yapan çiftçiler.

Resim 4.35. Marshall yardımları ile desteklenen tekstil sektörü.

Resim 4.36. Bir imalathane görüntüsü.

Resim 4.37. Marshall yardımları ile açılan bir teknik okul.

Resim 4.38. Güney Kore'ye bir tarım ülkesi olma rolünün verilmesi neticesinde desteklenen pirinç üretimi.

Resim 4.39. Güney Kore, SSCB kontrolü altında olan Kuzey Kore tarafından tehdit edilmektedir. Bu nedenle ABD ve müttefikleri Güney Kore'yi desteklemelidir.

Resim 4.40. Artan tehditler karşısında askere alınan genç Koreli adamlar.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Uluslararası ilişkilerde; devletler, realist yaklaşımı benimseyen araştırmacıların iddia ettiği şekliyle karmaşık ve anarşik uluslararası toplumda kendi çıkarlarına uygun üretimlerinin büründüğü biçimler aracılığıyla ekonomi, iletişim, ikna, eğitim, tanıtım gibi süreçlere ve ilişkilere ilişkin stratejiler geliştirirler ve kendi maddi koşullarını daha etkili bir şekilde oluşturmak için birbirleriyle iş birliği yaparlar.

Soğuk Savaş döneminde, Türkiye'nin Sovyetlerin çevrelenmesi politikası için gerekli jeopolitik öneme sahip olması nedeniyle ABD, Türkiye'yi müttefik olarak kabul etmiştir. Marshall Planı kapsamında; ABD, Türkiye ile sadece ekonomik temelli değil, uzun vadeli ve çok yönlü stratejik ilişki kurmak üzere harekete geçmiştir. Türkiye ise, neo-realist yaklaşımın önerdiği biçimde, rasyonel bir aktör olarak çıkarlarını hesaplamış ve uluslararası sistemde kendisi için ekonomi, finans, güvenlik ve Batılılaşma meselelerinde optimum denge unsurlarını gözeterek amacına ulaşmak için mümkün olan en verimli araçları o günün koşullarına uygun olarak seçmiştir. ABD; eğitim, kültür, ekonomik yardım ve güvenlik gibi unsurlarla zorlama ve baskıdan uzak bir görüntüyle, Türkiye'de kendi hegemonyasını kurarak Sovyet tehdidini Batı Avrupa'yı koruyacak şekilde çevrelemiştir. Öte tarafta Türkiye, yüzyıllardır kabullendiği Batının yüksek medeniyet seviyesine ulaşma sürecinde ve o günkü politika yapıcılarının belirlediği çıkarlar doğrultusunda ABD hegemonyasını kabullenmiştir. Türkiye'de Batı normlarını hali hazırda benimsemiş yönetici-elit ile beraber yönetilenlerin de Amerikan ideolojisini, değerlerini, ideallerini ekonomik bir çerçeve içinde, yaşam biçimi olarak benimsemesi ABD'nin arzu ettiği stratejik ilişki olmuştur. ABD sahip olduğu bütün olanaklar ile kendi ideolojik formasyonuna uygun tasarıda Türk halkının bilgi, inanç, sanat, spor, eğitim, hukuk, gelenek ve adetlerini, kısacası, kültürünü Amerikan değerleri ile yeni bir toplumsallaştırma çerçevesinde dönüştürmeyi amaçlamıştır.

Truman Doktrini ve Marshall Planı, ABD'nin Türkiye'de hegemonik kontrol kurmasına olanak sağlayan en önemli basamaklar olmuştur. Bu dönemde, ABD güvenlik tezleriyle meşrulaştırdığı kendi ekonomik, kültürel ve sosyal değerlerini uluslararası yapılar üzerinden Türkiye'de işler hale getirmiştir. Truman Doktrini,

ABD'nin öncelikleri arasında Türkiye'yi de sıralaması açısından önemlidir. Marshall Planı ise Amerikan hegemonyasının; Türkiye'de yeni yasa düzenlemelerinin yapılması, yeni yönetim kurumlarının oluşturulması ve ülkenin uluslararası kurumlarla uluslararası topluma eklemlenmesini sağlamıştır. Bu açıdan Marshall Planı, Amerika'nın Türkiye'de yapısallaşması (kurumsallaşması) hareketini köktenci biçimde başlatması nedeniyle önemlidir. ABD'nin kapitalist ekonomik ideoloji ile Türkiye'yi SSCB karşısında hegemonyası altına alması, Cox'un hegemonyayı maddi kaynaklar, fikirler ve kurumlar arasında tanımlayan modelini yansıtmaktadır. Bu süreçte ABD'nin maddi kaynaklarını, fikirlerini, kurumlarını ve kültürünü Türkiye'de ve Türk halkına sert güç kullanarak dayatmamıştır. Bunun yerine ABD, Cox'un önerdiği gibi kurumları, fikirleri ve kültürü öne çıkararak, Nye'in ifadesiyle yumuşak güç kullanarak Türk halkını stratejik iletişim sürecine dâhil etmiş ve Türkiye ile uzun vadeli ve çok yönlü ilişki inşa etmiştir. ABD - Türkiye arasında 1945'lerden sonra kurulmaya başlanan ve birkaç kırılma noktası ile sapmaya uğrasa da günümüze kadar devam eden ilişki, Nye'in ifadesiyle "karmaşık karşılıklı bağımlılık" ilişkisidir. Bu ilişkinin kurulması ve yönetilmesi ise ABD'nin uyguladığı uluslararası halkla ilişkiler pratiği, daha özel olarak ise kamu diplomasisi yöntem ve araçlarıdır. Hatırlamak gerekirse, uluslararası halkla ilişkilerin prensibi; rızanın baskı ve şiddet yoluyla değil, müzakere, iletişim ve uzlaşıyla sağlanmasına dayanmaktadır. ABD Truman Doktrini ve Marshall Planı ile başlayan ve devam eden süreçte Türkiye ile ilişkilerini kamu diplomasisi aracılığıyla Türk toplumunda rıza imal ederek yönetmiştir. Zaten Türk dış politika geleneğinin batılılaşma yönelimli olduğunu anımsanırsa, Soğuk Savaş döneminde, ABD'nin Türkiye'yi "özgür dünya paktı" içinde tutma çabasında herhangi bir askeri tehdide gerek de kalmamıştır. Türkiye, ABD hegemonyasını, Marshall Planına dâhil olarak kabul etmiş ve bunu Batılılaşma anlamında önemli bir fırsat olarak da görmüştür. Marshall Planı yardımları ile başlayan süreçte katılımlı gücün etkisi ile Türkiye, ABD ile kendisiyle oydaş davranmasını sağlayacak biçimde ekonomik, toplumsal ve kültürel anlamlarda uluslararası yapılara eklemlenmiştir.

Soğuk Savaş döneminde SSCB ile realist yaklaşım prensipleri çerçevesinde bir güç ilişkisi kuran ABD; çevreleme politikası gereği paydaş kabul ettiği ülkeler ile Cox'un önerdiği prensipler çerçevesinde bir güç ilişkisi kurmuştur. Türkiye'nin de içinde yer aldığı çevreleme politikası gereği ABD, realist yaklaşım önerilerinin

aksine, devleti başat aktör yapmamış onun yerine uluslararası yapıları inşa ederek, yürüttüğü politikalarda uluslararası meşruiyet sağlamıştır. ABD, güç ve barış arayışını Sovyetler bloğuna karşı realist yaklaşımın işaret ettiği güç maksimizasyonu ile sağlarken, aynı arayışı, paydaşlarıyla ilişkilerinde, Cox'un işaret ettiği konsensüs ve iş bölümüne dayandırmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Amerika, Sovyetler Birliği'ne karşı nükleer strateji geliştirerek sert gücünü ortaya koymuştur. Öte yandan Nye'in yumuşak güç olarak tanımladığı bireysel özgürlükler, demokrasi, şeffaflık, mülkiyet hakkı gibi değerleri kullanan Amerika, paydaş ülke halkları arasında çekim ve cazibe unsuru yaratmıştır. Amerika, kendisini çekici yapan ve her biri soyut olan yumuşak güç öğelerini, önce kapitalist ideoloji çerçevesine yerleştirmiş, daha sonra bütün bu unsurları, Cox'un işaret ettiği biçimde, kurumsal yapılar altında somutlaştırmıştır. O halde, kamu diplomasisini en yalın haliyle, yumuşak güç unsurlarının kurumsallaşarak hegemonyaya dönüşmesinde etkili olan uygulamalar biçiminde tanımlamak yanlış olmaz. Burada askeri müdahale gibi sert güç uygulamaları söz konusu değildir. Amerika'nın başarılı biçimde uygulamış olduğu hegemonya kurma sürecinin bir parçası olan kamu diplomasisi uygulamaları neticesinde paydaş ülke halkları Amerika ile uyumlu hareket ederek karar vermiş ve bu doğrultuda seçimlerde bulunmuşlardır. Örneğin, Soğuk Savaş dönemi güç dengesi neticesinde oluşan Uluslararası Para Fonu ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası örgütlerinde ABD, oy verme gücü bakımından, diğer üyelerden önde gelmektedir. Bu nedenle geç sanayileşmeye başlayan ülkelerin gelişme parametreleri Amerika tarafından belirlenmiştir. Diğer bir örnek ise, Amerikan üniversitelerinde eğitim görmüş olan kişiler, Amerikan hegemonyasının ortak değerler ve ortak çıkarlar şeklinde rasyonelleştirilmesine ve toplumsal tercihlerinin yönlendirilmesinde etkili olmuşlardır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında insan kaybı ve ekonomik darboğazı yaşayan Avrupa, savaş sonrasında yüksek enflasyon ve finansal sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Diğer tarafta Amerika ise savaş ekonomisi ile büyüttüğü ekonomisi ile neredeyse dünyada üretimi süreklilik arz eden tek ekonomi haline gelmişti. Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyetler işgali altında kalması, Batı Avrupa ülkelerinin ise yaşadığı finansal çöküş, Amerikan ekonomisine ihracatın düşük olması nedeniyle

zarar vermekteydi. Bu açıdan bakıldığında Marshall Planının Amerika'nın ihracatına hızla ivme kazandıran bir strateji olduğu ortadadır. Marshall Planı ile Amerika, Türkiye'nin de içinde olduğu ülkelere ham madde ve makina teçhizatı tedarik etmiştir. Marshall Planı ile Amerika sadece ekonomik anlamda ihracat yapmamış aynı zamanda kültürünü de ihraç etmiştir.

Türkiye, 1946-1953 yıllarında dış politikada Sovyetler Birliği'nin göndermiş olduğu nota ile kendisini yönelik tehdidin artırması ve iç politikada çok partili rejime geçişin başlamasıyla, korumacı politikalarını, Amerika'nın ön ayak olmasıyla da yavaş yavaş terk etmeye başlamıştır. Türkiye, Truman Doktrini ile başlayan ve Marshall Planı ile zirveye ulaşan dönemde popülist iç politikaya hizmet etmek dışında uzun vadeli hiç bir planlama olmaksızın malzeme ve yedek parça ithal etmiştir. Bir süre sonra Türkiye'nin kuruluşunda ortaya konan ekonomik hedefler yerini tamamen Amerikalı uzmanların önerdiği hedefler ile yer değiştirmiştir. Amerika tarafından hazırlanan farklı raporların ortak noktası, uluslararası iş bölümünde Türkiye'ye kesinlikle tarım ülkesi olma rolünün verilmiş olmasıdır. Tarım ülkesi olma vizyonunu benimseyen Türkiye; uçak, motor ve makine imalat fabrikalarını tasfiye etmiş, uçak fabrikasını traktör montaj atölyesine çevirmiş, Eskişehir tank fabrikası ve Kırıkkale silah fabrikasını kapatmıştır. Tarımda mekanizasyon ile tarım gelirinin artırılacağı yönündeki öngörüler ise tutmamıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, tarım gelirleri gerilemiş; tarımda mekanizasyonun plansız ve süratli biçimde hayata geçirilmesi, kente göçü ve beraberinde birçok sosyal sorunu da beraberinde getirmiştir. Kısacası Türkiye, tarım ülkesi olmak için traktör montajını uçak imalatına tercih ederken tarım ülkesi de olmayı tam anlamıyla başaramamıştır. Türkiye'nin tek vazgeçtiği sanayisini geliştirmek olmamıştır, çıkartılan kanunlarla bu dönemde yabancılara petrol arama ve çıkarma izinleri de verilmiş ve ülke yabancı sermayeye dengesiz biçimde açılmıştır. Sloganı Sovyetler Birliğine karşı "*Hür Dünya*" olan Amerika; uluslararasılaştırdığı finans kuruluşlarıyla kendisine yeni pazarlar açarken, Türkiye gibi birçok ülkeyi küresel borç döngüsüne sokarak ve devamında uyum programları önererek kendi ekonomik dünya düzenini kurmayı ve yönetmeyi başarmıştır.

Kamu diplomasisi ile Amerika, Türkiye'de politik çıkarları doğrultusunda yumuşak güç unsurlarını stratejik biçimde kullanmış ve bir ölçüye kadar da

hedeflerine ulaşmıştır. Zaman içerisinde Türkiye’de ekonomik, toplumsal ve politik dönüşümler bazı sapmalarla da olsa Amerika’nın dünya görüşüne uygun biçimde gerçekleşmiştir. Amerika; İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Sovyetler Birliği karşısında, kapitalist dünya düzenini kurumsallaştırarak hegemonyasını kurmuştur. Savaş sonrası barış ve istikrarı sağlamak üzere Birleşmiş Milletleri, ekonomik yapılandırmayı sağlamak üzere Dünya Bankası’nı ve Uluslararası Para Fonu’nu kurmaya önderlik eden Amerika, tahakkümcü bir güç uygulayıcısından ziyade rızaya dayalı ilişki kuran bir müttefik olarak algılanmıştır.

Amerika’nın Sovyetler Birliği karşısında, rızaya dayalı hegemonyasını kurmaya yönelik çabaları içerisinde kamu diplomasisi etkinlikleri oldukça önemli yer tutmaktadır. Realist uluslararası ilişkiler yaklaşımında hegemonya kavramı, hegemonun askeri gücünü referans almaktadır. Oysa eleştirel yaklaşımda; Cox’un uluslararası ilişkilere taşıdığı hegemonya kavramı, zorlama sonucu değil, devletlerin güç odakları etrafında o gücün etkisini kabul ederek kendi rızaları ile oluşturdukları bir ilişki sistemi anlamında kullanılmaktadır. Cox’un hegemonya kavramına atfettiği anlamda, Amerika’nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında kamu diplomasisi etkinliklerini de kullanarak hegemonik bir düzen kurduğu ifade edilebilir. Amerika; küresel kapitalizm, insan hakları, demokrasi, mülkiyet hakkı gibi değerlerini paydaş ülkelerde önemli ölçüde benimsetilmesinde kamu diplomasisini etkin bir araç olarak kullanmıştır. Amerikan hegemonyası; salt maddi kaynaklar ile desteklenmemiş aynı zamanda BM, IMF, Dünya Bankası ve NATO gibi kurumlar ile de sürdürülebilir kılınmıştır. Marshall Planı ile karşıt ideolojiyi çevrelemeye yönelik ilk adımlar atılmış ve serbest ekonomi yürürlüğe girmiştir. Amerika’nın Sovyetler Birliği’ni çevreleme politikası güvenlik tezleriyle meşrulaştırılırken esas olan, Amerikan hegemonyasının kabul gördüğü bölgelerde, Amerikan ekonomik ve toplumsal çıkarlarının korunması olmuştur.

Sonuç olarak, politikalara destek sağlama, olumlu algı oluşturma ve sürdürülebilir ilişki inşa etme süreçlerini kapsayan kamu diplomasisi; yumuşak güç üreten bir ülke tarafından, uluslararası politikada kullanılabilecek etkin bir araçtır. Günümüz uluslararası ilişkilerinde, başta Amerikan hegemonyası olmak üzere, erk sahibi diğer uluslararası ya da bölgesel aktörler daha tahakkümcü hale gelmiş ve

uyguladıkları politikalar bağlamında gittikçe azalan bir meşruiyete sahip olmaya başlamışlardır.

Bu çalışmanın amacı; kamu diplomasisi etkinliğine tarihsel bir perspektiften bakarak, mesele hakkında daha derin bir kavrayış ortaya koymaktır. Böylece günümüz uluslararası aktörlerinin, uluslararası toplumda rıza sağlamak üzere, giriştikleri bir çok faaliyeti anlamlandırmak üzere ortaya konacak farklı yaklaşımlara bir başlangıç noktası olması da umulmaktadır. Günümüzde gittikçe artan karmaşık karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin kurgulanması ve yönetilmesi açısından bu çalışmanın; kültürel diplomasi ve diaspora diplomasisi gibi yeni uygulamalara bir dizi kavramsal set sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adorno W. ve Adorno W. T.(2007). *Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmad F. (1992). *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Ammon, R.(2001). *Global Television and the Shaping of World Politics*. London: Jefferson.
- Ayhan, A. (2007). *Propaganda Nedir? Propaganda ve Halkla İlişkiler Ekseninde ABD Dış Politikası*. İstanbul LiteraTürk Yayınları.
- Atılğan G. (2012). Türkiye’de Toplumsal Sınıflar. (Der.) *Faruk Alpkaya ve Bülent Duru, 1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Avcioğlu, Doğan (2016). *Türkiye’nin Düzeni: Dün Bugün Yarın* İstanbul Kırmızı Kedi 2016 İstanbul
- Aydos, Serpil (2012). “1948-1955 Yılları Arasında Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinde Kamu Diplomasisi”. *Amme İdaresi Dergisi* Cilt 45, Sayı 4, 119-138
- Bektaş A. (2002). *Siyasal Propaganda: Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Biber, A. (2007). *Halkla İlişkilerde Temel Kavramlar*. Ankara: Nobel Yayın.
- Boratav, K. (1998). Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bostanoğlu B. (2008). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Brown J.A.C. (2000). *Beyin Yıkama* (Çev. B. Tanç) İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Castells, M. (2008). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. *The Annals of The American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 78-93.
- Coombs, W. (2010). Timothy ve Holladay, Sherry J. *PR Strategy and Application*, Wiley Blackwell.
- Cox, R. W. (1992). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Perspectives on World Politics*, der. Richard Little, Michael Smith, Routledge, London, New York.
- Cox, R. W. (1993). Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method. *Cambridge Studies in International Relations*, 26, 49-49.

- Culbertson, Hugh M. (2009). *Introduction, International Public Relations*, (Der. Hugh M. Culbertson ve Ni Chens). New York: Routledge.
- Curtain, A. Patricia ve Gaither, T. Kenn (2007). *International Public Relations: Negotiating Culture, Identity and Power*, California: Sage Publications.
- Domenach, J. (1961). *Politika ve Propaganda*, (Çev. Cevdet Perin), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Doob, L. W. (1966). *Public Opinion and Propaganda*. New York: Henry Holt.
- Erdoğan İ.ve Korkmaz A. (1990). *İletişim ve Toplum*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ergün G. Semra ve Uğurlu E. Kaan “1935 Yılından İtibaren Günümüze Türkiye’de Tütün Ekimi ve Üretiminde Bölgesel Değişimler ile Alternatif Ürün Projesinin Etkileri” http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/sem4_12.pdf
- Erhan, Ç. (1996). Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 51(1), 275-287
- Friedman, T. L. (1999). *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*, New York: Picador.
- Galbraith, John K. (2004). *İktidarın Anatomisi*. Ankara: Hece Yayınları.
- Gevgilili, A. (1987). *Yükseliş ve Düşüş*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Gramsci, A. (2010). *Seçme Yazılar 1916-1935* (Haz. D.Forgacs, Çev. İ. Yıldız) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Grunig, J. E. (2005). *Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik*. İstanbul: Rota Yayınları.
- Haris, G. (1972). *Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1971*, Washington and Stanford, American Enterprise Institute for Public Policy Research and Hoover Institution on War, Revolution and Peace.
- Hogan M. (1983). *The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe 1947-1952*. New York: Cambridge University Press.
- Jowett G. S. ve O'Donnell V. (1999). *Propaganda and Persuasion*, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Kayabalı, İ. ve Arslanoğlu, C. (1983). *Propagandanın Sosyo-Psikolojik Temelleri*. Ankara: Ogun Kardeşler.
- Kazancı, M. (2007). *Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler*. Ankara: Turhan Kitabevi.

- Keilson J. (2006). Opportunities for Public Diplomacy Programs in USAID and the Peace Corps. *America's Dialouge With the World*, (Ed. William P. Kiehl). Washington: Public Diplomacy Council, 139-140.
- Laclau, Ernesto ve Mouffe Chantal (1992). *Hegemony ve Sosyalist Strateji* (Çev. Ahmet Kardam/Doğan Şahiner) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Lasswel H. (1927). *Propaganda Technique in the World War*, Peter Smith, New York.
- Mee L. Charles (1984). *The Marshall Plan: The Launching of Pax Americana*, New York, Simon and Schuster.
- Monaco James (2001). *Bir Film Nasıl Okunur: Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı*, İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar
- Morgenthau, J. Hans, *Scientific Man vs. Power Politics*, University of Chicago Press, Chicago, 1946
- Morgenthau, J. H. (1969). *A New Policy for the United States*, New York, Frederick A. Praeger.
- Council of Foreign Relations, *The United States in World Affairs: 1947-48*, New York, Harper and Brothers, 1948
- Nye, Jr. Joseph S. *Soft Power: The means To Success In World Politics*, Public Affairs, New York, 2004
- Nye, Jr. J. (2008). "Public Diplomacy and Soft Power", *The Annals of the Academy of Political and Social Science*, 616. 94-109
- Nye, Jr. Joseph S. (2005). *Dünya Siyasetinde Başarının Yolu: Yumuşak Güç*, (Çev. Rayhan İnan Aydın), Ankara: Elips Kitap.
- Nye, Jr. Joseph S., *The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011
- Özkazanç Alev, "Cumhuriyet Döneminde Siyasal Gelişmeler: Tarihsel- Sosyolojik Bir Değerlendirme", (Der.) Faruk Alpkaya ve Bülent Duru, 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012
- Özsoy, O. (1998). *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Qualter Terence H., (1962). *Propaganda and Pyschological Warfare*, Random House, New York
- Sancar Aslı Gaye, *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, Beta Yayınları, İstanbul, 2012
- Sander Oral, *Türk-Amerikan İlişkileri: 1947-1964*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979

- Schramm Wilbur, "Haberleşme Nasıl İşler?", (Der.) Ünsal Oskay, Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, Der Yayınları, İstanbul, 1992
- Snow, Donald ve Brown, Eugene, *The Contours of Power: An Introduction to Contemporary International Relations*, St. Martin's Press, New York, 1996),
- Sriramesh Krishnamurthy ve Dejan Verčič, "A Theoretical Framework For Global Public Relations Research and Practice", *The Global Public Relations Handbook*, (Der. Sriramesh Krishnamurthy ve Dejan Verčič), Lawrence Erlbaum, 2003, New Jersey
- Szondi Gyorgy, "Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences", Discussion Papers in Diplomacy, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, No: 112, Netherlands, 2008
- Tarhan, Nevzat, *Psikolojik Savaş: Gri Propaganda*, Timaş Yayınları, 2012, İstanbul
- Tiedeman, Anna, *USA Diplomacy in the Middle East: Lessons Learned from the Charlotte Beer Experience*, Seminar On Geography, Foreign Policy and World Order, 2 Mayıs 2004, Erişim: http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/Anna_Tiedeman_Beers.pdf
- Tuch, Hans, N, (1990). *Communicating With The World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, St. Martin's Press, New York
- Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Readin Mass, Addison-Wesley, 1979
- Williams, Raymond, *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim*, Çev. Ahmet U. Türkbağ, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003
- Wilcox, Dennis L. ve Cameron, Glen T. (2006). *Public Relations Strategies and Tactics*, Allyn and Bacon, Boston
- Yağmurlu, Aslı (2007). Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi. *İletişim Araştırmaları* 5(1) 9-138
- Yılmaz S. (İstanbul). 2014Türkiye'deki Amerika: İkili İlişkiler ve ABD'nin Örtülü Operasyonları, Kaynak Yayınları.

İnternet Kaynakları

İnternet: [http://fletcher.tufts.edu/Murrow/ Diplomacy The Edward Murrow Center of Public Diplomacy. What is Public Diplomacy?](http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy%20The%20Edward%20Murrow%20Center%20of%20Public%20Diplomacy.%20What%20is%20Public%20Diplomacy?) Erişim: 06.11.2012

İnternet: [http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/Anna Tiedeman Beers.pdf](http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/Anna_Tiedeman_Beers.pdf), Anna Tiedeman, “USA Diplomacy in the Middle East: Lessons Learned from the Charlotte Beer Experience, Seminar On Geography, Foreign Policy and World Order”, Erişim: 2 Şubat 2014

İnternet: <http://www.taa-ankara.org.tr/dernek/misyon-vizyon-temel-degerler.php>, Erişim: 22 Mayıs 2014’te alınmıştır.

İnternet: <http://www.fulbright.org.tr/PageDetail.aspx?id=13>, Erişim: 21 Mayıs 2014

İnternet: <http://www.marshallfilms.org/mpfdetail.asp>, Farklı tarihlerde site birçok kez ziyaret edilmiştir.

İnternet: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumantrumandocctrine.html>

İnternet: <http://www.e-ir.info/2012/12/04/public-diplomacy-and-propaganda-rethinking-diplomacy-in-the-age-of-persuasion/> “Public Diplomacy and Propaganda: Rethinking Diplomacy in the Age of Persuasion” (Nancy Snow), Erişim: 18.12.1

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Gözüm, Hande
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 01.07.1976 – Horasan/Erzurum
Medeni hali : Bekar
Telefon : 532 792 9095
Faks : 312 236 4528
e-mail : hgozum@gmail.com

Eğitim

Yüksek Lisans Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler, Uluslararası İlişkiler ve Kamu Diplomasisi 2006-2008
Yüksek Lisans Lynn University MBA, International Trade and Management 2000-2002
Lisans Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler 1995-1999
Lise Ayşeabla Lisesi 1994

İş Deneyimi

2008-	Hidroport Mühendislik A.Ş.	Genel Müdür
2006-2008	Nur-Tek Elektrik Santralleri A.Ş.	Dış Ticaret ve Dış İlişkiler
Koordinatörlüğü		
2003-2006	S&G Group USA Inc.	Dış Ticaret Tedarik Uzmanı
2000-2002	Lynn University	Yabancı Öğrenci Ofisi

Hobiler

Seyahat, pilates, klasik edebiyat ve şiir, dans etmek, hayvan haklarıyla ilgili her türlü aktivitede bulunmak

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

